

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

JELENA UŽDAVINIENĖ
CIVILINĖ IR VERSLO TEISĖ

Bendrųjų principų metmenų (DCFR) taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo
praktikoje
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė – dr. Olga Petroševičienė

Vilnius, 2018

TURINYS

IVADAS	3
1. SUTARČIŲ TEISĖS VIENODINIMAS	6
1.1. <i>Soft law</i> instrumentų taikymas Europos valstybių sutarčių teisėje	6
1.2. DCFR raida, struktūra, esminiai bruožai	9
1.3. Fundamentalūs principai, įtvirtinti DCFR	16
1.3.1. Sutarties laisvės principas	17
1.3.2. Apsaugos principas	19
1.3.3. Efektyvumo principas	20
1.3.4. Teisingumo principas	22
1.4. Kiti <i>soft law</i> instrumentai, turintys reikšmės Lietuvos sutarčių teisei	24
2. LAT JURISPRUDENCIJOS ANALIZĖ, PAREMTA DCFR NUOSTATOMIS	28
2.1. DCFR taikymas civilinės atsakomybės institute	30
2.2. DCFR taikymas sutarties negaliojimo institute	37
2.3. DCFR taikymas sutarčių aiškinimo institute	44
2.4. DCFR taikymas subrogacijos, cesijos institutuose	49
2.5. DCFR taikymas sutarties vykdymo suvaržymo institute.....	52
IŠVADOS	55
LITERATŪRA	56
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	64
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	65
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	66
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	67

IVADAS

Tyrimo aktualumas. „Vakarų Europoje per pastaruosius du dešimtmečius reiškėsi aktyvios Europos valstybių nacionalinės sutarčių teisės vienodinimo iniciatyvos, kurios lėmė tai, kad buvo sukurti neprivalomo pobūdžio, vadinamieji negriežtosios teisės (angl. *soft law*) instrumentai“¹. Europos civilinio kodekso idėja nėra nauja, jau ne vieną dešimtmetį bandoma kurti bendrą valstybių narių sutarčių teisę. Reikšmingiausi sutarčių teisės vienodinimo rezultatai yra UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai, angl. *UNIDROIT principles of international commercial contracts* (toliau – UNIDROIT), Europos sutarčių principai, angl. *Principles of European Contract Law* (toliau – PECL), Bendrųjų principų metmenys, angl. *Draft Common Frame of Reference* (toliau – DCFR). Sutarčių teisės vienodinimo dokumentai yra labai svarbūs Europos Sąjungos valstybės narėms, tarp jų ir Lietuvai, todėl jie turi būti tiriami ir aiškinami atsižvelgiant į privatinėje teisėje vykstančius pokyčius. 2009 m. Europos mastu buvo sukurtas *soft law* instrumentų grupei priskiriamas dokumentas DCFR, arba Bendrųjų principų metmenys. DCFR yra moderniausias sutarčių teisės vienodinimo instrumentas, kuris vertinamas valstybių narių, turinčių šiuolaikines teisės sistemas. DCFR yra Europos civilinio kodekso studijos grupės (angl. *Study Group on a European Civil Code*) ir Europos Sąjungos privatinės teisės tyrimo grupės (angl. *Research Group on Existing EC Private Law*), kitaip dar vadinamos *Acquis grupe* (angl. *Acquis Group*), ilgo ir nuoseklaus mokslinio darbo rezultatas, kuris apima iš esmės visus bendruosius sutarčių teisės klausimus. DCFR, parengti kompetentingų teisės mokslo atstovų ir paremti išsamiais lyginamaisiais moksliniais tyrimais (taip pat analizuoja ir lygina skirtingų valstybių narių teisinio reglamentavimo pavyzdžius), parodo šiuolaikines tendencijas. Vienas iš autorių tikslų – sukurtas dokumentas turi būti naudojamas privatinės teisės problemų sprendimui. Jie buvo sukurti kaip priemonė tobulinti esamus, būsimus teisės aktus, priemonė teismams aiškinti sutarčių teisę ir sukurti tam tikrą dokumentą, susidedantį iš pavyzdinių taisyklių, kuris būtų neprivalomo pobūdžio ir kurį galėtų naudoti praktikuojantys teisininkai. Buvo tikimasi, kad DCFR paskatins reformas nacionaliniu ir Europos mastu, kas kreiptų neformalios ir harmoningos privatinės teisės link². Nepaisant neprivalomo pobūdžio, DCFR nuostatomis remiasi nacionaliniai valstybių narių teismai, DCFR galėtų būti naudojami kaip teisės šaltinis, kuris padėtų atskleisti tam tikrų normų taikymo ir aiškinimo aspektus. Baigiamajame darbe bus nagrinėjami civilinės atsakomybės, subrogacijos, cesijos institutai, sutarčių aiškinimo, sandorių negaliojimo, sutarties vykdymo suvaržymo institutai, nes Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) pateikė

¹Dangutė Ambrasienė ir kt., *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste* (Vilnius: Justitia, 2013), 7.

²Christian von Bar ir kt., Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) (Miunich, 2009)
https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf.

tiesiogines nuorodas į DCFR, nagrinėdamos minėtus institutus. Šis tyrimas būtų naudingas teisės studijų studentams, teisininkams bei verslo dalyviams.

Tiriama problema – ar LAT remiasi *soft law* instrumentu tik kaip papildomu argumentavimo šaltiniu?

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištirimo lygis. Lietuvoje yra labai mažai mokslinių darbų, kuriuose dėmesys būtų skiriamas vien DCFR bei jų daromam poveikiui Lietuvos teismų praktikai. Lietuvoje DCFR nuostatas bei jų taikymą nagrinėjo D. Ambrasienė, S. Cirtautienė, A. Dambrauskaitė, S. Selelionytė-Druktenienė, A. Tikniūtė knygoje *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*³. E. Klimas daktaro disertacijoje *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*⁴ nagrinėjo pareigos bendradarbiauti principą pagal DCFR. A. Tikniūtė daktaro disertacijoje⁵ nagrinėjo sumų, mokėtinų pažeidus sutartį, mažinimo pagrindus pagal PECL ir DCFR. Užsienio teisės šaltiniuose randama publikacijų, skirtų būtent DCFR taikyti ir jų nuostatomis nagrinėti: prof. dr. Marco B. M. Loos⁶, prof. Yun-chien Chang⁷, M. Storme⁸, B. Akkermans⁹, N. Jansen and R. Zimmermann¹⁰ ir kt. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo generaliniai advokatai savo išvadose remiasi DCFR¹¹ nuostatomis. Didelę reikšmę turi DCFR komentaras, kuriame aptartos tyrimui svarbaus *soft law* instrumento nuostatos. DCFR taikymas

³ Ambrasienė, *supra* note 1.

⁴ Evaldas Klimas, „Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2011) <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1923683/datastreams/MAIN/content>.

⁵ Viktorija Budreckienė, „Teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės ribos“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016) <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14536/knyga%20-%20disertacija.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

⁶ Prof. dr. Marco B.M. Loos „Sales Law in the DCFR“, *The Draft Common Frame of Reference: national and comparative perspectives* (2012):453 <http://www.internationallawreview.eu/fisiere/pdf/03-Marco-BM-Loos.pdf>.

⁷ Prof. Yun-chien Chang „The Problematic Concept of Possession in the DCFR: Lessons from Law and Economics of Possession“, *Coase-Sandor Working Paper Series in Law and Economics* 750, 567 (2016): 1. https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2487&context=law_and_economics.

⁸ Matthias E. Storme, „Editorial: Consumer Rights Proposals and Draft CFR“, *European Review of Private Law* 1 (2010): 1 <https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/ConsumerRightsProposalsandDraftCFR.pdf>.

⁹ Bram Akkermans „The Role of the (D)CFR in the Making of European Property Law“, „*The Draft Common Frame of Reference: national and comparative perspectives*“ (2011):453 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1888244.

¹⁰ N. Jansen ir R. Zimmermann, „A European Civil Code in All But Name: Discussing the Nature and Purposes of the Draft Common Frame of Reference“, *The Cambridge Law Journal* 69, 1(2010):98 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1678506.

¹¹ Generalinio advokato M. Bobek išvada, pateikta 2017 m. liepos 5 d. byloje C - 224/16, CURIA, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=192368&doclang=LT>; generalinio advokato M. Szpunar išvada, pateikta 2017 m. balandžio 6 d. byloje C - 133/16, CURIA, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=189663&pageIndex=0&doclang=LT&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=571116>; generalinio advokato H. Saugmandsgaard øe išvada, pateikta 2016 m. balandžio 7 d. byloje C-149/15, CURIA, <https://publications.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/a7748f4e-fca7-11e5-b713-01aa75ed71a1/language-lt>; generalinio advokato M. Szpunar išvada, pateikta 2016 m. balandžio 20 d. byloje C-135/15 <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=189663&pageIndex=0&doclang=LT&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=571116> ir kt.

teismų praktikoje. Tačiau tam tikrą laiką nebuvo analizuojama, kokią įtaką daro DCFR Lietuvos teismų praktikai.

Baigiamojo darbo reikšmė. Magistro baigiamajame darbe daug dėmesio bus skiriama nacionalinei teismų praktikos analizei taikant DCFR nuostatas. Tam, kad teismų sprendimai būtų visapusiškai atskleisti, darbe bus analizuojama ir teisės doktrina. Šiuo tyrimu Lietuvos teisės doktrina bus papildyta išsamiu kompleksiniu tyrimu, analizuojančiu DCFR taikymą nacionaliniu lygiu.

Tyrimo tikslas – įvertinti, kokią vietą ir reikšmę DCFR turi Lietuvos sutarčių teisėje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti DCFR raidą, struktūrą, fundamentalius DCFR principus, nustatyti jų vaidmenį sutarčių teisėje.

2. Atskleisti ir įvertinti skirtumus bei panašumus, nustatytus lyginant DCFR su tuos pačius santykius reguliuojančiomis Lietuvos civilinės teisės nuostatomis sutarčių teisės srityje.

3. Nustatyti DCFR vaidmenį teismų praktikoje, atliekant teismų praktikos analizę.

Taikomi metodai. Taikant dokumentų analizės metodą bus analizuojama nacionalinė teismų praktika bei kiti su nagrinėjama tema susiję dokumentai. Lyginamuoju metodu bus nagrinėjami mokslo darbai bei norminiai teisės aktai, susiję su DCFR taikymu. Apibendrinimo metodas bus naudojamas apibendrinti teorinei ir praktinei atlikto tyrimo medžiagai. Taip pat šis metodas bus taikomas baigiamojo darbo išvadoms ir pasiūlymams pateikti.

Tyrimo struktūra. Darbas susideda iš įvado, dviejų dėstomosios dalies skyrių, kurie suskirstyti į poskyrius. Magistro baigiamojo darbo pirmoje dalyje bus analizuojami pagrindiniai *soft law* instrumentai, daugiausia dėmesio - skiriama vienam iš sutarčių teisės vienodinimo pavyzdžiui, t. y. DCFR. Pirmoje dalyje taip pat bus nagrinėjama DCFR raida, jų fundamentalūs principai, taikymo sritys. Antroje baigiamojo darbo dalyje analizuojama LAT praktika tam tikruose civilinės teisės institutuose. Magistro darbo pabaigoje formuluojamos išvados. Pateikiama santrauka anglų bei lietuvių kalbomis bei literatūros sąrašas.

Ginamieji teiginiai. Analizuojant teismų praktiką yra pastebima tendencija, kad LAT DCFR nuostatas taiko vis dažniau, o formuluodamas sprendimų motyvus nurodo ir vadovaujasi konkrečiomis DCFR normomis.

1. SUTARČIŲ TEISĖS VIENODINIMAS

Pagrindinė Europos Sąjungos ekonominė varomoji jėga yra bendroji rinka, ji užtikrina laisvą prekių, paslaugų, kapitalo ir žmonių judėjimą, pastaruoju metu sparčiai didėja tarptautinis, ekonominis, socialinis bendradarbiavimas. Kasdien sudaromos įvairios sutartys tarp skirtingose valstybėse esančių juridinių ar fizinių asmenų. Tokio pobūdžio bendradarbiavimas teigiamai veikia prekybą, šalių ekonomiką, tačiau tuo pačiu metu kyla įvairių teisinių problemų. Dabartiniam Europos Sąjungos teisiniam reglamentavimui būdingi valstybių narių sutarčių teisės skirtumai. Skirtingose valstybėse narėse teisės normos analogiškomis situacijomis gali būti skirtingai aiškinamos, taikomos ir vertinamos. Tam, kad bendroji rinka veiksmingai funkcionuotų, siekiama pašalinti prieštaravimus valstybių narių nacionalinėje teisėje. Vienas iš būdų, galinčių užtikrinti veiksmingos rinkos funkcionavimą, – tai sutarčių teisės vienodinimas.

„Vakarų Europoje per pastaruosius du dešimtmečius reiškėsi aktyvios Europos valstybių nacionalinės sutarčių teisės vienodinimo iniciatyvos, kurios lėmė tai, kad buvo sukurti neprivalomo pobūdžio, vadinamieji negriežtosios teisės (angl. *soft law*) instrumentai.“¹² Teisės vienodinimo pradžia, paremta *soft law* instrumentais, siejama su 1985 m., kai UNCITRAL išleido pavyzdinį įstatymą dėl tarptautinio komercinio arbitražo¹³, šis įstatymas buvo neprivalomo pobūdžio, įgyvendintas daugelyje pasaulio valstybių. Tačiau svarbiausiu dokumentu tarptautinės teisės srityje tuo metu tapo UNIDROIT, o Europos regione – PECL. Išleidus UNIDROIT, šiuos principus ėmė plačiai naudoti tarptautinis komercinis arbitražo teismas kaip *lex mercatoria* šaltinį¹⁴. Iki šiol nacionaliniai teismai aiškindami teisę remiasi UNIDROIT, sutarties šalys minėtus principus pasirenka kaip taikytiną teisę arba tam tikras UNIDROIT nuostatas įtraukia į sutartį. Daugelis pasaulio valstybių minėtus principus panaudojo vykdydamos sutarčių teisės reformas. PECL turi labai daug panašumų su UNIDROIT dėl savo turinio, struktūros, tačiau tam tikrais atvejais siūlo skirtingus situacijų sprendimo būdus. Kitas sutarčių teisės vienodinimo etapas, kuriam šiame baigiamajame darbe skiriamas didžiausias vaidmuo, yra DCFR sukūrimas. DCFR raida, struktūra, esminiai bruožai, kiti *soft law* instrumentai analizuojami tolesniuose tyrimo poskyriuose.

1.1. *Soft law* instrumentų taikymas Europos valstybių sutarčių teisėje

Privatinės teisės sudedamoji dalis yra sutarčių teisė. Sutarčių teisė didžiąja dalimi reguliuoja tuos visuomeninius santykius, kurie ekonomine ir komercine prasme yra daugiau ar mažiau

¹² Ambrasienė, *supra* note 1: 7.

¹³ „UNCITRAL arbitražo taisyklės“, *Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje*. (Vilnius: Eugrimas, 2002).

¹⁴ Stasys Drazdauskas, „Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2008), 7.

universalūs visose valstybėse, nes grindžiami analogiškais rinkos dėsniais¹⁵. Sutarčių teisė yra Europos Sąjungos vidaus rinkos pamatas. Viena iš sutarčių teisės funkcijų – prisidėti prie vidaus rinkos ekonominės gerovės didinimo. Galima teigti, jog jeigu nebūtų sutarčių teisės, nebūtų įmanomi jokie ekonominiai santykiai. Dėl sutarčių gali būti skatinama vidaus rinkos plėtra, pvz., palankių sąlygų įtraukimas, kai sutartį sudaro skirtingos valstybės narės arba sukuriamos vienodos tam tikros veiklos sąlygos. Kiekvienoje valstybėje narėje asmuo turi laikytis skirtingų sutarčių reglamentuojančių taisyklių, dėl to gali atsirasti papildomų sąnaudų sudarant sandorį (-ius) (pvz., gali būti, kad įmonės patiria papildomų sąnaudų derindamos sutarčių nuostatas arba versdamos kitos valstybės narės sutarčių teisės taisykles ir kt.), teisinis netikrumas, nepakankamas vartotojų pasitikėjimas Europos Sąjungos bendrąja rinka ir kitos prekybos kliūtys. Kaip jau buvo minėta, Europoje imamasi skirtingų būdų mažinti kliūtis, kurios kyla dėl skirtingų valstybių narių nacionalinių teisės sistemų. Prie kliūčių mažinimo gali būti priskiriami tokie veiksniai, kaip palankių sąlygų sudarymas asmenims ginti savo pažeistas teises užsienio valstybėse, supaprastinami alternatyvūs ginčo sprendimo būdai ir kt. Sutarties šalims reikia abipusio pasitikėjimo, taip pat pasitikėjimo kita užsienio valstybe, tad siekiant tinkamo bendrosios rinkos funkcionavimo priimami *soft law* instrumentai. Sutarčių teisės vienodinimas atliekamas per tarptautines konvencijas, Europos Sąjungos reglamentus, direktyvas ir kitus teisės aktus, taip pat ir *soft law* instrumentus. Prof. V. Mikelėnas nurodo, kad teisės vienodinimas ir derinimas tarptautiniu mastu suprantamas kaip teisės sistemos vidinės darnos užtikrinimas, prieštaravimų tarp skirtingų vidinių teisės sistemų dalių panaikinimas¹⁶. Nacionalinės teisės aktų derinimo su Europos Sąjungos teise metodiniuose nurodymuose teisės vienodinimas apibrėžiamas kaip „teisinių priemonių pagalba siekiamas suderinamumo lygis, kai tarptautiniu ar Europos Sąjungos lygiu sukuriamos vienodos teisinės prielaidos (pagrindai), kuriais remiantis vyksta tolesnis reglamentavimas nacionaliniu lygiu“¹⁷. Kitaip tariant, *soft law* šaltiniais sukuriami tam tikri sutarčių teisės principai, kurie gali būti taikomi skirtingoms teisės sistemoms. Kita vertus, sutarčių teisės vienodinimas sulaukia ne tik šalininkų, bet ir priešininkų. Kritikuojama visiems privalomo vienodinimo idėja. Prof. V. Mikelėno nuomone, Europos Sąjungos civilinio kodekso sukūrimas

¹⁵ Klaus Peter BERGER, *European Private Law, Towards a European Civil Code*, 3rd ed., (2004): 55.

¹⁶ Valentinas Mikelėnas, *Privatinės teisės harmonizavimas ir unifikavimas: lietuviškas variantas. Lietuvos teisės Tradicijos* (Vilnius: Justitia, 1997), 166–167.

¹⁷ „Nacionalinės teisės aktų derinimo su Europos Sąjungos teise metodiniai nurodymai“ patvirtinti Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 1999 m. gruodžio 24 d. įsakymu Nr. 19“, <http://www.etd.lt/lit/NACIONALINES-TEISES-AKTU-DERINIMO-SU-EUROPOS-SAJUNGOS-TEISE-METODINIAI-NURODYMAI...-DIREKTORIAUS-1999-M-GRUODZIO-/48>.

būtų žingsnis atgal vien dėl to, kad nebus įmanoma užtikrinti tokio kodekso, kuris turės būti kompromisų rinkiniu, kokybės¹⁸.

Soft law instrumentai, sukurti nevalstybinėmis iniciatyvomis, yra rekomendacinio pobūdžio ir valstybės gali juos taikyti savo nuožiūra. Nors teisiškai neprivalomi, bet jie gali daryti įtaką valstybei. Norint suvienodinti sutarčių teisės nuostatas, atsižvelgiama į veiksmingą kitų užsienio valstybių teisės sistemų patirtį, vykstančius pokyčius, besiplečiančius ekonominius santykius, tai gali būti viena iš teisės sistemos modernizavimo priežasčių. Terminas *soft law* iš anglų kalbos verčiamas įvairiai, bendro jo apibrėžimo nėra, tad kiekvienas autorius jį interpretuoja savaip. LAT nagrinėdamas bylas vartoja „negriežtoji teisė“ (žr., pvz., 2016 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-250-611/2016, kasacinis teismas vartodamas sąvoką „negriežtoji teisė“ pažymėjo, kad nors *soft law* instrumentai ir nėra teisiškai privalomi, bet teismai vertindami tam tikras bylos aplinkybes gali atsižvelgti į minėtus instrumentus; pvz., 2016 m. gruodžio 5 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-476-469/2016). Europos Parlamentas 2007 m. rugsėjo 4 d. rezoliucijoje dėl negriežtosios teisės (*soft law*) priemonių panaudojimo institucinės ir teisinės reikšmės (2007 / 2028 (INI)) taip pat vartoja sąvoką „negriežtoji teisė“. Minėtoje rezoliucijoje prie negriežtosios teisės priemonių priskiriamos rekomendacijos, žaliosios ir baltosios knygos, Europos Sąjungos Tarybos išvados. Terminas „negriežtoji teisė“ vartojamas ir daktaro disertacijose (pvz., V. Budrickienė *Teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės ribos*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S)). Galima rasti ir panašių terminų: „minkštas įstatymas“ (žr.: R. Čiočys *Bendrovių valdymo reglamentavimo Lietuvoje problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S)), „švelnioji teisė“ (pvz., S. Drazdauskas *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S)). Taigi matyti, jog lietuvių kalboje *soft law* terminas įvardijamas skirtingai, dar nesusiklosčiusi tradicija vartoti tikrai vieną iš paminėtųjų. Šiame baigiamajame darbe pasirinktas angliškasis terminas *soft law*, kaip jau nusistovėjęs teisinėje bendruomenėje, kiti vartojami terminai „neprivalomo pobūdžio teisės aktai“, „rekomendacinio pobūdžio teisės aktai“ ir pan.

Pasak prof. Margot Horspool ir prof. Matthew Humphreyso, pastaruoju metu vis dažniau teisės aktai priimami kaip *soft law* instrumentai, todėl Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pozicija, pripažįstanti, kad šiuos teisės aktus reikia peržiūrėti, yra sveikintina. Jų nuomone, didėjant Europos Sąjungos valstybių narių skaičiui vis sudėtingiau susitarti dėl privalomo pobūdžio teisės aktų, todėl tam tikros sritys plečiamos *soft law* instrumentų pagalba.¹⁹

¹⁸ Valentinas Mikelėnas. Privatinės teisės vienodinimas Europos Sąjungoje: laimėjimai ir perspektyvos (Vilnius: Justitia, 2004)

¹⁹ Margot Horspool ir Matthew Humphreys, *European Union Law*. 4th edition (Oxford: Oxford University Press, 2006), 246.

M. Akehurstas ir P. Malanczukas teigia, kad naudoti *soft law* instrumentus skatina tai, jog sudarydamos susitarimus valstybės paprastai nenori teisiškai privalomų įsipareigojimų, o tam tikras taisykles ar principus siekia nustatyti ir išbandyti praktikoje, iki jie taps teise²⁰. Todėl, kaip jau buvo minėta, *soft law* instrumentai yra rekomendacinio pobūdžio, jie teisiškai nesukuria kokių nors neigiamų padarinių. Pažymėtina, kad nors teismų praktikoje *soft law* instrumentų taikymas nėra privalomas, bet yra aktualus. J. Stripeikienė akcentuoja, jog Lietuvos „teisinė sistema nauja, teismų praktika nėra gausi, nauji teisės aktai sukurti receptijos būdu, todėl pripažįstama ir ne be pagrindo CK kūrėjų akcentuojama, kad užsienio teisės tinkamas identifikavimas ir tinkamas jos aiškinimas būtinas ne tik bijant būti apkaltintiems konservatizmu ar atsilikimu, bet ir siekiant tinkamai taikyti nacionalinius teisės aktus, kurie atspindėtų įstatymo leidėjo valią bei besikeičiančius visuomenės poreikius“. Kita vertus, sunku tikėtis, jog teismai priims sprendimą atsižvelgdami į visų valstybių narių teismų praktiką, vis dėlto *soft law* instrumentų kaip papildomo argumentavimo šaltinio taikymas yra pageidautinas ir sveikintinas.

Atkreiptinas dėmesys, jog *soft law* instrumentų nauda nevienareikšmė – tai priemonė geriau pažinti nacionalinę teisę (pvz., kai valstybė inkorporuoja tam tikro *soft law* instrumento nuostatas į nacionalinę teisės sistemą ir juo pasiremia teismai, aiškindami teisę) ar priemonė, kuri padėtų plėtoti, aiškinti teismų praktiką, taip pat ir priemonė, kuri pagelbėtų aiškinantis įstatymo leidėjo ketinimus ar netgi paskatintų kurti naujus teisinio reguliavimo mechanizmus.

1.2. DCFR raida, struktūra, esminiai bruožai

Tęsiant Europos Sąjungos valstybių narių privatinės teisės harmonizavimo darbą, 2009 m. viešai paskelbiami Europos civilinio kodekso studijų grupės (angl. *Study Group on a European Civil Code*) ir Europos Sąjungos privatinės teisės tyrimo grupės (angl. *Research Group on EC Private Lawb (Ecquis Group)*) parengti Europos privatinės teisės principai, definicijos ir modelinės taisyklės. 2001 m. liepos mėn. Europos sutarčių teisės komunikatu²¹ Europos Komisija pradėjo išsamias viešąsias konsultacijas dėl sunkumų, kilusių susidūrus su skirtingu valstybių narių sutarčių teisės reglamentavimu. Remdamasi atsakymais, 2003 m. vasario mėn. Europos Komisija pateikė Veiksmų planą²² (angl. *Action plan*), kuriame pasiūlė sukurti bendrą principų sistemą, kuri apimtų bendrus sutarčių teisės principus, apibrėžtis bei pavyzdines taisykles. Šiuo

²⁰ Michael Akehurst ir Peter Malanczuk, *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas* (Vilnius: Eugrimas, 2000), 85.

²¹ „Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on european contract law“, EUR-lex, žiūrėta 2018 m. spalio 6 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52001DC0398>.

²² „Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A More Coherent European Contract Law - An Action Plan“, EUR-lex, žiūrėta 2018 m. spalio 12 d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0068:FIN:EN:PDF>.

dokumentu turėjo vadovautis Europos Sąjungos teisės aktų leidėjas, rengiantis arba keičiantis teisės aktus. 2004 m. Europos Komisija parengė komunikatą²³, skirtą Europos sutarčių teisei ir *acquis* peržiūrai, ir siūlė kurti Bendrą pagrindų sistemą²⁴ (angl. *Common frame of reference*) (siekiant suderinti dabartinę ir būsimąją *acquis*). Pažymėtina, jog rengiant 2006 m. kovo mėn. Europos Parlamento rezoliuciją²⁵ buvo sprendžiama, ar sutarčių teisės vienodinimo instrumentas turi būti priskiriamas *soft law* ar *hard law*. Šis klausimas sukėlė daug diskusijų akademiniame, instituciniame bei visuomeniniame lygiuose, todėl buvo nuspręsta sukurti neprivalomo pobūdžio teisės aktą. Europos Komisija suteikė dotaciją tarptautiniam moksliniam teisės tyrimui atlikti. 2008 m. tyrimas buvo baigtas, o jo rezultatai paskelbti DCFR. Jie apima tiek komercinių, tiek vartojimo sutarčių nuostatas. Europos Komisijos žaliojoje knygoje²⁶ nurodė: „Sutarčių teisės spragas Sąjunga galėtų užpildyti priimdama veiksmingas priemones, galinčias pašalinti skirtingų sutarčių teisės normų sukeltas rinkos kliūtis.“ Sukūrus vienodus tarptautinius šios srities standartus, būtų suteiktas Europos ekonomikai konkurencinis pranašumas.

2010 m. liepos mėn. Europos Komisijos parengtos Žaliosios knygos dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms tikslas – išsiaiškinti atskirų grupių subjektų nuomones apie galimas politines galimybes Europos sutarčių teisės srityje. Šiuo klausimu pradėtos šešių mėnesių viešos konsultacijos. Žaliojoje knygoje pažymėta, kad minėta DCFR priemonė turi padėti spręsti sutarčių teisėje kylančias problemas, tačiau įmonėms arba vartotojams neturėtų atsirasti papildomos naštos. Ketvirtame skyriuje nagrinėjo, kokia turi būti Europos sutarčių teisės priemonės teisinė forma, ir pasiūlė tam tikrus sutarčių teisės vienodinimo būdus. Buvo išskiriamos septynios politinės galimybės²⁷:

1. „Ekspertų grupės rezultatų paskelbimas“ – tai paskelbimas internete neprivalomų pavyzdinių sutarčių normų, kuriomis galėtų vadovautis tam tikri subjektai vidaus rinkoje;
2. „Oficialus priemonių teisės aktų leidėjams rinkinys“ – tai priemonių rinkinys Europos Sąjungos teisės aktų leidėjams, kuriuo jie vadovautųsi priimdami teisės aktus (susideda iš privalomų ir neprivalomų pavyzdinių nuostatų);
3. „Komisijos rekomendacija Europos sutarčių teisės klausimu“ – tai rekomendacija, raginanti Europos Sąjungos valstybes į savo nacionalinę teisę inkorporuoti Europos sutarčių teisę.

²³ „2004 m. spalio 11 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai Europos sutarčių teisė ir *acquis* peržiūra: tolesni veiksmai (2005/2022(INI))“, EUR-lex, <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2004/LT/1-2004-651-LT-F1-1.Pdf>.

²⁴ Toliau – CFR.

²⁵ „2006 m. kovo 23 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos sutarčių teisės ir *acquis* peržiūros: tolesni veiksmai“, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2006-0109&language=LT>.

²⁶ „2010 m. liepos 1 d. Komisijos žalioji knyga dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0348&from=LT>.

²⁷ *Ibid.*, 6–7.

4. „Reglamentas, kuriuo sukuriamą neprivilomoji Europos sutarčių teisės priemonė“ – tai neprivilomo pobūdžio Europos sutarčių teisė, kurią galėtų laisvai pasirinkti bendrovės arba vartotojai. Šios priemonės prigimtis – protingas problemų sprendimas, kai kyla neaiškumų dėl skirtingų teisės nuostatų taikymo. Sutarties šalys minėtą priemonę galėtų taikyti vien tik tarptautiniams susitarimams arba nacionaliniams ir tarptautinėms susitarimams. Žaliojoje knygoje pažymėta: „Tokia neprivilomoji priemonė galėtų teikti didelių pranašumų vidaus rinkai nesant būtinybės toliau kištis į nacionalinę teisę. Todėl, laikantis subsidarumo principo, neprivilomoji priemonė galėtų būti visiško nacionalinės teisės normų suderinimo alternatyva, t. y. proporcingas sprendimas šalinti vidaus rinkos kliūtis, kylančias dėl nacionalinės sutarčių teisės skirtumų.“ Kaip jau buvo minėta, Europos Parlamentas 2011 m. birželio mėn. pritarė neprivilomų Europos sutarčių teisės idėjai. Komisijos narys M. Monti'is (tuo metu buvo atsakingas už vidaus rinką ir konkurenciją) 2009 m. gegužės 9 d. Bendrosios rinkos ataskaitoje nurodė, kokią naudą teiktų neprivilomo pobūdžio sutarčių teisės priemonė²⁸. 2011 m. balandžio mėn. Teisės reikalų komitetas paskelbė pranešimą dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms²⁹, kuriame pritardamas 4 galimybei pažymėjo, jog pasirenkant teisinę reglamento formą bus užtikrintas teisinis tikrumas ir aiškumas. Visa tai padėtų tobulinti bendrą rinką dėl tiesioginio poveikio bendrovėms (būtų mažinamos išlaidos, nes nereikėtų ieškoti būdų, kaip išvengti kolizinių taisyklių taikymo), vartotojams (skatintų pasitikėjimą sukūrus aukšto lygio vartotojų teisių apsaugą), valstybių narių teisminėms sistemoms (neberekėtų nagrinėti užsienio valstybių įstatymų)³⁰. Daugelis subjektų, dalyvaujančių tyrime, pažymėjo, jog sutarties dalyviai (tiek sandoriuose tarp vartotojo ir bendrovės, tiek sandoriuose tarp bendrovių) turi savarankiškai nuspręsti, ar taikyti Europos sutarčių teisės priemonę kaip alternatyvą nacionalinei arba tarptautinei teisei (kaip neprivilomas taikymas).

5. „Europos sutarčių teisės direktyva“ – tai direktyva, leidžianti pagal minimalius standartus suderinti valstybių narių nacionalinės sutarčių teisės nuostatas.

6. „Reglamentas, kuriuo sukuriamą Europos sutarčių teisė“ – tai valstybių narių nacionalinių sutarčių teisės nuostatų derinimas pagal Europos Sąjungos reglamentą. Jos būtų taikomos ne kaip sutartinių santykių subjektų pasirinkimas, o kaip nacionalinės teisės dalis. Tai lemtų vienodą reglamento taikymą ir aiškinimą visose Europos Sąjungos valstybėse narėse.

7. „Reglamentas, kuriuo sukuriamas Europos civilinis kodeksas“ – tai Europos civilinio kodekso, kuris pakeistų valstybių narių nacionalines sutarčių teisės normas, parengimas. Jis apimtų

²⁸ *Ibid.*

²⁹ 2011 m. balandžio 18 d. Pranešimas dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms“, EUROPARL, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0164+0+DOC+XML+V0//LT&language=lt#title2>.

³⁰ *Ibid.*

ne tik sutarčių teisės nuostatas, bet ir kitas sutartines prievoles (pvz., deliktų teisę, kito asmens reikalų tvarkymą, nepagrįstą praturtėjimą ir kt.). 2010 m. Europos Komisija sušaukė pirmąjį ekspertų grupės susitikimą³¹, kurio tikslas – pasiūlyti, kaip būtų galima pagerinti Europos sutarčių teisę. Viešos konsultacijos metu buvo pateikta per 300 atsakymų. Daugiausia atsakymų gauta iš valstybių narių, verslo organizacijų, teisininkų organizacijų bei teisės srities mokslininkų, taip pat atsakymus pateikė kelios vartotojų teisių apsaugos tarnybos.

2011 m. birželio mėn. rezoliucijoje dėl politinės galimybės sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms Europos Parlamentas, remdamasis Europos Komisijos Žaliaja knyga, pritarė neprivalomoms teisės normoms, kurios palengvintų tarpvalstybinius sandorius³² (tai nurodyta 4-oje Žaliosios knygos galimybėje „Reglamentas, kuriuo sukuriamas neprivalomoji Europos sutarčių teisės priemonė“). Tokiai nuomonei pritarė ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas³³.

DCFR parengė kompetentingi teisės mokslo atstovai, t. y. teisėjai, praktikuojantys teisininkai, mokslininkai iš visos Europos. Mokslininkų grupei vadovavo prof. Christianas von Baras. Šios grupės tikslas buvo sutelkti visų mokslininkų pastangas kuriant bendrą kodifikuotą privatinės teisės sistemą, kuri apimtų pagrindines Europos privatinės teisės sritis. Šios mokslinės iniciatyvos pagrindas – keletas Europos Parlamento rezoliucijų, įvardijančių būtinybę suvienodinti Europos privatinę teisę. Vienas iš DCFR rengėjų tikslų buvo kodifikuoti Europos privatinę teisę, parengti bendrą Europos civilinį kodeksą, taip pat siekti, kad Europos sutarčių teisė būtų labiau suderinta. Kuriant šį dokumentą buvo siekiama palyginti skirtingų šalių nuostatas sutarčių teisės srityje ir suformuluoti nuostatas, kurios tiktų skirtingoms Europos valstybėms. Atkreiptinas dėmesys, jog dauguma DCFR straipsnių tiesiogiai neatkartoja jokios valstybės nacionalinių teisės normų, principai sudaryti atsižvelgiant į skirtingų valstybių nacionalinių teisės sistemų apibendrintą patirtį. Tai ilgo ir nuoseklaus mokslininkų darbo rezultatas. Šis dokumentas apėmė principus, apibrėžimus bei pavyzdines taisykles iš skirtingų civilinės teisės sričių, skirtas naudoti europiniu lygiu. Tačiau idėja suvienodinti privatinę teisę visada sulaukia ir kritikos. V. Mikelėnas teigia, jog „visiems privalomo kodekso sukūrimas reikštų žingsnį atgal, nes nebūtų kodekso, kuris

„2010 m. gegužės 21 d. Europos Komisija kviečia teisės ekspertų grupę spręsti su sutarčių teise susijusių klausimų“, EUROPA.EU, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-595_lt.htm?locale=en.

³² „2011 m. birželio 8 d. Politinės galimybės sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms“ EUROPE.EU, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/724ee2c5-4385-11e2-9b3b-01aa75ed71a1/language-en>.

³³ „2011 m. balandžio 18 d. Pranešimas dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms (2011/2013(INI))“, EUROPE.EU, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0164+0+DOC+XML+V0//LT&language=lt>.

galėtų būti „kompromisų rinkiniu“³⁴. DCFR projektas sulaukė nemažai kritikos. Lordų Rūmai³⁵ pabrėžė, kad šis projektas būtų naudingas teisės aktų leidėjams, kuriems svarbi sutarčių teisė (tai būtų lyginamoji medžiaga, kurios pagalba būtų galima suprasti skirtingas Europos Sąjungos teisinės sistemos ir pagerinti Europos Sąjungos leidžiamų teisės aktų kokybę), tačiau jis neturi tapti vieninteliu Europos sutarčių teisės reglamentavimu, bet galėtų išskirti atskiras problemines sritis, kurias reikėtų reglamentuoti europiniu lygiu. Prof. S. Vogenaueris teigia, kad pavyzdinės taisyklės skiriasi nuo kitų Europos Sąjungos valstybių narių įstatymų³⁶. Tai reiškia, kad DCFR siūlo naudoti kaip „geriausius sprendimo būdus“ tam tikrose situacijose, kai nėra aiškaus reglamentavimo ir nėra vieno sprendimo. Tačiau DCFR buvo kritikuojamas ne tik Anglijoje, bet ir Vokietijoje, Prancūzijoje. Vienas iš teiginių, kad dokumentas buvo pernelyg detalizuotas, išsamus ir suteikta didelė veiksmų diskrecija, pasitelkiant sąvokas kaip protingumas (angl. *reasonableness*) ir sąžiningumas (angl. *good faith*).

DCFR yra puikus šaltinis, kurio pagalba galima tobulinti žinias privatinėje teisėje, taip pat tai įkvėpimo šaltinis Europos Sąjungos valstybių narių įstatymų leidėjams, Europos Sąjungos Teisingumo Teismui ir nacionaliniams teismams susidūrus su nauju arba sudėtingu privatinės teisės klausimu, kuris patenka į DCFR taikymo sritį.

DCFR pirmiausia siekia būti šiuolaikiškomis ir geriausiomis sutarčių teisės taisyklėmis, kurios skirtos Europos Sąjungai, ir remiasi išsamiais lyginamaisiais tyrimais. DCFR panašūs į kontinentinės teisės tradicijos valstybių civilinius kodeksus. DCFR susideda iš 10 knygų, kurios skirstomos į skyrius bei poskyrius. I knyga apibrėžia bendrąsias nuostatas; II knyga – sutartis; III knygoje reglamentuojamos prievolės ir priešpriešinės teisės (angl. *obligations and corresponding rights*), IV knygoje nagrinėjamos atskirų sutarčių rūšys; V knyga – apie kito asmens reikalų tvarkymą be pavedimo (angl. *benevolent intervention in another's affair*); VI knyga skirta nesutartinei atsakomybei, kuri atsiranda kitam padarius žalą (angl. *Non-Contractual Liability, Arising out of Damage Caused to Another*); VII knyga – apie nepagrįstą praturtėjimą (angl. *unjustified enrichment*), VIII knygoje įtvirtintos pirkimo–pardavimo nuostatos, IX knyga skirta užtikrinimo sandoriams, X knyga – apie turto patikėjimą (angl. *trust*). Struktūriškai knygos dalijamos į skyrius. Kiekvieną skyrių sudaro straipsniai, šių straipsnių pirmasis numeracijos skaičius (romėniškas) nurodo atitinkamos knygos numerį, po to brūkšnelis ir atitinkamo poskyrio eilės numeris, o po dvitaškio nurodomas straipsnio numeris. DCFR nuostatos pateikiamos kaip įprastos teisės normos, todėl DCFR pasižymi aiškiai kodifikuotų ir sistemiškai išdėstytų normų

³⁴Valentinas Mikelėnas. Privatinės teisės vienodinimas Europos Sąjungoje: laimėjimai ir perspektyvos (Vilnius: Justitia, 2004).

³⁵„European Contract Law: The Draft Common Frame of Reference“, PARLIAMENT.UK, žiūrėta 2018 m. spalio 18 d. <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200809/ldselect/lddeucom/95/95.pdf>.

³⁶*Ibid.*

rinkiniu. DCFR autoriai juos įvardija kaip įrankių rinkinį (angl. *toolbox*). Todėl tiek kontinentinės, tiek anglosaksų teisės tradicijų atstovams suteikiama galimybė tam tikrais atvejais vertinti DCFR nuostatas kaip teisės normą arba principus.

Vadovaujantis DCFR I. – 1: 101 straipsniu, principai yra skirti sutarčių teisei, kitiems sutartiniais ir nesutartiniais įsipareigojimams, susijusiems su asmenų nuosavybe. Jie nėra skirti viešajai teisei (jei nenumatyta kitaip) reguliuoti dėl: a) fizinių asmenų veiksnio arba teisumo; b) testamentų ir paveldėjimo; c) šeimos santykių srityje; d) vekselių, čekių bei kitų vertybinių popierių; e) darbo santykių; f) nuosavybės teisės arba teisės į vertybinius popierius; g) juridinių asmenų steigimo, likvidavimo ir kt.; h) klausimų, pirmiausia susijusių su procedūromis arba vykdymo procesu. Kaip jau buvo minėta, autoriai DCFR apibūdina kaip „įrankių rinkinį“ (angl. *toolbox*). Tai reiškia, kad apibūdina kaip tam tikrų taisyklių ir terminų visumą, kurią Europos teisės aktų leidėjai galės naudoti rengdami teisės aktus ateityje³⁷. *Acquis* grupė išanalizavo daugybę teisės aktų Europos Sąjungos valstybių narių sutarčių teisės srityje, todėl DCFR padeda užtikrinti vienodą terminų taikymą. Tačiau didžiąją DCFR dalį sudaro pavyzdinės taisyklės. Kaip jau buvo minėta, DCFR priskiriamas *soft law* instrumentams, todėl tai gali būti „įkvėpimo šaltiniu“ daugelio valstybių narių teisės aktų leidėjams, sutarties šalys gali pasirinkti DCFR kaip taikytiną teisę.

Atsižvelgiant į tarptautinės teisės harmonizavimo ir unifیکavimo procesus, Lietuvos narystę tarptautinėse organizacijose, kartu su privalomais teisės aktais aktualūs tampa ir vadinami *soft law* instrumentai. Lietuvai kaip Europos Sąjungos narei privaloma taikyti tam tikrus Europos Sąjungos teisės aktus. Sutarčių teisei svarbūs – *Briuselis I*³⁸, *Briuselis II*³⁹ reglamentai, Bankroto reglamentas⁴⁰ ir kt. Taip pat svarbus ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, būtent jis užtikrina vienodą Europos Sąjungos teisės aiškinimą ir taikymą. Pabrėžiama, jog nacionaliniai teismai Europos Sąjungos teisę turi taikyti *ex officio*. LAT ne vieną kartą bylose taikė Europos Sąjungos teisę, pvz., civilinėje byloje 2018 m. spalio 19 d. Nr. 3K-3-367-969/2018, 2018 m. spalio 19 d. 3K-3-368-687/2018 ir kt. buvo nagrinėjamas *Briuselis I* reglamentas. Taip pat svarbu teismų praktikoje taikyti tarptautines konvencijas ir sutartis, vienos dažniausiai taikomų sutarčių teisės

³⁷Laura Macgregor, „Report on the Draft Common Frame of Reference“, žiūrėta 2018 m. spalio 13. <https://www2.gov.scot/resource/doc/262952/0078639.pdf>.

³⁸„2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 ir dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 44/2001 ("Briuselis I") redakcija) (OL 2012 L 351, p. 1)“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012R1215&from=LT>.

³⁹„2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (OL 2003 L338, 1)“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32003R2201&from=LT>.

⁴⁰2000 m. gegužės 29 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų (OL 2000 L 160 p.1), EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000R1346&from=lt>.

srityje yra Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija⁴¹, CMR konvencija⁴², Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų ir vykdymo⁴³. Kituose šio baigiamojo darbo skyriuose bus nagrinėjamos CMR, Niujorko dėl užsienio arbitražų sprendimų ir vykdymo konvencijų normos, kada LAT pasiremdamas DCFR straipsniais nagrinėjo sutarčių nuostatų atitikimą minėtoms konvencijoms.

J. Stripeikienė išskiria kelis atvejus, kai Lietuvos nacionaliniai teismai vadovaujasi Europos Sąjungos teise: „sprendžiant įvairius ginčus su užsienio elementu ir toks taikymas yra nustatytas Europos Sąjungos reglamentų, antra, Europos Sąjungos direktyvų nuostatomis – tais atvejais, kai siekiama atskleisti nacionalinių teisės normų, kurios priimtos, įgyvendinant Europos Sąjungos direktyvas, tikslus ir prasmę; trečia, kitais atvejais, kai tokia būtinybė iškyla ieškant efektyvaus kilusio ginčo sprendimo varianto“. Visgi yra atvejų, kai privatinės teisės taikymas yra aktualus, bet nėra privalomas, o pageidautinas, tai aukščiau minėtų *soft law* instrumentų taikymas. Lietuvoje, kaip ir kai kuriuose kitose Europos šalyse, apie šių teisės šaltinių taikymą teismų praktikoje ir aiškinant nacionalinę bei tarptautinę teisę iki šiol kalbama atsargiai⁴⁴.

Doktrinoje išskiriami Europos privatinės teisės taikymą sunkinantys veiksniai:

- 1) socialiniai ir kalbiniai, politiniai barjerai;
- 2) duomenų bazių, kuriuose būtų galima rasti užsienio teismų praktiką, trūkumas.

Pripažįstama, kad teismai vieni pirmųjų turi reaguoti į besikeičiančius pokyčius visuomenėje pvz., prasidėjus krizei. Itin taikli buvusio Izraelio Aukščiausiojo Teismo teisėjo mintis, kad vykstant pokyčiams teisėjo vaidmuo yra išlaikyti pusiausvyrą tarp pokyčių ir stabilumo. Teisėjas turi padėti suartinti teisės ir visuomenės poreikius ir neleisti teisinei sistemai išsigimti, tapti anarchiškai⁴⁵. Teismams taikyti DCFR nėra paprasta, juk tai nėra privalomo pobūdžio teisės aktas. Todėl gali kilti argumentų, jog tokiems teismo sprendimams trūksta teisėtumo arba teismai viršija savo įgaliojimus⁴⁶. Pažymėtina, kad Lietuva yra tarp tų valstybių, kuriose sutarčių teisės aktai perkelti recepcijos būdu, tad minėtų *soft law* instrumentų normų aiškinimas padėtų tinkamai taikyti nacionalinius teisės aktus, kurie geriau atspindėtų įstatymo leidėjo valią bei besikeičiančius visuomenės poreikius⁴⁷. Atkreiptinas dėmesys, jog DCFR neabejotinai bus taikomi Europos

⁴¹ „1950 m. lapkričio 4 d. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/ta/58707>.

⁴² „1956 m. gegužės 19 d. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/ta/97268>.

⁴³ „1958 metų Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“, e-seimas, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15192>.

⁴⁴ Janina Stripeikienė, „Europeizuotos ir internacionalizuotos privatinės teisės aiškinimas ir taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus praktikoje: lyginamojo metodo vaidmuo“, 2018 m. lapkričio 2 d., <http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=34063>.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Galateia Kalouta. *Courts and comparative law* (Oxford: Oxford University press, 718).

⁴⁷ Ambrasienė, *supra* note 1: 19.

Sąjungos valstybių narių teismuose, nes jau dabar kai kurie teismai tiesiogiai taiko DCFR nuostatas priimdami sprendimus. Taip pat jau yra valstybių, kurios inkorporavo tam tikras DCFR nuostatas į savo nacionalinius teisės aktus.

1.3. Fundamentalūs principai, įtvirtinti DCFR

Kiekvieno asmens veikimą lemia siekis patenkinti įvairius socialinius, ūkinius, ekonominius ir kitus interesus. Būtent dėl minėtų siekių ir atsiranda poreikis sudaryti sutartį su kitu asmeniu⁴⁸. Sutartys yra būtinos tinkamai vidaus ekonomikai funkcionuoti, o sutarčių institutas – vienas pagrindinių institutų civilinėje teisėje. Sutarčių teisė yra grindžiama tam tikromis pamatinėmis idėjomis – teisės principais. Žodis *principas* yra kilęs iš lotyniško žodžio *principium*, kuris reiškia pradžią, pagrindą, pirminį šaltinį, elementą. Teisės principai nurodo, kokio pobūdžio turėtų būti kuriamos teisės normos, sprendžiama konkreti teisinė byla, kad kiekvienu teisinio reguliavimo atveju būtų įgyvendinami teisės sampratos formuluojami tikslai⁴⁹. Taigi teisės principai yra tam tikri pamatiniai dėsniai. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso⁵⁰ (toliau – CK) 1.2 straipsnio 1 dalis reglamentuoja pagrindinius principus, reguliuojančius civilinius teisinius santykius: subjektų lygiateisiškumo, nuosavybės neliečiamumo, sutarties laisvės, nesikišimo į privačius santykius, teisinio apibrėžtumo, proporcingumo ir teisėtų lūkesčių, neleistinumą piktnaudžiauti teise ir visokeriopos civilinių teisių teisminės gynybos principais. Kiti civilinės teisės principai yra nurodyti CK 1.5 straipsnyje, 3.3, 3.156, 6.38, 6.200 straipsniuose ir kt. CK 6.200 straipsnis reglamentuoja principus, taikytinus sutarčių teisėje: sąžiningumo, bendradarbiavimo kooperacijos, sutarties ekonomiškumo; sutarties laisvės principas įtvirtintas CK 6.156 straipsnyje. Teisės doktrinoje dažniausiai išskiriami sutarčių teisės principai:

- sutarties laisvės;
- sutarčių privalomumo (*pacta sunt servanda*);
- konsensualizmo;
- sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika;
- silpnosios šalies gynimo sutartiniuose santykiuose;
- *favor contractus*.

Keletas jų patenka tarp DCFR įžangoje minimų fundamentalių (angl. *fundamental*) principų: laisvės (angl. *freedom*), apsaugos (angl. *security*), efektyvumo (angl. *efficiency*), teisingumo (angl. *justice*). Tarp paminėtųjų nėra lojalumo principo, kurio, pasak DCFR autorių, neatsisakyta, tik jo

⁴⁸ Alfonsas Vileita, Saulius Aviža, Vladas Staskonis ir kt., Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis, (Vilnius: Justitia, 2009), 318.

⁴⁹ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorijos įvadas* (Vilnius: Justitia, 2014), 140.

⁵⁰ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, INFOLEX, <http://www.infolex.lt/ta/100228:ver1>.

taikymas susietas su teisingumo principu⁵¹. Toliau baigiamajame darbe bus nagrinėjami DCFR fundamentalūs principai bei jų aiškinimas Lietuvos teisėje.

1.3.1. Sutarties laisvės principas

Vienas pagrindinių sutarčių teisės principų – sutarties laisvės principas. Jis kartais dar vadinamas šalių autonomijos principu. Sutarties šalys gali laisvai nustatyti sutarties sąlygas tiek, kiek jos neprieštarauja gerai moralei, viešajai tvarkai arba imperatyvioms įstatymo normoms.

Sutarties laisvės principo svarba išskiriama ir jau minėtoje Žaliojoje knygoje. Įmonių tarpusavio sandorių atveju, kur pagrindinis vaidmuo tenka sutarčių laisvės principui, sutarties šalys gali rinktis ne vien nacionalinėms sutartims taikytiną teisę, bet ir tarptautinėms. Visa tai skatintų bendroves plėstis kitose valstybėse, nes jos galėtų vadovautis bendra sutarčių teisės sistema.

Viena pagrindinių taisyklių, įtvirtintų DCFR⁵², – šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis arba jų nesudaryti ir nustatyti sutarties turinį. Tačiau sutarčių laisvės principas nėra absoliutus. Skiriami negatyvieji ir pozityvieji sutarties laisvės principo apribojimai. Negatyvieji sutarties laisvės principo ribojimai – tai atvejai, kai tarp tam tikrų subjektų tam tikros sutartys negali būti sudarytos, pvz., sutarties laisvės principą gali riboti imperatyvios įstatymo normos, kurios į tam tikras sutartis įtraukiamos *ex officio*. Pozityvieji sutarties laisvės ribojimai – tai atvejai, kai tam tikros sąlygos yra privalomos sutartyje, pvz., CK 6.161 straipsnio 2 dalis numato pareigą verslininkui sudaryti sutartį su bet kuriuo asmeniu, kuris kreipiasi.

Analogiška sutarties laisvės principo samprata, kaip ir DCFR, įtvirtinta PECL 1: 102 straipsnyje bei UNIDROIT 1.1 straipsnyje. Šalys turi numatyti tokią galimybę, kad bet kada galėtų keisti sutarties sąlygas arba atsisakyti sutarties⁵³. Kaip jau buvo minėta, sutarties laisvės principas priskiriamas prie tų principų, kuriais reguliuojami ir įgyvendinami civiliniai teisiniai santykiai (CK 1.2 straipsnis). CK 1.2 straipsnyje įstatymo leidėjas nekonkretina minėto straipsnio turinio, todėl jis atskleidžiamas CK 6.156 straipsnyje. Sutarties laisvės turinys reglamentuojamas CK 6.156–6.158 straipsniuose. Šalys yra laisvos sudaryti sutartį, jos savo nuožiūra nustato tarpusavio teises ir pareigas. Negalima asmenų priversti sudaryti sutartį prieš jų valią, civilinių teisinių santykių dalyviai savarankiškai sprendžia, ar jiems sudaryti sutartį, ar nesudaryti (CK 6.156 straipsnis). Taigi CK 6.156 straipsnis numato tris sutarties laisvės principo aspektus: a) laisvė sudaryti sutartį

⁵¹ Christian von Bar ir kt., Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) (Miunich, 2009), https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf.

⁵² II. – 1: 102 (1). “Parties are free to make a contract or other juridical act and to determine its contents, subject to any applicable mandatory rules.”

⁵³ Art. 0: 101 of the Principles directeurs: “Each party is free to contract and to choose who will be the other party. The parties are free to determine the content of the contract and the rules of form which apply to it. Freedom of contract operates subject to compliance with mandatory rules”.

ar jos nesudaryti; b) laisvė nustatyti sutarties turinį; c) laisvė sudaryti sutartį, kurios nereglamentuoja CK. Kaip jau buvo minėta, DCFR nustato tik du sutarties laisvės principo aspektus: a) laisvė sudaryti sutartį arba jos nesudaryti; b) laisvė nustatyti sutarties turinį. Tokie patys sutarties laisvės principo aspektai numatyti ir PECL bei UNIDROIT. Nacionalinė teisė plačiau reglamentuoja sutarties laisvės principą, tai gali būti paaiškinama, jog DCFR, PECL tikslas buvo suvienodinti Europos sutarčių teisę, jų nuostatos turi būti būdingos visoms valstybės narėms, o valstybių nacionalinė teisė gali nustatyti kitus sutarties laisvės principo aspektus. LAT, atsižvelgdamas į teismų praktiką, ne kartą yra pažymėjęs, kad šis principas reiškia ir šalių laisvę savanoriškai nustatyti sutarties formą bei turinį, išskyrus tuos atvejus, kai tai reglamentuoja imperatyvios teisės normos ar tam tikrų sąlygų reikalauja gera moralė, viešoji tvarka ir teisės principai⁵⁴. Sutarties laisvės principo pavyzdžiai įtvirtinti DCFR II. – 1: 102 straipsnio 1 dalyje, II. – 1: 103, II. – 4: 101 straipsniuose, III. – 1: 108 straipsnio 1 dalyje, taip pat IX. – 5: 101 straipsnyje ir kt. DCFR kaip sutarties laisvės principo sudedamąją dalį nurodo pagarbos trečiųjų asmenų teisėms principą. Savaimė suprantama, kad sutartis yra dviejų ar kelių asmenų susitarimas, kurio pagrindu sukuriama, nutraukiami arba reguliuojami teisiniai šalių santykiai. Sudaryta sutartis negali pažeisti trečiųjų asmenų teisių, ji sukuria teises ir pareigas ją sudariusiems subjektams, bet nesukuria teisių ir pareigų tretiesiems asmenims. Sutarties uždarojo principą patvirtina ir LAT praktika⁵⁵. Sutarties uždarojo principas numato tam tikras išimtis – tai įstatymo numatyti atvejai, kai sudaryta sutartis daro įtaką ne tik sutarties subjektams, bet ir tretiesiems asmenims (pvz., CK 6.190 straipsnio 1 dalis, 6.191 straipsnis ir kt.). Viena iš išimčių – sutartis trečiojo asmens naudai, jos esmė – „sutarties šalis gali nustatyti, kad iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui ir taip jam sukurti reikalavimo teisę dėl šios prievolės vykdymo“⁵⁶. Teismų praktikoje yra laikomasi taisyklės, jog teismas gali nustatyti sutarties tiesioginį poveikį tretiesiems asmenims, kai tai numatė įstatymai ir byloje konstatuotos faktinės aplinkybės sudarė pagrindą taikyti išimtį. Suteikiama apsauga šalių interesams, sudariusiems sutartį: „Sutarties uždarojo principas lemia, kad tik sutarties šalys gali reikšti reikalavimus dėl jos netinkamo vykdymo“⁵⁷. Taigi minėto principo išimtys – atstovavimas ir sutartis trečiojo asmens naudai. Atstovas yra asmuo, kurio atstovavimo santykis su atstovaujamuoju yra savanoriškas, tačiau šis apibrėžimas neapima atstovų, paskirtų teismo, ar subjektų, paskirtų atlikti viešosios teisės funkcijas, įstatyminių atstovų, pvz., neveiksnių asmenų rūpintojų, testamentinio vykdytojų⁵⁸. Taip pat atstovais

⁵⁴ „LAT 2018 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-340-248/2018“, INFOLEX, <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?Id=20&item=krt&typ=8&aktoid=380984>.

⁵⁵ „LAT 2014 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-257/2014“, INFOLEX, <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=krt&typ=1&aktoid=383364>.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Christian von Bar, *supra* note 2: 412.

nelaikomi bendrovių direktoriai arba atsakingi darbuotojai. Atstovas turi veikti atstovaujamojo vardu ir jo interesais. DCFR II. – 6: 102 straipsnyje pateikta atstovo sąvoka: atstovas yra asmuo, kuris turi įgaliojimus tiesiogiai keisti kito asmens teisinę padėtį dėl santykio su trečiuoju asmeniu, veikdamas atstovaujamojo naudai⁵⁹. CK nepateikia atstovo apibrėžimo. CK 2.132 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, jog atstovu negali būti asmenys, veikiantys savo vardu, nors ir dėl kito asmens interesų. CK 2.133 straipsnio 1 dalyje pateikiamos per atstovą sudaryto sandorio teisinės pasekmės. Taigi, atstovas yra asmuo, kuris atlieka tam tikrus veiksmus kito asmens vardu ir jo interesais, neviršydamas suteiktų įgaliojimų.

Sutarties laisvės principas, kaip jau buvo minėta, užtikrina šalims teisę sudaryti sutartis laisva valia ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas. LAT laikosi nuomonės, kad „sutarties laisvės principas valstybės pripažįstamas ir ginamas tikslingai – jis suteikia reikšmę suderintiems šalių tarpusavio ketinimams“⁶⁰.

1.3.2. Apsaugos principas

Apsaugos (angl. *security*) principas plačiąja prasme gali būti suprantamas kaip apsauga nuo kylančios grėsmės saugumui fiziniams ar juridiniams asmenims. Paprasčiausias ir plačiausias pavyzdys, kuris išskiriamas DCFR autorių, yra neteisėtas įsiveržimas į asmenų teises ir pareigas parengiant klaidingus įstatymus. Tačiau, kalbant apie sutartinius santykius vienai iš „grėsmių“ priskiriamas sutarties šalių tarpusavio nepasitikėjimas, pvz., kai kyla abejonių, ar šalys tinkamai atliks savo įsipareigojimus, ar tinkamai bendradarbiaus, ar turės piniginių lėšų sumokėti už suteiktas prekes ar paslaugas, ar laiku praneš apie besikeičiančią situaciją ir kt. Sutarties šalys turi būti tikros, kad jeigu atsiras tam tikrų pasikeitusių aplinkybių, kita šalis laiku informuos apie susiklosčiusią situaciją. Sutarties dalyviai negali pažeisti kitos šalies lūkesčių, kuriuos ji savo veiksmais suformavo kitai šaliai.

Versle sutarties šalys nori didesnio sutartinių santykių stabilumo ir turėti galimybę numatyti ginčų pasekmes, tinkamai bendradarbiauti su kita sutarties dalyve. Prie saugumo principo priskiriama pareiga bendradarbiauti. DCFR autoriai nurodo, kad prievolė bendradarbiauti padidina sutartinę apsaugą (angl. *contractual security*). Tai reiškia, kad bendradarbiavimo pareiga yra viena iš priemonių, padedančių užtikrinti sutarties įvykdymą⁶¹. DCFR III. – 1: 104 straipsnyje yra numatyta pareiga bendradarbiauti: „skolininkas ir kreditorius yra įpareigoti bendradarbiauti vienas su kitu tuomet ir tokia apimtimi, kiek pagrįstai galima tikėtis, kad yra reikalinga skolininko

⁵⁹ DCFR II. – 6: 102 straipsnis.

⁶⁰ „LAT 2011 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-318/2011“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/216606>.

⁶¹ Klimas, *supra* note 4: 64.

prievolės įvykdymui“. Lietuvos teisėje pareiga bendradarbiauti sutarties šalims yra įtvirtinta CK 6. 38 straipsnio 3 dalyje, 6.200 straipsnio 2 dalyje, 6.208, 6.320, 6.691 straipsniuose ir kt. LAT 2015 m. gegužės 25 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-327-687/2015⁶² pažymėjo, jog „bendradarbiavimo principas reikalauja, kad šalys sudarytų tinkamas sąlygas įvykdyti prievolę, prireikus keistųsi informacija, reikšminga prievolei įvykdyti, laiku praneštų apie kylančias prievolės įvykdymo kliūtis. Bendradarbiavimo pareiga vienodai svarbi abiem sutarties šalims <...>.“⁶³ CK komentaro 6.38 straipsnyje nurodyta, kad bendradarbiavimo principas yra sąžiningumo principo išraiška⁶⁴. Tačiau DCFR autoriai bendradarbiavimo principą priskyrė prie apsaugos principo.

DCFR išskiria tokias „apsaugos“ priemones sutartyse kaip: sutarties privalomumas ją sudariusiems šalims (kai nenumatytas aplinkybių pasikeitimas pakenkia kitai sutarties šaliai ir yra galimybė ginčyti); kiekviena šalis turi vykdyti kylančias iš sutarties teises ir pareigas (elgtis sąžiningai, bendradarbiauti ir kt.); trečiosios šalys privalo gerbti sudarytą kitų asmenų sutartį; Viena svarbiausių sudedamųjų dalių – teisė į veiksmingą teisminę gynybą, esant sutartinių įsipareigojimų netinkamam vykdymui ar nevykdymui, šalies teisėtų lūkesčių apsauga. Sudariusi sutartį viena iš sutarties šalių pagrįstai gali tikėtis, kad sutartis bus įvykdyta joje nustatytais sąlygomis, o kita šalis negalės be pagrindo arba vienašališkai atsisakyti ją vykdyti. Vienas iš saugumo principo pavyzdžių yra įtvirtintas DCFR II. – 3: 107 straipsnio 3 dalyje. DCFR II. – 7: 215 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta, kad šalys negali susitarti netaikyti arba apriboti civilinę atsakomybę, numatytą apgaulės, prievartos ir nesąžiningo piktnaudžiavimo atvejus. Tai reiškia, kad prie nesąžiningumo formų priskiriami tokie veiksmai kaip apgaulė, prievarta, smurtas, nesąžiningas piktnaudžiavimas, todėl esant minėtiems veiksams neturi būti leidžiama šaliai apriboti civilinę atsakomybę arba visiškai jos netaikyti.

1.3.3. Efektyvumo principas

Šio principo tikslas yra leisti sutarties šalims efektyviai siekti to, dėl ko šalys iš tikrųjų susitarė. Šalys negali susitarti dėl neveiksmingų sutarčių⁶⁵. DCFR autoriai siekė nustatyti minimalius formalumus. Vienas iš pavyzdžių – atsisakyti sutarties formos reikalavimo, sutartys ar kiti sandoriai neprivalo būti rašytinės formos (DCFR II. – 1: 106 straipsnio 1 dalis numato, jog sutartis

⁶² „LAT 2015 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-327-687/2015“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/ta/Default.aspx?ID=20&item=doc&aktoid=1052926>.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ Valentinas Mikelėnas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. I tomas (Vilnius: Justitia, 2003): 71.

⁶⁵ Christophe J. Larouer, „In the Name of Sovereignty? The Battle over In Dubio Mitius Inside and Outside the Courts“, *Cornell Law School Inter-University Graduate Student Conference Papers* (2009). https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1050&context=lps_clacp.

ar kiti sandoriai neprivalo būti sudaryti, patvirtinti ar įrodinėjami rašytine forma, jiems taip pat netaikomi jokie kiti formos reikalavimai), tačiau galimos išimtys – dovanojimo, vartojimo sutartys (sutarčių formos reikalavimai yra reikšmingi, nes siekiama apsaugoti tam tikrų asmenų grupę). Dovanojimo sutarties rašytine forma galima įrodyti, kad pažadas dovanoti realiai buvo išreikštas (rašytinės formos reikalavimas atlieka įrodomąją funkciją) ir kad pažadu ketinama teisiškai įsipareigoti (nukreipiančioji funkcija) ir įsipareigojantį asmenį raginti pamąstyti prieš imantis įsipareigojimų, nes atitinkama prievolė gali būti labai didelės apimties (įspėjamoji funkcija).⁶⁶ Kaip jau buvo minėta, vartojimo sutartys taip pat turi būti rašytinės formos. Vis dėlto rašytinės formos reikalavimas gali apriboti prekybą, šalys gali bandyti be rimto pagrindo išvengti įsipareigojimų (nors manoma, kad šalys yra nusistačiusios tam tikrą teisinį reguliavimą, kuris galėtų padėti išvengti nepateisinamų prievolių). Formos reikalavimo nesilaikymo pasekmės numatytos DCFR II. – 1: 106 straipsnio 2 dalyje. Kai viena iš sutarties šalių žinojo, jog sutarties negaliojimo pagrindas yra formos nesilaikymas, kita sutarties šalis veikė pasikliaudama sutarties galiojimu ir dėl to patyrė tam tikrų nuostolių – tai gali būti vertinama kaip atskiras sąžiningumo ar sąžiningos dalykinės praktikos principo pažeidimo atvejis. Kai sutartys nepatenka į DCFR taikymo sritį (pvz., testamentai, teisių į nekilnojamąjį daiktą perleidimo sutartys), valstybių narių nacionaliniai įstatymai gali nustatyti minėtų sandorių formą. Esant poreikiui, sutarties šalys gali savarankiškai susitarti dėl sutarties formos arba dėl kitų formalumų. Analogiška teisės norma įtvirtinta CK 6.192 straipsnio 5 dalyje⁶⁷.

Kitas efektyvumo principo aspektų – įvairių procedūrinio pobūdžio veiksmų atsisakymas (pvz., nuginčijamų sutarčių požymius atitinkančios sutartys gali būti vienos iš sutarties šalių nuginčytos (angl. *avoided*), sutartiniai santykiai gali būti nutraukti (angl. *terminated*) nesikreipiant į teismą. Tačiau DCFR III. – 3: 502 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog vienašališkai nutraukti neteismine tvarka sutartinius įsipareigojimus įmanoma, kai skolininko atliktas sutartinės prievolės neįvykdymas yra esminis. Koks prievolės neįvykdymas laikomas esminiu nurodo šio straipsnio 2 dalis: prievolė neįvykdyta dėl skolininko didelio nerūpestingumo arba tyčios, todėl kreditoriui yra pagrindas manyti, kad prievolė ateityje nebus įvykdyta. Lietuvos CK 6.217 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad šalis gali nutraukti sutartį, jeigu kita šalis sutarties neįvykdo ar netinkamai įvykdo, ir tai yra esminis sutarties pažeidimas. Šio straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinti kriterijai, kuriais remiantis galima įvertinti, ar pažeidimas yra esminis. LAT pažymėjo, kad kiekvienu atveju sutarties pažeidimą pripažįstant esminiu turi būti įvertinta: „ar nukentėjusios šalies interesai dėl tokio pažeidimo buvo iš esmės suvaržyti, ar nukentėjusi šalis negavo didžiąja dalimi to, ko pagal

⁶⁶ von Bar, *supra* note 2: 150.

⁶⁷ CK 6.129 straipsnio 5 dalis: Jeigu šalys susitarė dėl sudaromos sutarties formos, sutartis laikoma sudaryta tik tuo atveju, kai yra sutartos formos, nors pagal įstatymus tai sutarčių rūšiai tokia forma neprivaloma.

sutartį tikėjosi gauti, taip pat ar nukentėjusios šalies teisėti, pagrįsti lūkesčiai dėl numatytų sutarties vykdymo rezultatų lieka neįgyvendinti vien dėl sutartį pažeidusio kontrahento veiksmų ar dėl kitų priežasčių⁶⁸.

Ypatingas dėmesys turi būti suteikiamas didesniai skaidrumui, aiškumui, paprastumui, siekiama, kad ne tik praktikuojantys teisininkai lengvai taikytų, suprastų nuostatas, bet ir smulkiosios įmonės, vartotojai. Sudėtingos ir neaiškos teisės normos sukelia papildomų sunkumų minėtoms asmenų grupėms. Šis *soft law* instrumentas gali būti puikus pavyzdys (kaip elgtis tam tikrose situacijose) mažoms arba labai mažoms įmonėms, kurių finansiniai ištekliai yra riboti ir kurios negali pasamdyti teisines paslaugas teikiančių asmenų. Dar Žaliojoje knygoje buvo pažymėta, jog, nesant bendrosios Europos sutarčių teisės, iškyla sunkumų dėl taikytinos teisės. Įmonės neturi galimybės remtis bendra sutarčių teise, kuri Europos Sąjungos valstybėse būtų taikoma vienodai. Išskiriamos dvi įmonių grupės – stambios įmonės ir vidutinės arba mažosios įmonės. Stambios įmonės turi didesnę derybinę galią, joms lengviau pasirinkti, taikyti kitos valstybės teisę. Mažosios ir vidutinės įmonės susiduria su sunkumais, atsiranda papildomų sąnaudų, kai reikia laikytis kitos Europos Sąjungos valstybės narės teisės arba išversti, surinkti informaciją kita kalba. Todėl DCFR gali būti kaip priemonė mažosioms ir vidutinėms įmonėms, leidžianti sutaupyti finansinius išteklius. Pažymėtina, kad skirtingos Europos Sąjungos valstybių narių sutarčių teisės nuostatos nėra vienintelė kliūtis, apsunkinanti įmonių veiklą. Galima susidurti su skirtingomis problemomis, pvz., kalbos barjerai, skirtingos apmokestinimo sistemos, saugumo problemos, internetinių parduotuvių patikimumas, skundų nagrinėjimas ir kt.

1.3.4. Teisingumo principas

Teisingumo principas DCFR autorių suprantamas kaip užtikrinimas, kad sutarties sąlygos būtų aiškinamos vienodai, neleidžiantis kitiems asmenims elgtis neteisėtai, nesąžiningai, nepagrįstai, pasinaudoti kitos šalies silpnumu, nelaime, gerumu. Šalys turi būti atsakingos už žalą, padarytą savo veiksmais. Remiantis DCFR autoriais, teisingumas taip pat gali būti nukreiptas į silpnesnių ir pažeidžiamesnių asmenų apsaugą. Sutarties šalys turi būti vertinamos kaip lygiavertės (išskyrus vartotojus ir juridinius asmenis), nes kiekviena jų turi savo įsipareigojimus pagal sutartį, kuriuos privalo įgyvendinti. Teisingumo principas DCFR įtvirtintas II. – 2: 101 – II. – 2: 105, III. – 1: 105, III. – 2: 104, III. – 3: 401, III. – 3: 502, III. – 4: 106 straipsniuose. Lietuvos teisėje teisingumo principas yra įtvirtintas CK 1.5 straipsnyje ir priskiriamas prie bendrųjų teisės principų. CK komentaro autoriai teisingumo principą apibrėžia kaip universalų bendrąjį teisės principą,

⁶⁸ „LAT Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-53-684/2017“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1431654>.

reiškiantį moralinę žmogaus nuostatą, ir kriterijų, pagal kurį vertinami visi asmenų poelgiai. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat pabrėžia, kad teisingumas „gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumo ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus“⁶⁹. Teisingumo principas neretai taikomas teismų praktikoje. LAT konstatuoja, kad „teisingumas gali būti įgyvendinamas tik užtikrinant interesų pusiausvyrą bei išvengiant socialinio gyvenimo nestabilumo. Teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vieno asmens interesus ir neigiant kito asmens teisėtus interesus“⁷⁰. Sąžiningumo principas priskiriamas prie teisingumo principo.

DCFR I. – 1: 102 straipsnis nurodo, jog DCFR principai turi būti aiškinami taip, kad būtų siekiama vienodo DCFR nuostatų aiškinimo ir taikymo, sąžiningumo bei geros valios principo įtvirtinimo ir teisinio tikrumo. Sąžiningumo reikalavimas DCFR vartojamas kaip angliškos sąvokos *good faith* ir *fair dealing*, iš kurių pirmoji suprantama kaip sąžiningumas, o antroji *fair dealing* – kaip sąžininga dalykinė praktika. Šių sąvokų turinys apibrėžtas DCFR III.– 1: 103 straipsnyje. Asmeniui yra numatoma pareiga elgtis sąžiningai vykdant prievolę, įgyvendinant teisę į įvykdymą, pasitelkiant teisės gynimo būdą arba įgyvendinant teisę nutraukti prievolės vykdymą ar sutartinius santykius⁷¹. Sąžininga dalykinė praktika ir sąžiningumas apibrėžiamas kaip tam tikro elgesio standartas, kuris siejamas su nuoširdumu (angl. *honesty*) ir atvirumu (angl. *openness*), paisant kitos sutarties šalies interesų. Veiksmai, prieštaraujantys sąžiningumui ir sąžiningai dalykinei praktikai, laikomi tokie vienos sutarties šalies veiksmai, kurie skiriasi nuo ankstesnių jos pasisakymų, arba veiksmai, kuriais kita sutarties šalis savo nenaudai pagrįstai pasitikėjo. Sąžiningumo reikalavimas taip pat įtvirtintas daugelyje nuostatų, pvz., DCFR II. – 3: 301, DCFR II. – 7: 201, DCFR II. – 7: 205, DCFR II. – 7: 207, DCFR II. – 7: 216, DCFR II. – 8: 101 straipsniuose ir kt. DCFR pažymima, kad svarbu laikytis šio principo tiek iki sutarties sudarymo, tiek sutartį įgyvendinant. DCFR yra įtvirtinta taisyklė – elgtis sąžiningai vykdant prievolę, įgyvendinant teisę į įvykdymą, pasitelkiant teisės gynimo būdą arba įgyvendinant teisę nutraukti prievolės įvykdymą ar sutartinius santykius⁷². Ypatingas vaidmuo suteikiamas šalių ikisutartiniais santykiams, akcentuojama visos reikalingos informacijos svarba prieš sudarant sutartį. Bendroji sąžiningumo pareiga numatyta CK 6.158 straipsnyje, parengta remiantis UNIDROIT 1.7 straipsniu. CK 6.158 straipsnio „Sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika“ 1 dalyje nurodyta, kad kiekviena sutarties šalis, turėdama sutartinių santykių, privalo elgtis sąžiningai, o 2 dalyje

⁶⁹ „1995 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl piliečių nuosavybės teisių į gyvenamuosius namus atstatymo“, LRKT, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta437/content>.

⁷⁰ „LAT 2002 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3k-3-146/2002“, LAT, <http://www.lat.litlex.lt/paieska/doc.asp>.

⁷¹ DCFR III.– 1: 103 straipsnis.

⁷² DCFR III.– 1: 103 straipsnis.

numatyta, kad minėto straipsnio 1 dalies sutarties šalys pakeisti arba panaikinti negali. Sąžiningas elgesys yra privalomas tiek esant ikisutartiniais santykiams, tiek sudarant sutartį, tiek aiškinant jos turinį, tiek ją vykdančią.

Nemažai Lietuvos mokslininkų nagrinėjo sąžiningumo principo taikymą Lietuvos teisėje (pvz., A. Norkūnas *Sąžiningumo principo įgyvendinimas*⁷³, R. Balčikonis *Sąžiningumo principas sutarčių teisėje*⁷⁴, S. Arlauskas ir R. Jokubauskas *Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose*⁷⁵, D. Ambrasienė ir kt. *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*⁷⁶ ir kiti). Taip pat LAT neretai analizuoja ir taiko šį principą praktikoje⁷⁷. CK 1.5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad civilinių teisinių santykių subjektai privalo veikti pagal sąžiningumo reikalavimus. Pažymėtina, kad principai niekada negali būti taikomi grynu ir griežtu pavidalu, jie privalo būti derinami vienas su kitu, atsižvelgiant į sutarties prigimtį, susiklosčiusias aplinkybes⁷⁸.

1.4. Kiti *soft law* instrumentai, turintys reikšmės Lietuvos sutarčių teisei

Be DCFR taip pat svarbūs ir kiti *soft law* instrumentai, jau minėti UNIDROIT, PECL, civilinės atsakomybės srityje Europos deliktų teisės principai, angl. *Principles of European Tort Law* (toliau – PETL). UNIDROIT principai buvo parengti Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo instituto, pirmoji jų versija buvo paskelbta tik 1994 m. Kartu su principais pateiktas darbo grupės parengtas komentaras (darbo grupei vadovavo prof. M. J. Banellis). Šį teisės aktą galima priskirti prie vieno iš pagrindinių sutarčių teisės vienodinimo pavyzdžių. Jis susideda iš pavyzdinių prekių pardavimo ir paslaugų tiekimo normų, būtent tai pabrėžiama UNIDROIT preambulėje. Pažymėtina, kad esminis UNIDROIT bruožas – tai, kad šie principai gali būti taikomi visoms sutartims (išskyrus vartojimo sutartis). „Šiomis priemonėmis sukurti standartai, kuriais kaip pavyzdinėmis normomis vadovaujasi viso pasaulio įstatymų leidėjai ir komercinių sutarčių šalys, kurios jų negali pasirinkti kaip tam tikrus sutarčių aspektus reglamentuojančios teisės“⁷⁹. UNIDROIT sulaukė didelio populiarumo, nepaisant neprivalomo pobūdžio. UNIDROIT susideda iš 10 skyrių: 1 skyrius *Bendrosios nuostatos*; 2 skyrius *Sutarčių sudarymas*; 3 skyrius *Sutarčių galia*; 4 skyrius *Sutarčių aiškinimas*; 5 skyrius *Sutarčių turinys*; 6 skyrius *Sutarčių vykdymas*; 7 skyrius *Sutarčių*

⁷³ Algis Norkūnas, „Sąžiningumo principo įgyvendinimas“. *Jurisprudencija*. (2003): 42.

⁷⁴ Rolandas Balčikonis, „Sąžiningumo principas sutarčių teisėje“. *Jurisprudencija*. (2003): 41.

⁷⁵ Saulius Arlauskas ir Ronaldas Jokubauskas, „Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose“. *Jurisprudencija*. (2013): 20.

⁷⁶ Ambrasienė, *supra* note 1: 231.

⁷⁷ „LAT nutartys civilinėse bylose: 3K-3-488/2010, e3K-3-434-686/2015, 3K-3-111/2014 ir kt.“

⁷⁸ Evaldas Klimas ir Vidmantas Jurgaitis, „Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje“, *Socialinių mokslų studijos*. (2011): 340.

⁷⁹ „2010 m. liepos 1 d. Europos Komisijos (EK) Komisijos žalioji knyga Nr. 348 dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52010DC0348>.

nevykdymo teisinės pasekmės; 8 skyrius *Įskaitymas*; 9 skyrius *Reikalavimo teisių perleidimas, skolų perkėlimas, sutarties šalių pasikeitimas*; 10 skyrius *Ieškinio senaties terminai*. UNIDROIT principų preambulėje nurodyti šių principų taikymo atvejai:

- sutarties dalyviai susitarė, kad jų sutartis bus reguliuojama principų nuostatomis;
- kaip sutarčiai taikomą teisę šalys pasirinko bendruosius teisės principus, *lex mercatoria* ar pan.;
- kai šalys nepasirinko taikomos teisės;
- kai atsiranda poreikis paaiškinti ar papildyti tarptautinius teisės vienodinimo instrumentus;
- kaip pavyzdinis modelis, skirtas nacionaliniams ar tarptautiniams teisės aktų leidėjams rengiant teisės aktus;
- kai siekiama aiškinti ar papildyti nacionalinę teisę⁸⁰.

UNIDROIT principai susiję būtent su atitinkamų tarptautinių komercinių sutarčių sudarymu, skirtingai negu PECL, kurie skirti visų rūšių sutartims, taip pat įskaitant sutartis sudaromas tarp prekybininkų ir vartotojų⁸¹. Dar vienas esminis minėtų teisės aktų skirtumas – UNIDROIT taikomi tarptautiniu lygmeniu, o PECL galioja visoms sutartims, sudarytoms Europos Sąjungoje.

Žymiausių Europos akademikų tinklas parengė PECL, kad bendrojoje rinkoje galiotų vienoda sutarčių teisė. PECL sukurti 1980 m., juos parengė Europos sutarčių teisės komisija, kuriai vadovavo prof. Ole Lando. Pirmoji principų dalis buvo išleista 1995 m., antroji – 1999 m., trečioji – 2002 m. Buvo pateiktos neprivalomos sutarčių teisės taisyklės su pavyzdžiais ir paaiškinimais. Šios taisyklės iš dalies buvo tarpinis žingsnis link bendro visą Europą vienijančio civilinio kodekso, todėl PECL iš esmės apibrėžė bendrąsias taisykles (principus), kuriais buvo siekiama užtikrinti maksimalų lankstumą ir taip prisitaikyti prie teisinės mąstysenos sutarčių teisės srityje plėtotės ateityje⁸². PECL 1.101 straipsnyje nurodyti atvejai, kai gali būti taikomi PECL principai:

- šie principai yra taikomi kaip bendrosios sutarčių teisės taisyklės Europos Sąjungoje;
- šalys susitarė, kad jų sutartis bus reguliuojama minėtų principų nuostatomis;
- kaip sutarčiai taikomą teisę pasirinko bendruosius teisės principus, *lex mercatoria* ar pan. arba kai šalys nepasirinko taikomos teisės.
- šie principai gali padėti išspręsti iškilusius klausimus, kurių negali išspręsti nacionalinė ar tarptautinė teisės sistema.

PECL susideda iš 17 skyrių: 1 skyrius *Bendrosios sąlygos*; 2 skyrius *Sutarties sudarymas*; 3 skyrius *Igalinimai*; 4 skyrius *Sutarties galia*; 5 skyrius *Sutarties aiškinimas*; 6 skyrius *Sutarties*

⁸⁰ UNIDROIT preambulė.

⁸¹ Michael Joachim Bonell, „The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts“, žiūrėta 2018 m. spalio 2 d., <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell96.html>.

⁸² Ole Lando ir Hugh Beale, *Principles of European Contract Law*, (Hague: Kluwer Law International, 2000).

turinys; 7 skyrius *Sutarties vykdymas*; 8 skyrius *Sutarties neįvykdymas ir teisių gynimo būdai* (bendrosios nuostatos); 9 skyrius *Atskiri teisių gynimo būdai, taikomi neįvykdžius sutarties*; 10 skyrius *Šalių daugetas*; 11 skyrius *Teisių perleidimas*; 12 skyrius *Skolos perkėlimas; sutarties šalių pasikeitimas*; 13 skyrius *Išskaitymas*; 14 skyrius *Ieškinio senaties terminai*; 15 skyrius *Negaliojimas*; 16 skyrius *Sąlygos*; 17 skyrius *Interesų suderinimas*.

UNIDROIT ir PECL principai yra reikšmingi aiškinant ir taikant valstybės teisę. Kaip jau buvo minėta, šie teisės aktai sukurti mokslininkų, viena sukūrimo priežasčių – noras suderinti skirtingas teises sistemas. UNIDROIT ir PECL nuostatos buvo perkeltos į Lietuvos CK, nuostatų inkorporavimas į nacionalinę teisę vadinamas teisės recepcija. Šio proceso imamasi, kai siekiama modernizuoti esamą teisinę sistemą, teisės doktrinoje išskiriami trys minėto proceso etapai: įtaka doktrinai, įtaka teisės akto tekstui bei įtaka teisės nuostatoms.

Taigi minėti du *soft law* instrumentai padarė nemažą įtaką daugeliui užsienio valstybių. V. Mikelėnas teigia, jog kai kurios CK normų formuluotės (sutarčių bendrieji klausimai) pažodžiui atkartoja UNIDROIT formuluotes, todėl aiškinant CK nuostatas būtina remtis UNIDROIT ir PETL bei jų komentarais. Taip pat rekomenduojama atsižvelgti į šių dokumentų tarptautinį aiškinimą, užsienio teismų bei arbitražo teismo praktiką⁸³. Tai patvirtina ir J. M. Bonellio, H. Kronke'ės pastebėjimai, jog Lietuvai padarė didžiulę įtaką UNIDROIT⁸⁴. Galima išskirti UNIDROIT, PETL skiriamuosius bruožus: UNIDROIT, PETL yra neprivalomo pobūdžio, kuriais siekiama gerinti Europos Sąjungos teisės aktų vientisumą. Jie parengti nevalstybine iniciatyva, neturi privalomosios galios. Šiuose principuose reglamentuojami skirtingi sutarčių teisės aspektai, nėra nuorodų į kurios nors valstybės teisinę sistemą, panašūs struktūriškai. Sutampa principų taikymo sritys, taikymo sritys pateiktos PETL 1: 101 straipsnyje ir UNIDROIT preambulėje.

Pažymėtina, kad UNIDROIT principais nacionaliniai teismai Lietuvoje remiasi dažniausiai. Viena iš priežasčių gali būti ta, kad šiuos principus parengė autoritetingi teisės srities mokslininkai, padarė įtaką ne vienai užsienio valstybei. „Abi šios kodifikacijos vertinamos kaip lanksčios, modernios, nuolat tobulėjančios ir besikeičiančios teisės pavyzdys, todėl ne viena valstybė, modernizuodama savo nacionalinę teisę, tarp jų ir Lietuva, perkėlė juos į savo nacionalinius teisės aktus“⁸⁵. Tačiau yra mokslininkų, kurie „nuspėjo“ DCFR ir PECL likimą, pvz., 2010 m. prof. Hectoras L. MacQueenas⁸⁶ pažymėjo, jog DCFR atliks panašų vaidmenį kaip ir PECL, tačiau apims platesnį teisės aktų spektrą.

⁸³ Mikelėnas Valentinas. ir kt., Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. (Vilnius: Justitia, 2003): 191.

⁸⁴ Michael Joachim Bonell, „The UNIDROIT Principles in Practice – The Experience of the First Two Years“, 2018 m. spalio 20, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/pr-exper.html>.

⁸⁵ Ambrasienė, *supra* note 1: 13.

⁸⁶ Hector L. MacQueen, „The Common Frame of Reference in Europe“, 2018 m. spalio 19 d. http://www.law.ed.ac.uk/includes/remote_people_profile/remote_staff_profile?sq_content_src=+.

1989 m. Europos Parlamentas pirmą kartą paklausė, ar pageidaujama sukurti Europos civilinį kodeksą ir ar tai įmanoma⁸⁷. Tačiau tik 2004 m. Europos Komisija paskelbė, jog neketinama siūlyti jį priimti⁸⁸. Nepaisant to, Europos Komisija nusprendė, kad būtina parengti bendrus apibrėžimus, pagrindinius principus, pavyzdines Europos privatinės teisės taisykles, siekiant pagerinti *acquis communautaire* kokybę ir nuoseklumą. Todėl 2007 m. Europos Komisijai buvo pristatytas CFR (angl. *The Common Frame of Reference*). CFR yra neprivalomo pobūdžio, tai dokumentas, kuriame pateikiami teisinių terminų apibrėžimai, pagrindiniai principai ir pavyzdinės normos. Prof. Ch. von Baras išskyrė šiuos CFR tikslus⁸⁹: parengti pavyzdinių taisyklių rinkinį, jų pagrindu Europos ir nacionaliniai įstatymų leidėjai, Europos ir nacionaliniai valstybių narių teismai, arbitražo teismai galės surasti tam tikros probleminės situacijos sprendimo būdą. Tačiau buvo išskiriamos *acquis* problemų kategorijos, keletas jų – arba neapibrėžtos, arba pernelyg plačiai apibrėžtos teisinės sąvokos direktyvose, kurios neatitinka Europos Sąjungos sutarčių teisės. Šioms problemoms spręsti buvo pasiūlyta priimti politinį sprendimą. CFR tikslas – būti „pavyzdinėmis taisyklėmis“ Europos Sąjungos teisės aktų leidėjams, Europos Komisijai sudarant naujas direktyvas arba Europos Sąjungos Teisingumo Teismui aiškinant esamą *acquis*. Šitaip CFR turėjo padėti sukurti aiškius ir nuoseklius Europos Sąjungos teisės aktus. Tačiau pateikto DCFR, kurį rengė tarptautiniu mastu pripažinti, žymiausi privatinės teisės specialistai, nereikėtų laikyti vien tik politine CFR medžiaga. Prof. Ch. von Baras teigė, kad DCFR yra atskiras kūrinys, turintis savąją reikšmę.⁹⁰

Siekiant suvienodinti deliktų teisę, buvo įsteigtas Europos deliktų ir draudimo institutas (angl. *The European Centre of Tort and Insurance Law*). Čia susikūrė Europos deliktų teisės darbo grupė, kuri 2004 m. ir pristatė Europos deliktų teisės principus (PETL). Šis principų rinkinys taip pat yra neprivalomo pobūdžio, jis reglamentuoja pagrindinius deliktinės atsakomybės instituto elementus. Paminėtina, jog DCFR deliktų teisei skirta IV knyga, tačiau šis *soft law* instrumentas bus vienoje iš LAT apžvalgų 2.1 poskyryje.

Šiame skyriuje buvo aptartas sutarčių teisės vienodinimas, DCFR raida, esminiai bruožai ir kiti *soft law* instrumentai, turintys reikšmę Lietuvos teisei. Visa tai nagrinėti svarbu, nes LAT, be DCFR straipsnių, taiko ir cituoja kitų *soft law* instrumentų atitinkamas nuostatas. Detaliau tai bus nagrinėjama kitame baigiamojo darbo skyriuje.

⁸⁷ „1989 m. birželio 26 d. Europos Parlamento rezoliucija Nr. A2-157/89, OJ EC 1989, C 158/400“.

⁸⁸ „2004 m. spalio 11 d. Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai Europos sutarčių teisė ir *acquis* peržiūra: tolesni veiksmai“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0651&from=EN>.

⁸⁹ Christian von Bar, „A Common Frame of Reference for European Private Law – Academic Efforts and Political Realities“, *Electronic Journal of Comparative Law* 12.1 (2008): 5 <https://www.ejcl.org/121/art121-27.pdf>.

⁹⁰ *Ibid.*, 1.

2. LAT JURISPRUDENCIJOS ANALIZĖ, PAREMTA DCFR NUOSTATOMIS

LAT praktika patvirtina ir *soft law* instrumentų praktinę reikšmę. Teiginį, jog LAT vis drąsiau ir dažniau ima tiesiogiai vadovautis DCFR nuostatomis aiškindamas CK ir priimdamas sprendimus tam tikruose situacijose, gali pagrįsti pavyzdžiai iš LAT praktikos, tačiau jų nėra daug. Atkreiptinas dėmesys, kad UNIDROIT, PETL remiamasi dažniau negu DCFR. Keliose nagrinėjamosiose bylose kasacinis teismas prie DCFR straipsnių pateikia atitinkamas UNIDROIT ir PECL nuostatas. Taip pat pažymima, jog Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje nerasta bylų, kuriose teismas pasiremtų minimu *soft law* instrumentu, tačiau šiuo neprivalomo pobūdžio dokumentu remiasi generaliniai advokatai išvadose (pvz., (pvz., generalinės advokatės Vericos Trstenjak išvados bylose C-275/07, C-489/07; C-137/08; C-215/08; C-227/08; C-540/08; generalinio advokato Pedro Cruzo Villalono išvada byloje C-103/11 P; generalinės advokatės Julianes Kokott išvada byloje C 396/12; generalinės advokatės Eleanoros Sharpston išvada byloje C-555/14, generalinio advokato Michalo Bobeko išvada byloje C-224/16; generalinio advokato Maciejaus Szpunaro išvada byloje C-133/16 ir kt.). Pavyzdžiui, generalinė advokatė Verica Trstenjak išvadoje (byloje C-180/06 *Renate Ilsinger prieš Martin Dreschers*) nagrinėjo sutarties sudarymo momentą, remdamasi DCFR II. – 4: 104 straipsniu. Tai gali būti vienas iš daugelio pavyzdžių, kaip DCFR naudojami Europos privatinėje teisėje. Viena priežasčių, kodėl teisės specialistai įtraukia DCFR nuostatas į sprendimus / išvadas, yra ta, jog kai kurie turi liberalesnę požiūrį, gilinaisi, ieško tam tikrų situacijų sprendimo variantų keliuose teisės šaltiniuose, o kiti teisininkai nėra linkę to daryti.

Nacionaliniai valstybių narių teismai (daugiausia aukščiausieji) Švedijos, Vokietijos, Estijos ir Ispanijos nurodo DCFR nuostatas, kuriomis grindžia savo sprendimus. Į naujus Katalonijos ir Vengrijos civilinius kodeksus, taip pat į Čekijos civilinio kodekso pataisas buvo inkorporuotos DCFR nuostatos⁹¹. Nacionaliniai teismai gali pasiremti DCFR nuostatomis, kai yra įstatymo spragų arba koks nors atvejis analizuojamas pirmą kartą, taip pat siekiant nurodyti, jog valstybės nacionaliniai įstatymai atitinka DCFR nuostatas⁹².

Lietuvoje pirmą kartą LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2012 m. kovo 7 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-90/2012⁹³ analizavo DCFR nuostatas. Lentelėje pateiktas bylų skaičius 2012–2018 m.⁹⁴, kai Lietuvos kasacinis teismas tiesiogiai pasirėmė DCFR nuostatomis, taip pat nurodytos bylos, kai DCFR nuostatomis rėmėsi ginčo šalys. Iš viso – trylika bylų, kuriose

⁹¹Kalouta, *supra* note 46: 717.

⁹²*Ibid.*

⁹³„2012 m. kovo 7 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-90/2012“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/369422>.

⁹⁴Iki 2018 m. lapkričio mėn.

kasacinis teismas citavo DCFR straipsnius, o nagrinėtų bylų, kuriose šalys rėmėsi DCFR straipsniais, skaičius yra gerokai mažesnis.

Lentelė. Nagrinėtų bylų skaičius, kuriose LAT ir bylos šalys rėmėsi DCFR nuostatomis⁹⁵.

Metai	Nagrinėtos bylos, kuriose LAT rėmėsi DCFR	Nagrinėtos bylos, kuriose bylos šalys rėmėsi DCFR
2012	1	
2013	1	
2014	2	
2015	5	
2016	1	
2017	2	1
2018	1	

Taip pat pažymėtina, kad tam tikras DCFR nuostatas kasacinis teismas įtraukė ir į civilinių bylų apžvalgas:

1. 2012 m. spalio 25 d. apžvalgoje „Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“⁹⁶;
2. 2016 m. lapkričio 23 d. apžvalgoje „Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“⁹⁷;
3. 2018 m. gegužės 23 d. apžvalgoje „Atskiri griežtosios deliktinės atsakomybės atvejai Lietuvos kasacinėje jurisprudencijoje“⁹⁸.

Pirmoje apžvalgoje pabrėžta *soft law* instrumentų svarba, antroje – LAT įvertino *soft law* instrumentų pastangas paskatinti efektyviau reglamentuoti bendrovės vadovo pareigas ir atsakomybę. Pvz., po pasaulinės ekonominės krizės sukeltų neigiamų padarinių 2010 m. Europos Komisija Žaliojoje knygoje *Finansinių įmonių valdymas ir atlyginimų politika*⁹⁹ iškėlė klausimą dėl bendrovės vadovų civilinės atsakomybės ir baudžiamosios atsakomybės sugriežtinimo. LAT

⁹⁵ Sudaryta autorės.

⁹⁶ „2012 m. spalio 25 d. apžvalga „Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“, LAT, <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-bylu-apzvalgos/67>.

⁹⁷ „2016 m. lapkričio 23 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“, LAT, <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-bylu-apzvalgos/67>.

⁹⁸ „2018 m. gegužės 23 d. apžvalga Atskiri griežtosios deliktinės atsakomybės atvejai Lietuvos kasacinėje jurisprudencijoje“, LAT, <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-bylu-apzvalgos/67>.

⁹⁹ „2010 m. gegužės 26 d. Žalioji knyga Bendrasis finansų įstaigų valdymas ir atlyginimų politika“, INFOLEX, <https://publications.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/1788e830-b050-447c-8214-77ed51b13241>.

2016 m. lapkričio 23 d. apžvalga „Dėl bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo“ skirta išimtinai bendrovės valdymo organų civilinei atsakomybei aptarti. Minėtoje LAT apžvalgoje akcentuojama uždaroji akcinė bendrovė, nes tai viena populiariausių įmonių teisinė forma Lietuvoje. Pažymima, kad kiltų bendrovės vadovo, akcininko arba valdymo organų civilinė atsakomybė būtinos keturios civilinės atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, kaltė, priežastinis ryšys ir atsiradusi žala. Į minėtą apžvalgą kasacinis teismas įtraukė tiesiogines nuorodas į DCFR. Konkrečiai DCFR nuostatomis remtasi aptariant kaltės formą vadovo civilinės atsakomybės atveju.

Trečioji apžvalga nagrinėdama deliktinės griežtosios atsakomybės atvejus Lietuvos kasacinio teismo praktikoje nurodė, jog DCFR įtvirtina veiksmingesnį griežtosios atsakomybės taikymą europiniu mastu.

Toliau darbe bus nagrinėjami konkretūs pavyzdžiai, kai LAT remiasi DCFR straipsniais tam tikruose civilinės teisės institutuose.

2.1. DCFR taikymas civilinės atsakomybės institute

Civilinės atsakomybės instituto tikslas – siekiama, kad nukentėjusiajam asmeniui būtų atlyginta dėl neteisėtų veiksmų padaryta žala, ir pažymima kad, „civilinė teisinė atsakomybė yra vienas iš būdų atkurti pažeistą teisingumą“¹⁰⁰. Civilinės atsakomybės taikymo tikslas yra „kompensuoti žalą, o ne nubausti žalą padariusį asmenį: žala turi būti atlyginama tiek, kiek įrodoma, kiek jos faktiškai patirta, o taikant civilinę atsakomybę turi būti siekiama neleisti nukentėjusiajam nepagrįstai praturtėti kito asmens sąskaita“¹⁰¹.

Civilinė atsakomybė reglamentuojama CK 6.245 straipsnio 1 dalyje, pagal atsiradimo pagrindus išskiriamos 2 civilinės atsakomybės rūšys – deliktinė ir sutartinė. Sutartinė civilinė atsakomybė atsiranda, kai „neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma sutartis – ji įvykdoma tik iš dalies, praleidžiamas jos įvykdymo terminas ar pažeidžiamos kitos sutarties įvykdymo sąlygos“¹⁰². Tai reiškia, kad asmuo, nesilaikęs savo prisiimtų įsipareigojimų pagal sutartį, turi atlyginti kitai sutarties šaliai jos patirtus nuostolius. Pažymima, kad kiekvienas asmuo, vykdydamas sutartį, turi elgtis teisėtai, tinkamai ir laiku įvykdyti savo prievolės. Civilinė atsakomybė DCFR reglamentuojama III. – 3: 701 straipsnio 1 dalyje: kreditorius turi teisę į nuostolius už praradimą,

¹⁰⁰ Algis Norkūnas, „Civilinės teisinės atsakomybės samprata“, *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Mokslo studija*. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 973.

¹⁰¹ „2010 m. kovo 1 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-53-2010“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/152402>.

¹⁰² „2017 m. vasario 20 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-97-686/2017“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1429782>.

sukeltą skolininkui neįvykdžius prievolės. Išskyrus atvejus, kai neįvykdymas yra pateisinamas¹⁰³. Deliktų teisei DCFR skirta VI knyga *Nesutartinė atsakomybė, kylanti iš žalos, padarytos kitam asmeniui*, ji suskirstyta į septynis skyrius (nustatytos bendrosios deliktinės atsakomybės taisyklės, civilinės atsakomybės sąlygos, atleidimo nuo civilinės deliktinės atsakomybės atvejai). CK 6.245 straipsnio 4 dalyje nurodyta, jog deliktinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymas nenumato kitaip, kurios tikslas – grąžinti asmenį į tą padėtį, kurioje jis būtų likęs, jei nebūtų delikto. Deliktinei atsakomybei taikytinos bendrosios civilinės atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, žala (reali), priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir atsiradusios žalos bei kaltė.

CK 6.249 straipsnio 1 dalis numato bendrą žalos ir nuostolių sampratą. Žala yra asmens turto netekimas arba šio turto sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), negautos pajamos, kurias asmuo gautų, jeigu neatsirastų neteisėtų veiksmų. DCFR VI. – 2: 101 straipsnyje žala siejama su teisės ginamais interesais, išskiriama turtinė ir neturtinė žala. DCFR VI. – 6: 101 straipsnio 1 dalis numato, kad žalos atlyginimo tikslas – grąžinti nukentėjusįjį asmenį į padėtį, kurioje jis buvo iki žalos atsiradimo.

Kita būtina civilinės atsakomybės sąlyga – neteisėti veiksmai. CK 6.246 straipsnio 1 dalis numato, kad civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai, todėl bendrąja prasme neteisėti veiksmai pasireiškia kaip teisinės pareigos pažeidimas. Vienoje iš bylų prie neteisėtų veiksmų priskyrė veiksmus, kurie nors ir nepažeidžia imperatyviųjų normų ir yra formaliai teisėti, tačiau pažeidžia bendrąją rūpestingumo pareigą: neteisėtais veiksmais gali būti teismo pripažinti tokie veiksmai, kurie nors ir atitiko tam tikras baudžiamojo proceso teisės normas, tačiau buvo pažeista pareigūno bendroji rūpestingumo pareiga (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 2 straipsnis), taip pat bendroji pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai (CK 6.246 straipsnio 1 dalis)¹⁰⁴. DCFR VI. – 2: 201 straipsnio 1 dalies b ir c punktuose suteikiama pirmenybė konkretiems teisės aktuose nustatytiems neteisėtiems veiksmams. Prie neteisėtų veiksmų priskiriama tada, kai žala padaroma teisei, kuri yra kitokiu būdu teisės pripažįstama arba interesui, kuris yra vertas teisinės apsaugos.

CK 6.247 straipsnis nustato, kad atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmiais (veikimu ar neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo ar

¹⁰³DCFR III. – 3:701 straipsnis.

¹⁰⁴ „LAT 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-378/2018“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1571971>.

neveikimo) rezultatu. Teisės doktrinoje bei teismų praktikoje išskiriamos dvi priežastinio ryšio nustatymo stadijos, viena jų faktinis (naudojamas *conditio sine qua non* testas). Veiksmas laikomas *conditio sine qua non* konkretaus rezultato atžvilgiu, jeigu be šio veiksmo šis rezultatas nebūtų atsiradęs. Kita stadija – teisinis priežastinio ryšio nustatymas (Lietuvoje nustatinėjant teisinį priežastinį ryšį remiamasi kriterijais pagrįstu sprendimo variantu, t. y. atsižvelgiama į žalos numatomumą protingo asmens veikimo (neveikimo) metu, ypač atkreipiant dėmesį žalingų veiksmų (neveikimo) ir pasekmių artumą laiko ar erdvės aspektu, ginamo intereso prigimtį ir vertę, atsakomybės pagrindą, įprastinės gyvenimiškos rizikos apimtį ir pažeistos normos ginamąjį tikslą). LAT keliose bylose¹⁰⁵ vadovavosi tokiomis priežastinio ryšio nustatymo sąlygomis, tačiau DCFR komentare pažymima, jog vertinant priežastinį ryšį *conditio sine qua non* testas nėra pakankamas, bet nėra nurodyta būtinybė vertinti priežastinį ryšį antroje stadijoje. DCFR VI. – 4: 101 straipsnis reglamentuoja priežastinį ryšį: priežastinis ryšys gali būti konstatuojamas, jeigu žala yra kaip asmens elgesio ar pavojaus šaltinio, už kurį yra atsakingas tas asmuo, rezultatas.

Kaltė remiantis CK 6.248 straipsnio 1 dalimi atsiranda tik tais atvejais, kai įpareigotas asmuo yra kaltas, išskyrus atvejus (kai įstatymo arba sutarties numatyta), kai civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės. Tie atvejai, kai nėra žalą padariusio asmens kaltės, deliktų teisėje vadinami griežtąja atsakomybe. CK įtvirtintos tokios griežtosios deliktinės atsakomybės formos: statinių savininko atsakomybė (CK 6.266 straipsnis), atsakomybė už gyvūnų padarytą žalą (CK 6.267 straipsnis), atsakomybė už didesnio pavojaus šaltinių padarytą žalą (CK 6.270 straipsnis), viešųjų subjektų atsakomybė (CK 6.271 straipsnis ir CK 6.272 straipsnio 1 dalis), taip pat atsakomybė už netinkamos kokybės produktus ir paslaugas (CK 6.292–6.300 straipsniai). Kitas griežtosios atsakomybės formas įstatymų leidėjas nustatė atskiruose teisės aktuose (pvz., atsakomybė už aplinkai padarytą žalą – Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme¹⁰⁶ ir kt.).

DCFR VI. – 3: 202 straipsnyje reglamentuoja griežtąją civilinę atsakomybę, jame pateiktas pavyzdinis griežtosios atsakomybės atvejų sąrašas: nesaugaus nekilnojamojo turto valdytojų atsakomybė (VI. – 3: 202 straipsnis), gyvūnų savininkų (VI. – 3: 203 straipsnis), transporto priemonių savininkų (VI. – 3: 205 straipsnis) bei aplinkai pavojingų medžiagų ir objektų savininkų atsakomybė (VI.-3: 206 straipsnis). DCFR taip pat įtvirtintos ir susistemintos 1985 m. direktyvos dėl atsakomybės už netinkamos kokybės produktus nuostatos¹⁰⁷ (VI. – 3: 204 straipsnis). Tais atvejais, kai atsakovo atsakomybė kyla kartu su kalte, įrodžius atsakovo veiksmų neteisėtumą,

¹⁰⁵ „LAT Civilinių bylų skyriaus 2018 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-294-469/2018“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1632587>.

¹⁰⁶ „Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas“, INFOLEX, žiūrėta 2018 m. lapkričio 2 d. <https://www.infolex.lt/ta/111545>.

¹⁰⁷ „1985 m. liepos 25 d. Tarybos direktyva 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais (su pakeitimais, padarytais 1999 m. gegužės 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/34/EB)“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A31985L0374>.

subjektyvioji neteisėtumo sąlygos pusė – kaltė preziumuojama. Kaltės sąvoka reglamentuota CK 6.248 straipsnio 3 dalyje: laikoma, kad asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Šiame straipsnyje įtvirtintas vadinamasis protingo, apdairaus, rūpestingo žmogaus (lot. *bonus pater familias*) elgesio standartas, pagal kurį vertinama, ar žalą padaręs asmuo yra kaltas. Kaltė gali pasireikšti tyčia arba per neatsargumą (CK 6.248 straipsnio 2 dalis). DCFR, skirtingai negu CK, nenurodo bendro kaltės apibrėžimo. DCFR VI. – 3: 101 yra skiriamos dvi kaltės formos: tyčia ir neatsargumas.

Deliktinės atsakomybės be kaltės atveju žalą sukėlusio asmens kaltės nereikia nustatinėti, bet teisinę reikšmę sprendžiant dėl atlygintinos žalos dydžio turi nukentėjusiojo kaltės forma, nes jo tyčia ir didelis neatsargumas yra pagrindas mažinti arba šalinti žalą padariusio asmens atsakomybę¹⁰⁸. Neatsargumas kaip kaltės forma skirstomas į didelį ir paprastą neatsargumą.

Paprastas neatsargumas pasireiškia kaip veiksmai, kurie neatitinka tam tikro rūpestingumo standarto, nustatyto įstatyme, kurio tikslas apsaugoti kitus asmenis nuo tos konkrečios žalos, arba neatitinka *bonus pater familias* elgesio standarto, kuris tikėtinas įvertinus aplinkybes (DCFR VI. – 3: 102 straipsnis). Kasacinis teismas paprastą neatsargumą įvardija ir kaip neatidumą¹⁰⁹.

Didelis neatsargumas kaip kaltės forma pasireiškia neprotingu arba išskirtiniu rūpestingumo nebuvimu, kai asmuo nėra tiek rūpestingas, kiek akivaizdžiai būtina esamomis aplinkybėmis (DCFR 3: 101 straipsnis). Taigi didelis neatsargumas kyla tuomet, kai asmuo neužtikrina elementarių atidumo, rūpestingumo reikalavimų laikymosi.

2018 m. balandžio 13 d. kasacinėje byloje Nr. e3K-3-159-313/2018 buvo sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių neturtinės žalos sveikatos sužalojimo atveju nustatymo kriterijus ir žalos dydį, taip pat dėl CK 6.270 straipsnio 1 dalies aiškinimo ir taikymo¹¹⁰. Pagal faktines bylos aplinkybes ieškovas prašė priteisti iš atsakovės 119 361 Eur turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo, nes jis darbe buvo sužalotas negrįžtamai, traumauta dešinė plaštaka, kuri dėl traumos amputuota, todėl ieškovas neteko 45 proc. darbingumo. Ieškovas patyrė ne tik didelį fizinį skausmą, ilgą gydymą, bet ir dvasinių išgyvenimų. Įvykio tyrimo akte konstatuota, kad nelaimingą atsitikimą nulėmė staklių neatitiktis saugos ir sveikatos reikalavimams. Taigi nagrinėjamoje byloje žala ieškovui padaryta didesnio pavojaus šaltiniu (medžio pjovimo staklėmis). Bylą nagrinėję teismai konstatavo didelį nukentėjusiojo asmens neatsargumą ir sprendė, jog žalos kilimą lėmė būtent ieškovo, kaip nukentėjusiojo, veiksmai, todėl konstatavo pagrindą sumažinti priteistinos neturtinės

¹⁰⁸ LAT, *supra* note 97: 7.

¹⁰⁹ „LAT 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-450/2006“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/66986>.

¹¹⁰ „LAT Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-340-248/2018“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1596733>.

žalos dydį. Kasacinis teismas nesutiko su ankstesnių instancijų teismų išvadomis. Kadangi CK, reglamentuojančiame civilinę atsakomybę, nėra pateiktos tyčios ir neatsargumo sampratos, LAT vadovavosi DCFR VI. – 3: 101 straipsnyje pateiktais išaiškinimais, t. y. kad asmuo padaro žalą tyčia, kai siekia padaryti to tipo žalą arba atitinkamai elgiasi žinodamas, jog konkreti žala atsiras arba labai tikėtina, kad atsiras. Didelis neatsargumas kaip kaltės forma pasireiškia, kai asmuo nėra tiek rūpestingas, kiek akivaizdžiai būtina esamomis aplinkybėmis. Remiantis CK nuostatomis, didelis nukentėjusiojo asmens neatsargumas gali būti pagrindas atleisti didesnio pavojaus šaltinio valdytoją nuo civilinės atsakomybės (CK 6.270, 6.282 straipsniai), jei jis įrodo, kad žala atsirado dėl nukentėjusiojo tyčios arba didelio neatsargumo. Nagrinėjamoje byloje buvo nustatyta, jog žalos padarymą lėmė būtent mechanizmo trūkumai, o ne ieškovo neatsargūs veiksmai. Teisėjų kolegijos vertinimu, nagrinėjamu atveju ieškovo veiksmuose didelio neatsargumo, nulėmusio žalos kilimą, nenustatyta, todėl ankstesnių instancijų teismai neturėjo pagrindo mažinti priteistinos žalos dydį.

Kasacinis teismas 2017 m. balandžio 6 d. „Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalgoje Nr. 45“, kaip jau buvo minėta, atskleidžia vyraujančias kasacinio teismo praktikas aiškinant ir taikant teisės normas, reglamentuojančias bendrovės vadovo civilinę atsakomybę. Pastaruoju metu teismų praktikoje vis dažniau sprendžiami ginčai, kylantys dėl bendrovės vadovo civilinės atsakomybės klausimų, nes bendrovės valdymo organų dalyvavimas versle yra susijęs su didele rizika, priimami sprendimai gali būti ne tik naudingi, bet ir nuostolingi bendrovei. LAT nagrinėjo bendrovės vadovo atsakomybę tiesioginio ieškinio atveju.

Kasacinis teismas savo praktikoje yra pažymėjęs, jog vadovo civilinei atsakomybei atsirasti būtina sąlyga yra jo kaltė¹¹¹. Teismui nustačius, kad įmonės vadovas atliko neteisėtus veiksmus, lėmusius žalos atsiradimą, jo kaltę preziumuojama (CK 6.248 straipsnio 1 dalis). Pažymėtina, jog pagal nusistovėjusią teismų praktikoje taisyklę ieškovas neprivalo įrodinėti, jog bendrovės vadovas yra kaltas, tai paneigti turi atsakovas, norėdamas ir siekdamas išvengti civilinės atsakomybės atsiradimo. Apie vadovo veiksmų neteisėtumą ir kaltę sprendžiama pagal tai, ar vadovas laikėsi bendrųjų (CK 2.87 straipsnis) ir specialiųjų teisės normų, reglamentuojančių jo pareigas atliekant valdymo organo ar jo nario pareigas valdant įmonę¹¹². Teismų praktikoje nustatyta, kad bendrovės vadovas atsako ne dėl bet kokių pareigų pažeidimo, o tik esant jo didelei kaltei, kitaip tariant, jis turi tyčiniaisiais veiksmais pažeisti kreditoriaus interesus arba veikti didelio neatsargumo atveju, nepateisinamai aplaidžiai vykdyti savo pareigas. „Paprastas atsakovo

¹¹¹ „LAT 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-177-701/2017“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1530416>.

¹¹² „LAT 2016 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298-701/2016“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1278852>.

neatsargumas, kuris būtų susijęs su bendrovės ūkinės komercinės veiklos rizika, neturėtų būti pagrindas įmonės vadovo civilinei atsakomybei pagal CK 6.263 straipsnį atsirasti¹¹³.

Kaip jau buvo minėta aukščiau, CK nereglamentuoja tyčios ir neatsargumo sampratos, todėl minimoje apžvalgoje taip pat remtasi DCFR VI. – 3: 101 straipsniu. Asmuo padaro žalą tyčia, kai siekia padaryti žalą arba atitinkamai elgiasi žinodamas, jog konkreči žala atsirastų ateityje arba labai tikėtina, kad atsirastų. Didelis neatsargumas kaip kaltės forma pasireiškia neprotingu arba išskirtiniu rūpestingumo nebuvimu, kai asmuo nėra tiek rūpestingas, kiek akivaizdžiai būtina duotomis aplinkybėmis¹¹⁴.

Žala padaroma paprasto neatsargumo forma, kai asmens veiksmai neatitinka rūpestingumo standarto, nustatyto įstatyme. Jo tikslas yra apsaugoti kitus asmenis nuo konkrečios žalos arba neatitinka rūpestingo, protingo, apdairaus žmogaus elgesio standarto, kurio yra tikimasi esant tam tikroms aplinkybėms. Pavyzdžiui, 2014 m. spalio 27 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014, kurioje bankrutuojanti įmonė prašė priteisti iš buvusių įmonės vadovų žalą, pažeidus pareigą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo įmonei, atlyginimą, kasacinis teismas konstatavo: „kad civilinei atsakomybei šiuo atveju atsirasti reikalingą kaltės formą lemia tai, jog pažeista įstatyme įtvirtinta pareiga, todėl įmonės vadovo civilinė atsakomybė atsiranda esant paprasto neatsargumo jo kaltės formai“¹¹⁵. Kaip ir ankstesnėje kasacinio teismo praktikoje, taip pat kasacinis teismas pažymėjo, jog bendrovės vadovas atsako ne už bet kokių jam paskirtų pareigų pažeidimą, o tik dėl jo didelės kaltės, t. y. tyčios arba didelio neatsargumo. Paprastas neatsargumas neturėtų būti pagrindas kilti vadovo civilinei atsakomybei remiantis CK 6.263 straipsniu.

2017 m. kovo 9 d. civilinėje byloje Nr. e3K-3-114-378/2017 buvo sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių įmonės vadovo ir dalyvio civilinę atsakomybę, aiškinimo ir taikymo. Byloje ieškovė savo reikalavimus atlyginti žalą kildino iš preliminarinių butų pirkimo–pardavimo sutarčių, kurios buvo sudarytos su ieškove ir bendrove, pagal preliminarias sutartis ji sumokėjo 512 627,43 Eur avansą.¹¹⁶ Ankstesnių instancijų teismai nustatė, jog preliminarios sutartys nebuvo įvykdytos, ieškovės sumokėtas avansas jai negrąžintas. Bendrovei buvo iškelta restruktūrizavimo byla, ji nutraukta, o vėliau iškelta bankroto byla. Atsakovui vadovaujant restruktūrizuojamai įmonei butai parduoti trečiajam asmeniui. Nagrinėjamoje byloje ieškovė pareiškė tiesioginę ieškinį įmonės vadovui. Kasacinis teismas pažymėjo, jog kreditorius

¹¹³ „LAT 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012; 2013 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-420/2013; 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581/2013; 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-699/2013; 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014“.

¹¹⁴ DCFR VI. – 3 : 101 straipsnis.

¹¹⁵ „LAT 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/876153>.

¹¹⁶ „LAT 2017 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-114-378/2017“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1440771>.

gali pareikšti tiesioginį ieškinį dėl individualios žalos atlyginimo bendrovės vadovui arba valdymo organams (remiantis CK 6.263 straipsniu), tačiau tai turi būti reali žala, o ne išvestinė: „toks ieškinys galimas išimtiniais atvejais, kai atsakovo neteisėti veiksmai nėra bendras pareigos bendrovei CK 2.87 straipsnio 7 dalies pagrindu pažeidimas, o nukreipti į konkretaus kreditoriaus teisių pažeidimą – veiksmų neteisėtumas turi pasireikšti specifiskai, tik vieno kreditoriaus atžvilgiu, ir atitikti bendrąjį deliktinei atsakomybei taikomą neteisėtumo kriterijų“. Neteisėtumas pasireškia kaip klaidinimas kreditoriaus, apgaulingos informacijos suteikimas kreditoriams ir kt. Juridinio asmens valdymo organų civilinė atsakomybė yra deliktinė (CK 6.263 straipsnis). Kaip jau buvo minėta, vadovo civilinei atsakomybei taikyti būtina nustatyti visas civilinės atsakomybės sąlygas. Individualaus kreditoriaus ieškinio atveju taip pat būtinos visos bendrosios atsakomybės sąlygos.

Dėl kaltės formos tiesioginio ieškinio atveju teismas pasirinko DCFR nuostatomis ir vertino, ar bendrovės vadovas veikė tyčia. Kaip jau buvo minėta, CK nereglamentuoja kaltės formų tyčios ir didelio neatsargumo, todėl remtasi DCFR VI. – 3: 101 straipsniu (asmuo padaro žalą tyčia, kai siekia padaryti to tipo žalą arba atitinkamai elgiasi žinodamas, jog konkreti žala atsiras arba labai tikėtina, kad atsiras). Faktinės aplinkybės patvirtino bendrovės vadovo tyčią, t. y. jis žinojo, kad ieškovas, dėl jo veiksmų patirs žalą.

Kitoje 2017 m. gruodžio 17 d. civilinėje byloje Nr. e3K-3-461-378/2017¹¹⁷ buvo sprendžiama, kokia vežėjo civilinės atsakomybės praradus krovinį. Ieškovė (draudėja) pateikė 2 reikalavimus: pripažinti draudžiamuoju įvykiu apdrausto krovinio vagystę ir priteisti iš atsakovės (draudikės) draudimo išmoką. Kasacinis teismas nagrinėjo, koks įvykis gali būti pripažintas draudžiamuoju ir vežėjo veiksmus atitinkamoje situacijoje. Pažymėta, kad remiantis kasacinio teismo praktika (dėl vežėjo atsakomybės pagal CMR konvencijos 29 straipsnio 1 dalį)¹¹⁸, taikant CMR konvencijos 29 straipsnį, vežėjo didelis neatsargumas gali būti prilyginamas tyčiniams veiksams. Tokie vairuotojo veiksmai turi būti sąmoningi, tikslingi, dėl jų gali atsirasti grėsmė krovinio išsaugojimui. Kasacinis teismas pastebėjo, kad CK normose, reglamentuojančiose civilinę atsakomybę, nėra pateiktos tyčios ir neatsargumo sampratos, tačiau didelio neatsargumo sąvoka teismų praktikoje nuolat plėtojama ir aiškinama. Tai viena iš kaltės formų, kuri pasireiškia neprotingu arba išskirtiniu rūpestingumo nebuvimu, kai asmuo nėra tiek rūpestingas, kiek yra akivaizdžiai būtina esamomis aplinkybėmis, ir pateikė nuorodą į DCFR nuostatas: „Taip pat

¹¹⁷ „LAT 2017 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-461-378/2017“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1558246>.

¹¹⁸ Vežėjas negali vadovautis šios Konvencijos nuostatomis, kurios jį atleistų nuo atsakomybės ar ją ribotų arba kurios įrodinėjimo našta perkeltų kitai pusei, jeigu žala buvo padaryta sąmoningai arba dėl jo kaltės, kuri pagal įstatymus, taikomus šią bylą nagrinėjančio teismo, prilyginama tyčiniams veiksams.

didelis neatsargumas aiškinamas ir Bendrųjų principų sistemos projekte (angl. *Draft Common Frame of Reference*, VI. – 3: 101, p. 399)“.

Apibendrinant viską, kas buvo aukščiau išdėstyta, LAT DCFR nuostatas civilinės atsakomybės institute taiko tada, kai kyla klausimas dėl kaltės formos nustatymo. Kasacinio teismo nuorodos į DCFR atskleidė tyčios ir didelio nerūpestingumo sąvokas. Tam tikrais atvejais didelis nukentėjusiojo neatsargumas gali atleisti didesnio pavojaus šaltinio valdytoją nuo civilinės atsakomybės arba ją mažinti, todėl svarbų tinkamai nustatyti kaltės formą. Taip pat kasacinis teismas akcentavo, jog jeigu šalys sudaro sutartį, į kurią įtraukia didelio neatsargumo ar kitų kaltės formų sąvokas, tai jos privalo atitikti įtvirtintas teisės aktuose, teismų praktikoje ir teisės doktrinoje vartojamų atitinkamų sąvokų turinį. Teismas visose nagrinėtose bylose pabrėžė, jog CK nėra pateikta minėtų kaltės formų sąvokų, todėl remtasi *soft law* instrumentu.

2.2. DCFR taikymas sutarties negaliojimo institute

CK pirmosios knygos II dalies IV skyrius reglamentuoja sandorių negaliojimo institutą, įtvirtina išsamias sandorių taisykles, sandorių negaliojimo pagrindus, pasekmes bei sandorių negaliojimo konstatavimo tvarką (CK 1.78 – 1.96, 6.224–6.227 straipsniai).

Vadovaujantis CK 1.63 straipsnio 1 dalimi sandoriu laikomi asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. LAT praktikoje nurodoma, jog esminis sandorio požymis – jo subjektų valia, nukreipta sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ar pareigas. „Sandorio sudarymo priežastis paprastai yra sandorį sudarančių asmenų poreikiai, formuojantys vidinę sandorio dalyvių valią ir nulemiantys sandorio pagrindą (teisinį tikslą)“¹¹⁹. Kitaip tariant, veiksmai, neturintys valios elemento, kuriais nėra siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti tam tikras civilines teises arba pareigas, negali būti pripažinti sandoriais. Ne vieną kartą kasacinis teismas nurodė, jog sandorių negaliojimo instituto tikslas yra: „apsaugoti nukentėjusią sandorio šalį, užtikrinti civilinių teisinių santykių teisėtumą, teisingumą, sąžiningumą ir protingumą, kartu išsaugoti ir civilinių teisinių santykių stabilumą“¹²⁰. Kartais sandoriai nesukelia tų padarinių, kurių buvo tikėtasi, tačiau sukelia kitus su sandorio negaliojimu susijusius padarinius. Prof. dr. A. Dambrauskaitė teigia, kad: „sandorių pripažinimas negaliojančiais vertinamas kaip tam tikra sankcija, nustatyta už sandorių sudarymą reglamentuojančių teisės normų bei sandorio turinio ar formos pažeidimą, sukelianti sandorio

¹¹⁹ „LAT 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-168-969/2018“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1597755>.

¹²⁰ „LAT 2011 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-22/2011“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/189460>.

šalims specifinių pasekmių¹²¹. Negaliojantys sandoriai skirstomi į niekinius ir nuginkčijamus (CK 1.78 straipsnis), o sutartys į absoliučiai ir iš dalies negaliojančias (CK 6.225 straipsnis). Sandoriai, prieštaraujantys viešajai tvarkai, imperatyvioms įstatymo normoms, gerai moralei, kaip nurodyta įstatyme, yra niekiniai. CK 6.225 straipsnio 1 dalis reglamentuoja absoliutų ir santykinę sutarties negaliojimą. Remiantis CK 6.225 straipsnio 1 dalimi sutartis yra absoliučiai negaliojanti, jeigu ją sudarant buvo pažeisti pagrindiniai sutarčių teisės principai ir dėl to pažeisti ne tik sutarties šalies, bet ir viešieji interesai. Pažymima, jog DCFR nėra vartojamos sąvokos kaip „niekiniai“ arba „nuginkčijami“ sandoriai. „Nors PECL ir DCFR vengia vartoti tokias sąvokas kaip „niekiniai“ ir „nuginkčijami“ sandoriai, pavyzdžiui, įtvirtindami, kad sutartis nesukelia pasekmių (*is ineffective*), ir stengiasi rasti kompromisinę terminologiją, kuri atspindėtų ir būtų priimtinausia visų Europos valstybių teisininkams, savo esme šie terminai (*ineffective*) ir jų prasmė vis tiek sugrąžina mus prie mums jau įprastų niekinių ir nuginkčijamų sandorių sąvokų¹²². Tam tikrais atvejais sandoriai prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms. Toks imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja (CK 1.80 straipsnis). CK 1.78 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad sandoris gali būti laikomas niekiniu tik tada, kai yra įstatymų nustatyti pagrindai, nes teisės normų paskirtis – apsaugoti viešąjį interesą. Imperatyvi įstatymo norma suprantama kaip visiems privaloma elgesio taisyklė, kurios pažeidimas sukelia neigiamus padarinius. Kasacinis teismas ne kartą nustatinėjo imperatyviųjų normų požymius:

1. imperatyviosios teisės normos griežtai formuluoja paliepimą ir neleidžia to paliepimo suprasti dviprasmiškai;
2. imperatyviųjų teisės normų išraiškos forma – kategoriški paliepimai, veiksmų aprašymas ir jų atlikimo eiga, nurodytų veiksmų draudimas, teisės normų įgyvendinimo sąlygos ir būdai.¹²³

CK komentaras nurodo, jog jeigu teismas pripažįsta sandorį negaliojančiu pagal CK 1.80 straipsnį, tai teismas privalo ne tik nurodyti konkrečią teisės normą, kurią sandoris pažeidžia, bet ir tam tikrais atvejais papildomai motyvuoti, kodėl norma pripažinta imperatyvia.¹²⁴ CK 1.80 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta bendroji taisyklė, jog kai sandoris negalioja, viena jo šalis privalo grąžinti kitai sandorio šaliai visa, ką yra gavusi pagal sandorį (restitucija), o kai negalima grąžinti to, ką yra gavusi, natūra, – atlyginti pagal vertę pinigais, jeigu įstatymai nenumato kitokių sandorio negaliojimo pasekmių. Minėto straipsnio 3 dalis nukreipia į CK šeštosios knygos normas.

¹²¹ Dambrauskaitė, Asta. *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės* (Vilnius: Justitia, 2009), 47.

¹²² Vytautas Pakalniškis ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt metų*. Mokslo studija (Vilnius: Mykolas Riomerio universitetas, 2013): 94.

¹²³ „LAT 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-480/2010“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/181537>.

¹²⁴ Valentinas Mikelėnas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos* (Vilnius: Justitia, 2001): 182.

Restitucija taikoma tada, kai asmuo privalo grąžinti kitam asmeniui turtą, kurį jis gavo neteisėtai arba per klaidą, arba dėl to, kad sandoris, pagal kurį jis gavo turtą, pripažintas negaliojančiu *ab initio*, arba dėl to, kad prievolės negalima įvykdyti dėl nenugalimos jėgos (CK 6.145 straipsnio 3 dalis).

DCFR nėra atskleista imperatyviųjų teisės normų sąvoka, tačiau autoriai nurodo, jog jeigu sudarytas sandoris gali pakenkti tam tikrų asmenų ar visuomenės interesams, yra pagrindas įstatymų leidėjui įtvirtinti tokių sandorių negaliojimą¹²⁵. Atsižvelgiant į tai, galimybė teismui pripažinti sandorį negaliojančiu savo iniciatyva, kai pažeidžiamos imperatyviosios įstatymo normos, įtvirtinama per realų tokių nuostatų veikimą. Pažymėtina, kad teismas priimdamas sprendimą turi atsižvelgti į svarbių aplinkybių visumą, taip pat toks sprendimas turi būti tinkamas ir proporcingas atsakas į pažeidimą¹²⁶. DCFR II. – 7 : 201 straipsnis nustato sutarties nuginklįjamą dėl suklydimo (angl. *mistake*), II. – 7: 205 straipsnis – dėl apgaulės (angl. *fraud*), II. – 7: 206 straipsnis – dėl prievartos ir grasinimų (angl. *coercion or threats*), II. – 7: 207 straipsnis – dėl nesąžiningo piktnaudžiavimo. DCFR II. – 7: 301 ir II. – 7: 302 straipsniuose įtvirtintos nuostatos, reglamentuojančios sutarčių, pažeidžiančių fundamentalius teisės principus, imperatyviasias teisės normas, ir jų negaliojimas – visa tai yra būtina įgyvendinant tuos principus. Kitaip tariant, DCFR nurodoma, jog jeigu pažeidžiami fundamentalūs principai, sutartis yra „niekinė“ (II. – 7: 301). DCFR II. – 7: 302 straipsnio 1 dalis numato, jog tais atvejais, kai sutartis pažeidžia imperatyviąją teisės normą, tai šis pažeidimas sukelia tokias pasekmes sutarčiai, kokias tiesiogiai nustato imperatyvioji teisės norma. Šio pažeidimo padarinys yra sandorio negaliojimas. Kai imperatyvioji teisės norma nenumato teisinių pasekmių sutarties, kuri pažeidė imperatyviasias teisės normas, teismas gali pasirinkti vieną iš veiksmų:

- (a) pripažinti sutartį galiojančia;
- (b) pripažinti sutartį – visą ar iš dalies – negaliojančia su retrospektyviniu efektu;
- (c) pakeisti sutartį arba jos pasekmes.

Taigi, teismo sprendimu negalima formaliai konstatuoti sandorių negaliojimo, neatsižvelgiant į visas svarbias bylai aplinkybes, apibūdinančias ne tik pažeidžiamą teisės normą, bet ir patį pažeidimą, pvz., pažeistos normos tikslą, asmenų kategoriją (kuriems apsaugoti ši norma skirta) bei sankcijas (DCFR II. – 7: 302 straipsnis). Teismui suteikiamos didelės diskrecijos ribos. Jos leidžia tam tikrą nepagrįstą kompetenciją ir nukrypimą nuo pozityviosios teisės ta prasme, kad teismui suteikiama teisė pačiam spręsti normos pažeidimo pasekmes¹²⁷.

¹²⁵ von Bar, *supra* note 2: 194.

¹²⁶ Christian von Bar ir kt., *Towards a European Civil Code* (Kluwer Law International, 2011), 562.

¹²⁷ *Ibid.*

Kaip jau buvo minėta, CK 6.225 straipsnio 1 dalis reglamentuoja sutarties absoliutų ar santykinį negaliojimą. CK komentaro autoriai teigia, kad CK 6.225 straipsnio 1 dalyje pakartojamos CK 1.78 straipsnio nuostatos. Kaip buvo minėta, niekiniams priskiriami sandoriai, prieštaraujantys viešajai tvarkai, gerai moralei, imperatyviosioms įstatymo normoms, tariami ir apsimestiniai sandoriai, taip pat sandoriai, sudaryti nesilaikant privalomos notarinės formos. Sutartis yra viena iš sandorio rūšių, todėl niekinė gali būti laikoma tais pačiais pagrindais. Kasacinis teismas tai patvirtinta remdamasis teismų praktika.

Ar sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu dėl prieštaravimo imperatyviajai įstatymo normai, kai teismo sprendimo priėmimo momentu jau nebegaliojo Konkurencijos įstatymo¹²⁸ tam tikras straipsnis, nustatantis sandorio negaliojimą kaip padarinį? Toks pagrindinis klausimas buvo analizuojamas 2015 m. rugsėjo 30 d. kasacinėje byloje Nr. 3K-3-486-687/2015¹²⁹. Ieškovai kreipėsi į teismą prašydami pripažinti niekinėmis ir negaliojančiomis 2011 m. balandžio 12 d. „Te So Ten Elsen GmbH & Co, KG“ sudarytas akcijų pirkimo–pardavimo sutartis su AB „Kauno grūdai“, R. P., G. A. K. ir taikyti restituciją; pripažinti R. P. su G. B. 2011 m. balandžio 12 d. sudarytą akcijų pirkimo–pardavimo sutartį niekine bei negaliojančia ir taikyti restituciją; pripažinti neteisėtu ir negaliojančiu AB „Vievio paukštyno“ bankroto administratoriaus sprendimą sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą. Ieškovai nurodė, kad AB „Kauno grūdai“ tiesiogiai ir per statytinius, sudarydama ginčijamas AB „Vievio paukštyno“ akcijų pirkimo–pardavimo sutartis, apgavo „Te So Ten Elsen GmbH & Co, KG“ ir iš esmės neatlygintinai užvaldė AB „Vievio paukštynas“ kontrolinį akcijų paketą pažeisdama imperatyvias Konkurencijos įstatymo nuostatas, reguliuojančias rinkos koncentracijos kontrolę, nes nebuvo gautas leidimas. AB „Kauno grūdai“, pasinaudodama įgyta AB „Vievio paukštyno“ kontrole, prieš iškeliant bankroto bylą įmonei ir po jo veikė nepaisydami bendrovės „Vievio paukštynas“ interesų.

Kasacinis teismas išaiškino, jog nagrinėjamu atveju taikoma aktuali galiojanti Konkurencijos įstatymo teisės norma. Atkreipė dėmesį, kad nauja Konkurencijos įstatymo straipsnio redakcija nenustatė normos dėl sandorio pasekmių galiojimo atgal. Taip pat atsižvelgiant, jog tai yra administracinės atsakomybės taikymas, įstatymo leidėjo vienas iš tikslų, priimant tokį straipsnį, buvo tas, kad sandorių negaliojimo pasekmės nebūtų taikomos priėmus naują redakciją. Konkurencijos įstatyme numatytos sankcijos už įstatymo normų nesilaikymą labiau sietinos su administracinio pobūdžio sankcijomis, o ne teisių gynimo būdais. Kita vertus, Konkurencijos įstatyme numatytos sankcijos dėl savo prigimties ir siekiamų tikslų yra priskiriamos ekonominių sankcijų kategorijai.

¹²⁸ „Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/ta/37214>.

¹²⁹ „LAT 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-486-687/2015“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1142335>.

Kasacinis teismas savo praktikoje yra ne kartą pabrėžęs, kad „teismo sprendimas dėl sandorio pasekmių turi būti proporcingas pažeidimui atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, įskaitant taisyklės, kuri buvo pažeista, tikslą; asmenų, kurių apsaugai taisyklė įtvirtinta, kategoriją, sankciją, taikomą už taisyklės pažeidimą; pažeidimo sunkumą; ar pažeidimas buvo tyčinis; ir santykio tarp normos pažeidimo ir sandorio artumą <...> tarptautiniuose dokumentuose (DCFR II. – 7: 302 ir UNIDROIT 3.3.1 straipsniai), taip pat įtvirtinta taisyklė, kad jei negaliojimo pasekmės nėra nustatytos pačioje imperatyviojoje normoje, šalys gali naudoti kitus sutartinius gynybos būdus, kurie šioje situacijoje yra protingi.“ Nagrinėjamu atveju LAT *soft law* instrumentai (šiuo atveju DCFR ir UNIDROIT) patvirtino CK įtvirtintas taisykles.

Civilinės bylos Nr. 3K-3-191-916/2015 2015 m. balandžio 8 d. nutartyje ieškovas su AB finansų maklerio įmone „Finasta“ sudarė investicinių paslaugų sutartį, kurios preambulėje nurodyta, jog ieškovas yra pripažintas neprofesionalių investuotoju ir jam taikomos visos teisės aktuose nustatytos apsaugos priemonės¹³⁰. Vėliau ieškovas sudarė investicinių paslaugų teikimo sutartį su AB FMĮ „Finasta“. Ieškovas tą pačią dieną kartu su investicinių paslaugų sutartimi sudarė vertybinių popierių atpirkimo sutartį (toliau – repo sutartis). Sutartą akcijų atpirkimo dieną ieškovas neatpirko AB Šiaulių banko akcijų, todėl jos tapo atsakovo nuosavybe ir atsakovas įgijo teisę jas parduoti. Šitaip atsakovas galėjo sumažinti ieškovo skolą. Ieškovas teigė, jog atsakovas ilgą laiką AB Šiaulių banko akcijų nerealizavo ir tokiais veiksmais nesumažino ieškovo įsiskolinimo, kiekvieną dieną įsiskolinimas vis didėjo – akcijų vertė mažėjo ir kaupėsi palūkanos. Ieškovui neatpirkus iš atsakovo akcijų sudarė dar vieną repo sutartį. Remdamasis šia sutartimi ieškovas pardavė atsakovui 3 550 vnt. AB „Lifosa“ akcijų ir įsipareigojo atpirkti akcijas vėliau. Tačiau sutartą akcijų atpirkimo dieną ieškovas iš atsakovo „Lifosos“ akcijų neatpirko, tad jos tapo atsakovo nuosavybe. Kaip ir su AB Šiaulių banko akcijomis, atsakovas ilgą laiką AB „Lifosos“ akcijų nerealizavo, todėl ieškovo įsiskolinimas didėjo. Ieškovui neatpirkus akcijų, ieškovo bendra skola pagal repo sutartis pasiekė 171 455,05 Eur. Ieškovas teigė, kad repo sandoriai patenka į Finansinių priemonių rinkos įstatymo¹³¹ reglamentuojamų investicinių paslaugų sąvoką, ir manė, jog sudaro sutartis su tuo pačiu juridiniu asmeniu, kuris yra ir profesionalus investicinių paslaugų tiekėjas bei patarėjas. Vėliau investicines paslaugas, susijusias su repo sutartimis, teikė AB bankui „Finasta“. Ieškovui laiku neatpirkus Šiaulių banko ir „Lifosos“ akcijų, AB FMĮ „Finasta“ įgijo teisę laisvai disponuoti jomis ir iš gautų lėšų padengti ieškovo prievoles, tačiau šia teise nepasinaudojo ir leido akcijų vertei nuolatos ir tendencingai kristi, dėl to ieškovo įsiskolinimas vis didėjo. Ieškovo manymu, kredito sutartis buvo sudaryta nesilaikant Finansų finansinių priemonių

¹³⁰ „LAT 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-916/2015“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1025131>.

¹³¹ „Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/ta/61017?ref=5>.

rinkų įstatymo 22 straipsnio 1 dalies nustatyto imperatyvo (CK 1.80 straipsnis), tad šią sutartį dėl susidėjusių aplinkybių ieškovas buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis (CK 1.91 straipsnis.). Taigi, pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad pirmosios instancijos teismas motyvuotai atmetė ieškovo argumentus dėl jo kaip neprofesionalaus investuotojo statuso ir atsakovo veiksmų dėl parduoti ieškovo neatpirktas AB Šiaulių bako ir AB „Lifosos“ akcijas. Teismas akcentavo, kad ieškovas turi didelę investavimo patirtį, jo žinių lygis apie konkrečias finansines priemones yra aukštas, todėl jis turėjo suvokti repo sandorių esmę ir jiems būdingą riziką. Taip pat jis turėjo suvokti, jog perleistų akcijų vertės svyravimo rizika tenka pačiam ieškovui. Teismas pabrėžė, kad atsakovas turėjo teisę, o ne pareigą laiku parduoti neatpirktas akcijas.

Finansinių priemonių rinkos įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas imperatyvus reikalavimas – nuolat ir profesionaliai investicines paslaugas Lietuvos Respublikoje teikiančioms finansų maklerio įmonėms privaloma turėti priežiūros institucijos išduotą finansų maklerio įmonės licenciją. Ši licencija suteikia teisę teikti tam tikras įstatymo nustatytas investicines paslaugas tretiesiems asmenims ir vykdyti investicinę veiklą. Ji suteikiama, kai finansų maklerio įmonė atitinka jai keliamus reikalavimus. Tačiau minėtame straipsnyje nėra nustatyta teisinių padarinių už šio reikalavimo nesilaikymą (veiklos vykdymas be suteiktos licencijos). Pažymėtina, kad „DCFR II. – 7: 302 straipsnyje, kuriame iš esmės perkeltas UNIDROIT 3.3.1 straipsnis, detalizuoti teismo veiksmai, jei imperatyvioji norma įsakmiai nenumato sandorio negaliojimo pasekmės ją pažeidus. Tokiu atveju teismas gali: pripažinti sandorį galiojančiu, pripažinti sandorį retrospektyviai negaliojančiu (visiškai arba iš dalies) arba pakeisti sandorio sąlygas ar jo pasekmes.“ Toks sprendimas turi būti proporcingas pažeidimui, reikia atsižvelgti į visas reikšmingas aplinkybes, taip pat įvertinti, ar pažeidimas buvo tyčinis, nustatyti santykį tarp normos ir pažeidimo. LAT išvadose dėl teisės normos pažeidimo pasekmių pasirinko *soft law* instrumentais ir pažymėjo, kad remiantis aukščiau minimomis teisės normomis teismai iš pradžių turėjo įvertinti padarinius, kurie atsirado dėl imperatyvo pažeidimų, ir visas kitas svarbias aplinkybes, tačiau ieškovas šioje byloje nepateikė duomenų, ar patyrė kažkokių nuostolių vien dėl to, kad atsakovas neturėjo licencijos verstis šia veikla. Reikalavimo pažeidimas šiuo konkrečiu atveju tiesiogiai nesusijęs su sudarytomis sutartimis – nėra ryšio tarp pažeidimo ir sutarties artumo. Ginčo sutarčių nuostatos nepažeidė imperatyviųjų teisės normų. Todėl šioje byloje imperatyviųjų bei įmonės veiklą reglamentuojančių nuostatų pažeidimai nepripažįstami pagrindu sudarytus sandorius laikyti niekiniais. Kitaip tariant, LAT, išnagrinėjęs susidariusią situaciją ir įvertinęs visas aplinkybes, nenustatė neigiamų padarinių, kuriuos galėjo patirti ieškovas. Taigi, jeigu pačioje teisės normoje nėra nurodytų reikalavimo nesilaikymo teisinių padarinių, remiantis DCFR

nuostatomis, vienas iš siūlomų variantų teismui – pripažinti sutartį galiojančia. LAT grąžino bylą nagrinėti iš naujo, nes nebuvo tinkamai išnagrinėtos faktinės aplinkybės. Tuo atveju, jeigu kasacinis teismas būtų pasirėmęs CK 1.80 straipsniu, sandoris būtų pripažintas niekiniu, tačiau buvo pasiremta *soft law* instrumentais, kurie „išsaugojo sutartį“.

2015 m. balandžio 8 d. buvo nagrinėta panaši civilinė byla 3K-3-192-695/2015 dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais ir restitucijos taikymo, kurioje kilo ginčas tarp ieškovo neprofesionalaus investuotojo ir atsakovo UAB „Finansų rizikos valdymas“ bei trečiojo asmens atsakovo pusėje AB FMĮ įmonės „Finasta“¹³². Nagrinėta situacija, kai šalys vykdė atpirkimo sandorius, iš viso jų buvo sudaryta trys. 2009 m. gruodžio 10 d. Vertybinių popierių komisija (šiuo metu šias funkcijas perėmė Lietuvos bankas) priėmė sprendimą Nr. 2K-383, kuriame nustatė, kad atsakovas vykdė investicinę veiklą su neprofesionaliais investuotojais neturėdamas šiai veiklai reikalingos licencijos. Bylą nagrinėję teismai visus tris atpirkimo sandorius pripažino niekiniais ir negaliojančiais *ab initio*, remiantis CK 1.80 straipsnio 1 dalimi bei Finansinių priemonių rinkos įstatymo 4 straipsnio 1 dalimi, kadangi teisės normos, reglamentuojančios licencijuojamą veiklą, yra imperatyviosios. Dar ir anksčiau LAT yra akcentavęs, kad „sandorio pripažinimas negaliojančiu be pakankamo pagrindo prieštarautų sandorių ir jų pagrindu susiklosčiusių civilinių teisinių santykių stabilumo užtikrinimo tikslui“¹³³. Kaip jau buvo minėta, sandoris, kuris prieštarauja imperatyviosioms įstatymo normoms, yra vienas iš negaliojančių sandorių rūšių. Kasacinis teismas CK 1.80 straipsnio 1 dalyje įtvirtinės sandorių negaliojimo pagrindo taikymo sąlygas, nurodydamas, kad sandoris yra niekinis ir negalioja, jeigu konstatuojama tokių sąlygų visuma: „teisės norma, kuriai prieštarauja sandoris, yra imperatyvioji, kad ginčo sandoris pažeidžia nurodytoje normoje įtvirtintą imperatyvą ir kad šio pažeidimo padarinys tikrai yra sandorio negaliojimas“. Kasacinis teismas, įvertinęs Finansinių priemonių rinkos įstatymo 4 straipsnio 1 dalį ir direktyvos 2004/39/EB¹³⁴ 5 straipsnį, pripažino, kad reikalavimas turėti licenciją, verčiantis investicine veikla, yra imperatyvaus pobūdžio, tačiau būtina atsižvelgti į šio reikalavimo paskirtį. Kaip ir anksčiau aptartoje byloje, kasacinis teismas pasirėmė DCFR II. – 7: 302 straipsniu, kuris nurodo, jog tais atvejais, kai sutartis pažeidžia imperatyvų įstatymo reikalavimą, šis pažeidimas sukelia tokias teises pasekmes sutarčiai, kokios yra reglamentuojamos imperatyviojoje teisės normoje. Pagal minėto straipsnio 2 dalį tais atvejais, kai imperatyvioji teisės norma tiesiogiai nenustato pažeidimo teisinių pasekmių, teismas gali: „(a)

¹³² „LAT 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192-695/2015“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1025130>.

¹³³ „2000 m. spalio 2 d. LAT nutartis civilinėje byloje, Nr. 3K-3-905/2000“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/18961>.

¹³⁴ „2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/39/EB dėl finansinių priemonių rinkų, iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 85/611/EEB, 93/6/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/12/EB bei panaikinti Tarybos direktyvą 93/22/EEB“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0039>.

pripažinti sutartį galiojančia; (b) pripažinti sutartį negaliojančia su retrospektyviniu efektu, visą ar iš dalies; arba (c) pakeisti sutartį arba jos pasekmes“¹³⁵. DCFR II. – 7: 302 straipsnyje nustatyta, jog sprendimas, priimtas pagal šio straipsnio 2 dalį, turi būti tinkamas ir proporcingas pažeidimui atsakas, atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, įskaitant: „(a) normos, kuri buvo pažeista, tikslą; (b) asmenų, kurių apsaugai, taisyklė egzistuoja; (c) bet kokią sankciją, kuri gali būti taikoma pagal pažeistą taisyklę; (d) pažeidimo rimtumą; (e) ar pažeidimas buvo tyčinis; (f) santykio tarp pažeidimo ir sutarties artumą.“¹³⁶ Nagrinėdamas šį atvejį LAT akcentavo, jog „įmonės veiklos licencijos neturėjimas kvalifikuojamas kaip imperatyviųjų įmonės veiklą reglamentuojančių nuostatų pažeidimas, bet jis nepripažįstamas pagrindu sudarytus įmonės sandorius laikyti niekiniais ir dėl to negaliojančiais. Kadangi tai yra įstatyme nustatytas įmonės veiklos pažeidimas, tai gali būti pagrindas kitokiai atsakomybei taikyti, kaip šiuo atveju administracinei atsakomybei baudos forma.“ LAT pažymėjo kad nagrinėjant susidariusią situaciją nenustatyta duomenų, ar ieškovas patyrė neigiamas pasekmes vien dėl to, kad atsakovas neturėjo įmonės veiklos licencijos, ir ar buvo pažeistos ieškovo kaip vartotojo teisės. Šis pažeidimas nėra tiesiogiai susijęs su sudarytomis sutartimis. „Ir tais atvejais, kai imperatyvioji teisės norma tiesiogiai nenustato pažeidimo teisinių pasekmių sutarties galiojimui, teismas neturi pagrindo pripažinti sutartį šiuo pagrindu niekine ir negaliojančia.“

Taigi, LAT DCFR nuostatas taikė sutarties negaliojimo institute esant situacijoms, susidariusioms dėl Konkurencijos įstatymo nuostatų taikymo laiko atžvilgiu bei dėl imperatyviosios teisės normos pažeidimo pasekmių. Tuo atveju, jeigu kasacinis teismas remtųsi CK 1.80 straipsniu, sutartis būtų pripažinta negaliojanti *ab initio*, tačiau teismas papildomai išanalizavo neprivalomojo pobūdžio teisės dokumentus (DCFR, Kvebeko civilinio kodekso tam tikrus straipsnius) ir padarė išvadą, jog jeigu sutartis pažeidžia imperatyviąją teisės normą, kurioje nėra numatytos teisinės pasekmės, teismas turi įvertinti visas svarbias aplinkybes, bei remdamasis DCFR II. – 7: 302 straipsniu priimti sprendimą, kuris būtų tinkamas ir proporcingas „pažeidimui“ atsakas.

2.3. DCFR taikymas sutarčių aiškinimo institute

DCFR II knygos 8 skyrius reglamentuoja sutarčių aiškinimo taisykles. DCFR II. – 8: 101¹³⁷ nustatytos bendrosios sutarčių aiškinimo taisyklės:

¹³⁵ LAT, supra note 132:3.

¹³⁶ DCFR II. – 7: 302 straipsnis

¹³⁷ DCFR II. – 8: 101 straipsnis.

1. Aiškinant sutartį turi būti nagrinėjami tikrieji sutarties šalių ketinimai, net jeigu šie skiriasi nuo tiesioginės sutarties žodžių reikšmės.
2. Jeigu viena iš šalių ketino sudaryti sutartį arba sutartyje numatyti sąvoką, turinčią tam tikrą reikšmę, kurią sudarant sutartį kita šalis žinojo arba galėjo suprasti, tai sutartis turi būti aiškinama atsižvelgiant į pirmosios šalies jai suteiktą reikšmę.
3. Sutartį privaloma aiškinti atsižvelgiant į tą reikšmę, kurią veikdami tomis pačiomis aplinkybėmis protingi (angl. *responsible*) asmenys suteiktų tuomet, kai:
 - a) jeigu tikrieji sutarties šalių ketinimai negali būti nustatyti remiantis ankstesniais punktais (1 arba 2 dalimi);
 - b) jeigu kyla klausimas subjektui, kuris nėra sutarties šalis.

Taigi, remiantis DCFR II. – 8: 101 straipsnio 1 dalimi, sutartį reikia aiškinti atsižvelgiant į bendrus šalių ketinimus (valią), taip suteikiama pirmenybė subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui. Subjektyvusis sutarčių aiškinimo metodas reikalauja, kad būtų nustatyta tikroji sutarties šalių valia. Taip pat teisės doktrinoje išskiriamas ir kitas sutarčių aiškinimo metodas – objektyvusis. Objektyvusis sutarčių aiškinimo metodas, skirtingai negu subjektyvusis, pirmenybę teikia sutarties teksto aiškinimui, t. y. kad dėmesys sutelkiamas į tekste vartojamus terminus, žodžius, teiginius, o sutarties tekstas aiškinamas taip, kaip jį analogiškoms aplinkybėmis suprastų protingas asmuo (angl. *responsible man*). Kitaip tariant, sutarties tekste vartojamų teiginių reikšmė nustatoma atsižvelgiant į tai, kaip jas traktuotų protingas asmuo esant analogiškoms aplinkybėms.

Sutarčių aiškinimo taisyklės reglamentuotos 6.193–6.195 straipsniuose ir suformuluotos kasacinio tesimo praktikoje. Nagrinėjant tam tikrą ginčą, teismas taikydamas CK ir teismų praktikoje pripažintus sutarčių aiškinimo metodus turi kuo tiksliau išsiaiškinti tikruosius šalių ketinimus sutarties sudarymo metu ir sutarties sąlygų suvokimą, kartu prisiimant iš sutarties kylančius įsipareigojimus. Kitaip tariant, aiškindamiesi sutarties sąlygas teismai turi atsižvelgti ne tik į sutarties tekstą, bet ir įvertinti sutarties dalyvių elgesį, jų nuomonę dėl sutarties nuostatų.

Tam tikrais atvejais neįmanoma nustatyti sutarties šalių valios išraišką, todėl remiantis DCFR II. – 8: 101 straipsnio 3 dalimi pasitelkiamas protingo (angl. *responsible man*) žmogaus kriterijus. Tai reiškia, kad viena iš šalių, kuri netinkamai išreiškė savo valią, aiškindama sutarties nuostatas negalės pasinaudoti protingo žmogaus vertinimo kriterijais (esant tokiai situacijai galėtų būti vertinama, ar protingas asmuo tokiomis pačiomis aplinkybėmis nesuprastų kitos šalies išreikštos valios, nors ji būtų išreikšta netinkamai). DCFR komentaro autoriai siūlo tokį pavyzdį DCFR II. – 8: 101 straipsnio 2 dalyje:

A – 1 kailių pardavėjas;

B – 2 kailių pardavėjas.

A pasiūlo B pirkti triušių kailius už nedidelę kainą, tačiau jo nurodyta maža kaina buvo spausdinimo klaida. Vieną kailių kilogramą sudaro šeši triušių kailio vienetai, o jis pasiūlė įsigyti šešis kailius už vieno kainą. B, būdamas triušių kailių pardavėju, žinojo arba galėjo žinoti rinkos kainas ir galėjo suprasti, jog A suklydo. Šis pavyzdys taip pat tinka ir DCFR II. – 8: 101 straipsnio 1 daliai, nes pirmenybė teikiama šalių valios nustatymui, o ne teksto lingvistiniam aiškinimui.

Daugelis Europos Sąjungos valstybių narių prioritetą teikia subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui, t. y. vadovaujantis šiuo metodu turi būti nustatomi tikrieji šalių ketinimai. Jis yra priešingas objektyviajam sutarčių aiškinimo metodui, kur pirmenybė suteikiama lingvistiniam sutarčių teksto aiškinimui, o ne tikriesiems šalių ketinimams. Šiam metodui teikiamas prioritetas bendrosios teisės tradicijos šalyse. LAT ne kartą akcentavo, kad pirmiausia reikia pasiremti subjektyviuoju sutarties aiškinimo metodu, kuris įpareigoja aiškintis tikruosius šalių ketinimus, o ne vien remtis pažodiniu sutarties teksto aiškinimu (objektyviojo sutarties aiškinimo metodas). Šie sutarčių aiškinimo principai lemia būtinybę, aiškinantis sutarties sąlygas, „atsižvelgti ne tik į jų lingvistinę reikšmę, bet ir įvertinti sutarties šalių elgesį, jų subjektyvią nuomonę dėl sutarties sąlygų turinio bei sutarties sudarymo metu buvusių sąlygų suvokimą“¹³⁸.

Taigi DCFR, kaip ir CK, pirmenybę skiriama subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui, tačiau jo neabsoliutina, o suteikia galimybę jį derinti su objektyviuoju metodu.

DCFR II. – 8: 105 straipsnyje nurodoma, kad sutarties sąvokos ir nuostatos, turi būti aiškinamas ne izoliuotai, bet atsižvelgiant į visą sutarties kontekstą. Tam tikra sąvoka arba išsireiškimas (angl. *expression*) neturi būti suprantamas skirtingai, nors yra vartojamas skirtinguose sutarties skyriuose. Ne tik sutarties sąlygos, bet ir sąvokos vertinamos atsižvelgiant į visą sutarties kontekstą. Tai reiškia, kad neturėtų būti tam tikros sutarčių nuostatų „hierarchijos“, tačiau ypatingas dėmesys gali būti skiriamas tam tikrų sąvokų apibrėžimui arba preambulei, kuri gali būti įtraukta į sutarties tekstą. DCFR komentare¹³⁹ pabrėžiama, kad šis straipsnis gali būti taikomas ir grupei sutarčių. Gali būti ir viena pagrindinė sutartis, kuria remiantis būtų sudaromos kitos sutartys, tačiau visa sutarčių grupė turi būti suprantama ir aiškinama kaip viena sutartis. Pvz.: B – vadybininkas, dirbantis viename Eliziejaus laukų restorane; A – dainininkė, turinti mažai patirties. B priima į darbą A šešių mėnesių laikotarpiui. Viena iš sutarties sąlygų leidžia nutraukti sutartį per pirmąsias tris darbo dienas, kita sutarties sąlyga numato galimybę kiekvienai iš šalių nustatyti dideles pinigines baudas. Po vienos darbo dienos A teigia, kad išeina iš darbo ir prašo

¹³⁸ „LAT 2012 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2012“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/391021>.

¹³⁹ Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke ir kt., *DCFR Articles and Comments* (Interim Edition, 2010), https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf.

sumokėti baudą. Jos reikalavimas neturi būti tenkinamas, nes sutartyje nustatytas 3 darbo dienų laikotarpis, kuris turėjo būti suprantamas kaip bandomasis.

CK 6.193 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad visos sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį. Teigti, jog DCFR nėra analogiškos nuostatos, nelabai galima, nes sutarties sąvokos, sąlygos ir teiginiai privalo būti aiškinami atsižvelgiant į visą sutarties kontekstą, t. y. neizoliuotai viena nuo kitos. Šitai patvirtinta ir viena iš kasacinio teismo bylų, kurioje LAT pateikia nuorodas į minėtus DCFR ir UNIDROIT straipsnius.

Civilinės bylos 2012 m. kovo 7 d. nutartyje buvo nagrinėjamas ginčas dėl sutarties, kurioje viena šalis įsipareigoja perteikti kitai šaliai komunalines paslaugas, kvalifikavimo ir tokios sutarties nutraukimo teisėtumo¹⁴⁰. Pažymėtina, jog tai pirmoji byla, kurioje LAT pateikė nuorodą į DCFR. Atsakovas (komunalines paslaugas teikianti įmonė) nutraukė sutartį, remdamasis CK 6.199 straipsnio pagrindu, ir akcentavo, kad buvo sudaryta neterminuota, t. y. neapibrėžtam laikotarpiui, sutartis. LAT kvalifikavo sudarytą sutartį kaip viešąją. Ieškovas teigė, kad sutartis negalėjo būti nutraukta minėtu pagrindu, nes jos pabaiga buvo aiškiai apibrėžta konkrečiu įvykiu, kuriam įvykus šalių prievolės baigtųsi. Kasacinis teismas pasiremdamas subjektyviuoju sutarties aiškinimo metodu ir lingvistiniu teksto aiškinimu pripažino, jog formuluotė „iki to laiko“ nurodo komunalinių paslaugų tiekimą tam tikram laikotarpiui, kurio pabaiga sutartyje buvo apibrėžta kaip ieškovo įsiregistravimas atskiru abonentu tiekimo įmonėse, t. y. turėjo būti sudaryta nauja sutartis su tiekimo įmone. Tačiau toks šalių susitarimas (kai prievolių pabaiga siejama su vienos iš šalių veiksmais, o kita šalis negali daryti įtakos šiam procesui) pažeidžia sutarties šalių lygiateisiškumą, todėl sutartis tarp jų buvo pripažinta neterminuota: „esant tokiai situacijai, teisėjų kolegija konstatuoja, kad, įvertinus ginčo sutarties pobūdį, tikruosius šalių ketinimus, t. y. tikslą, jog kasatorius tiektų komunalines paslaugas ieškovui tam tikrą laiką – iki šis sudarys naujas atskiras sutartis su tiekėjais, ir šio įvykio atsiradimo susiejimą tik su ieškovo valia, tokia sutartis kvalifikuotina kaip sudaryta neapibrėžtam terminui“. Analogiška nuostata įtvirtinta DCFR III. – 1: 109 straipsnio 2 dalyje, kuri užtikrina teisę vienai iš šalių nutraukti tokias sutartis, kurių trukmės neįmanoma ar sunku nustatyti, nes sutartis negali įpareigoti šalių visam laikui, nesuteikiant priemonių ją nutraukti. LAT akcentavo, kad: „Tokios Lietuvos sutarčių teisės nustatytos terminais neapibrėžtų sutarčių nutraukimo nuostatos analogiškos tarptautinių komercinių sutarčių principuose įtvirtintoms taisyklėms (UNIDROIT 5.1.8 straipsnis), Europos sutarčių teisės principams (PECL 6: 109 straipsnis), kurių nuostatos patobulintos ir iš dalies pakeistos priėmus Bendrąją principų sistemą (DCFR III – 1: 109 straipsnis)“. CK 6.199 straipsnis nustato teisę nutraukti sutartis, kurių trukmės nėra įmanoma arba sunku nustatyti: „Dėl to CK 6.199 straipsnio

¹⁴⁰ „LAT 2012 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-90/2012“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/369422>.

taikymas nesiejamas su specialių sąlygų buvimu, išskyrus tai, kad sutarties trukmė turi būti neapibrėžta ir sutartimi ar įstatymu neturi būti draudžiama ar ribojama galimybė tokią sutartį vienašališkai nutraukti.¹⁴¹ Taigi galima daryti išvadą, jog *soft law* instrumentai (tarp jų ir DCFR) ir jų oficialūs komentarai panaudojami sutarčių teisės normų aiškinimo tikslais.

2013 m. birželio 28 d. kasacinėje byloje Nr. 3K-7-181/2013 buvo sprendžiama dėl arbitražinio susitarimo negaliojimo, kai šalys susitarė ginčus nagrinėti arba arbitraže, arba nacionaliniame teisme, – toks arbitražinis susitarimas neatitiko CMR konvencijos 33 straipsnio¹⁴² keliamų reikalavimų¹⁴³. Ieškovas prašė pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Tarptautinio arbitražo teismo prie Baltarusijos pramonės ir prekybos rūmų (toliau – Tarptautinis arbitražo teismas) 2012 m. liepos 5 d. sprendimą. Tarptautinis arbitražo teismas konstatavo atsakovo, kaip vežėjo, civilinę atsakomybę dėl prarasto krovinio (CMR konvencijos 3, 17, 23 straipsniai). Nagrinėjamoje byloje teisėjų kolegija pažymėjo, kad svarbu nustatyti, kokį susitarimą siekė šalys sudaryti, todėl svarbus sutarčių aiškinimo taisyklių taikymas. Kasacinis teismas pažymėjo, kad UIDROIT principų 4.4 straipsnyje yra nurodyta, jog sutarties sąlygos turi būti aiškinamos ne izoliuotai, bet atsižvelgiant į visą sutarties kontekstą. Analogiška nuostata yra įtvirtinta DCFR II. – 8: 105 straipsnyje. LAT padarė išvadą, kad CK 6.193 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas sisteminio sutarties aiškinimo principas, pagal kurį sutarties sąlygas reikia aiškinti atsižvelgiant į visą sutarties kontekstą. „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.193 straipsnio, reglamentuojančio sutarčių aiškinimo taisyklės, 2 dalis pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką aiškinama plečiamai, pažymint, kad sutartis turi būti aiškinama sistemiškai, nepaliekant neapartito nė vieno reikšmingo sutarties punkto.“ Taip pat negali būti neapartita ir neįvertinta ne viena sutarties dalis, priedas ar kita sudedamoji dalis. Kasacinis teismas pažymėjo, kad remiantis nurodytomis nuostatomis reikėjo aiškinti sutartį ir spręsti dėl arbitražinio susitarimo galiojimo pagal CMR konvenciją. Teismas nurodė, kad reikia atsižvelgti ne vien į ginčų sprendimo tvarkos įtvirtinimą šalių sudarytoje sutartyje, bet ir į kitas sutarties nuostatas, nagrinėjamu atveju – bendrąsias, kurios skirtos tarptautinių krovinių keliais vežimui aptarti. LAT konstatavo, kad nors šalių sutartyje nėra nuorodos, kad Tarptautinis arbitražo teismas vadovausis CMR konvencija, tai nesudaro pagrindo atsisakyti pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio arbitražinio teismo sprendimo Lietuvoje, kadangi šalių ginčas Arbitražo teisme spęstas taikant CMR konvencijos nuostatas ir CMR konvencijos 33 straipsnio reikalavimas faktiškai buvo įvykdytas šalių sudarytos sutarties tam tikru punktu. Teismas pažymėjo, kad jeigu vertintų 9.1 papunkčio (ginčų sprendimo tvarka) atitikimą CMR

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² 33 straipsnis. Vežimo sutartyje gali būti tokia nuostata, kuria pripažįstama arbitražo kompetencija, bet su sąlyga, jeigu ši nuostata numato, kad arbitražas vadovausis šia Konvencija.

¹⁴³ „LAT 2013 birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-181/2013“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/701034>.

konvencijai, tai prieštarautų sutarčių aiškinimo taisyklėms, taip pat neatitiktų tiek sutarties šalių susitarimo esmės, tiek faktinio ginčo sprendimo proceso, kuriame buvo vadovautasi CMR konvencija. Taigi, kasacinio teismo padarytos nuorodos į UNIDROIT ir DCFR patvirtino CK nustatytas taisykles.

2.4. DCFR taikymas subrogacijos, cesijos institutuose

Lietuvos CK regreso ir subrogacijos institutų reglamentavimas yra vienas problemiškesnių. CK VII skyriaus pavadinimas leidžia daryti išvadą esant neatsiejamą ryšį tarp šių institutų. Regresas atsiranda trečiajam asmeniui įvykdžius prievolę už skolininką. Tai yra nauja regresinė prievolė, kuri sieja skolininką ir skolininko prievolę įvykdžiusį asmenį. Tuo metu subrogacijos instituto taikymo atveju tai yra ta pati besitęsianti prievolė, tik keičiasi šios prievolės šalis jau egzistuojančioje prievolėje. CK VII skyriaus 6.111–6.114 straipsniuose numatyti reikalavimo perėjimo regreso tvarka (subrogacijos) teisiniai santykiai.

Eglės Štareikės ir Sigitos Kausteklytės-Tunkevičienės moksliniame straipsnyje¹⁴⁴ rašoma: „LR CK regreso ir subrogacijos institutai reglamentuojami juos sutapatinant, aiškiai neatskiriant, o tai sudaro klaidingą prielaidą, jog regreso instituto taikymo atveju vyksta asmenų pasikeitimas prievolėje, kas prieštarauja regreso teisės prigimčiai.“ Regresas, tai reikalavimas, kai trečiasis asmuo įvykdo visiškai ar santykinai skolininko prievolę ir taip perima kreditoriaus teises, ta apimtimi, kuria įvykdė prievolę. „Toks atgręžtinio reikalavimo teisės aiškinimas yra įtvirtintas ir teisės teorijoje, ir teisės aktuose, ir teismų praktikoje“¹⁴⁵.

Subrogacija (lot. *surrogatus* – pasiūlytas vietoj kito) – tai vienos šalies pakeitimas kita, sumokant skolą pakeičiamai šaliai ir sumokančiai šaliai suteikiant pakeičiamos šalies į skolininką turėtas teises, jų gynimo ir užtikrinimo priemone¹⁴⁶. Subrogacija draudimo teisiniuose santykiuose apibrėžiama kaip principas, pagal kurį draudikui, atlyginusiam nuostolius pagal draudimo sutartį, pereina visos draudėjo į trečiąją šalį turėtos teisės ir jų užtikrinimo priemonės. Teisių perėjimas galimas visų draudimo sutartyje numatytų nuostolių apimtimi¹⁴⁷.

Pabrėžtina, kad „subrogacijos institutas padeda sureguliuoti šalių teisinį santykį dviem būdais: pirma, vadovaujantis teisingumo principu įpareigoja civilinės teisės pažeidėją (skolininką)

¹⁴⁴ Eglė Štareikė ir Sigita Kausteklytė-Tunkevičienė. „Regreso ir subrogacijos atribojimas draudimo teisiniuose santykiuose“. *Mokslinių straipsnių rinkinys* (2017: 345), <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15099/%20tareik%20.pdf?sequence=1>.

¹⁴⁵ Sigita Kausteklytė-Tunkevičienė. „Draudimo išmokos ir žalos atlyginimo panašumai bei skirtumai: ar draudimo išmoka laikytina žalos atlyginimu?“, *Socialinių mokslų studijos* (2010: 282).

¹⁴⁶ B. Garner ir A. Black, „Law Dictionary. – West, a Thomson business“ (2004: 1467).

¹⁴⁷ *Ibid.*

sumokėti skolą, ir antra – pasiekus pirmąjį tikslą (gavus kompensaciją) uždraudžia apdraustajam už tą pačią patirtą žalą (nuostolius) gauti kompensaciją du kartus¹⁴⁸.

Labai svarbu skirti šiuos du institutus, nes skiriasi ieškinio senaties terminas bei šalių santykiams taikytina teisė. Remiantis kasacinio teismo doktrina, galima daryti išvadą, kad „subrogacija yra tuomet, kai žalą padaręs asmuo ir draudėjas yra skirtingi asmenys, o kai draudėjas ir atsakingas už žalą asmuo yra tas pats, draudikas įgyja regresinę prievolę“¹⁴⁹. Pažymėtina, jog kasacinis teismas pabrėždavo, kad nėra pateikti subrogacijos ir cesijos skirtumai, todėl subrogacijos, įtvirtintos CK 6.1015, negalima prilyginti draudimo santykiams.

2015 m. birželio 23 d. civilinėje byloje Nr. 3K-7-276-469/2015 buvo sprendžiamas ginčas dėl skolininko prievolę kreditoriui įvykdžiusio trečiojo asmens reikalavimo teisių į skolininko turtą įgyvendinimo bei šio trečiojo asmens pripažinimo hipotekos ir įkeitimo kreditoriumi¹⁵⁰. Tarp banko AB „Swedbank“ ir bendrovės UAB „Neapolis“ buvo sudaryta kredito sutartis. Ši sutartis užtikrinta hipoteka, įkeitimu, taip pat bendrovės UAB „Neapolis“ akcininkai solidariai laidavo už bendrovę. Po kurio laiko bendrovei UAB „Neapolis“ teismo nutartimi iškelta bankroto byla. Tada trečiasis asmuo UAB „Statega“ grąžino dalį skolos (94 proc. skolos) pagal kredito sutartį bankui AB „Swedbank“ ir užėmė kreditoriaus vietą. Bankas AB „Swedbank“ priėmė šį sutarties įvykdymą, tačiau vėliau, kilus ginčams, pareiškė, kad trečiasis asmuo įvykdė prievolę už laiduotoją, todėl neturi teisės užimti pagrindinio kreditoriaus (banko) vietos.

Vienas iš keliamų klausimų šioje situacijoje buvo: ar trečiasis asmuo, įvykdęs dalį skolininko ar laiduotojo prievolių, gali perimti atitinkamą dalį kreditoriaus teisių į skolininko turtą, t. y. ar CK 6.50 straipsnio 3 dalis, CK 6.83 straipsnio 1 dalis ir CK 4.218 straipsnis yra taikomi tik tais atvejais, kai trečiasis asmuo įvykdo visą skolininko ar laiduotojo prievolę (ir atitinkamai perima visas kreditoriaus teises į skolininko turtą). Kasacinis teismas pažymėjo, jog: „Neabejotina ir kasatorių šioje byloje neginčijama, kad skolos dalį sumokėjęs trečiasis asmuo turi regreso teisę išieškoti sumokėtą sumą iš skolininko, t. y. kreditoriaus teisių, susijusių su pagrindine prievole dalinis perėjimas trečiajam asmeniui nekvestionuojamas“.

LAT akcentavo, kad CK 6.114 straipsnyje – įtvirtintos subrogacijos pagrindai yra identiški Kvebeko civilinio kodekso 1656 straipsnyje nustatytiems subrogacijos pagrindams, todėl taikydamas lyginamąjį teisės aiškinimo metodą remiasi *soft law* instrumentu bei Kvebeko civilinio kodekso atitinkamais straipsniais. DCFR „IV. G. – 2: 113 straipsnis reglamentuoja asmeninių užtikrinimo prievolių davėjų (taip pat ir laiduotojų) teises po prievolės įvykdymo. Šios nuostatos

¹⁴⁸ Johnny C. Parker, „Made Whole Doctrine: Unraveling the Enigma Wrapped in the Mystery of Insurance Subrogation“. *Missouri Law Review*, 70, 3 (2005: 724).

¹⁴⁹ „LAT 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-332-1075/2018“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1645811>.

¹⁵⁰ „LAT 2015 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-276-469/2015“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1068157>.

taikytinos ir daiktinių teisių užtikrinimo atveju (pagal IV. – 6: 101 straipsnį, kurio 2 dalis nustato, kad daiktinė užtikrinimo priemonė pasibaigia, kai kreditoriui visiškai sumokama, išskyrus atvejus, kai užtikrinimo priemonė kartu su užtikrinta teise pereina kitam asmeniui, kuris už skolininką atliko mokėjimus kreditoriui; taip pat pagal IX. – 7: 109 straipsnį, kuriame kalbama apie trečiojo asmens (svetimo turto įkeitimo davėjo) regreso teises). IV. G. – 2: 113 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prievolės užtikrinimo davėjas turi teisę į skolininko turtą tiek, kiek įvykdyta užtikrintos prievolės. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad dalinio įvykdymo atveju kreditoriaus likusios teisės į skolininko turtą turi pirmenybę prieš teises, kurias prievolės užtikrinimo davėjas perėmė. DCFR (Bendrųjų principų sistemos projekto) komentare nurodyta, kad šis straipsnis reglamentuoja užtikrinimo priemonių davėjo teises po visiško ar dalinio prievolės įvykdymo, 2 dalyje įtvirtinta norma dėl dalinio vykdymo aiškinama kaip nustatanti, kad prievolės užtikrinimo davėjas, kuris įvykdo tik dalį prievolės, neabejotinai turi teisę į atitinkamą 1 straipsnyje nustatytos teisės dalį. Tam, kad būtų galima apsaugoti kreditorių, kreditoriaus dalinė reikalavimo teisė, kurios užtikrinimo priemonės davėjas neperėmė subrogacijos būdu, turi pirmenybę skolininko nemokumo arba trečiųjų asmenų išieškojimo atveju prieš užtikrinimo priemonės davėją.“

Nagrinėtu atveju LAT ne tik pateikė nuorodas į DCFR straipsnius, bet ir motyvavo remdamasis DCFR komentaru. Taigi kasacinis teismas taikydamas lyginamąjį teisės aiškinimo metodą daro išvadą, kad kai prievolės dalį už skolininką įvykdo trečiasis asmuo, likusi ankstesnio kreditoriaus reikalavimo teisės dalis turi pirmenybę prieš naują kreditorių.

2016 m. gruodžio 26 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-381-915/2016 LAT pažymėjo, kad materialųjų teisių perėmimas galimas ir pagal bendruosius sutarčių bei prievolių teisės principus. LAT taikydamas lyginamąjį metodą analizavo UNIDROIT 9.1.14 ir 9.1.13 straipsnius bei DCFR III knygos 5 skyriaus 1 skirsnį, PECL 11 skyrių. „Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto 2010 m. tarptautinių komercinių sutarčių principuose (toliau – UNIDROIT principai) nustatyta, kad teisių perleidimu (angl. *assignment of rights*) cesionarijui perkeliama visos cedento teisės gauti mokėjimą PRINą ar kitokią prievolės įvykdymą pagal sutartį yra susijusios su perduota teise, taip pat ir visos teisės, užtikrinančios perduotos teisės įgyvendinimą (9.1.14 straipsnis). UNIDROIT principų 9.1.13 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad skolininkas gali prieš cesionarijų naudoti visus atsikirtimus, kuriuos jis galėjo naudoti prieš cedentą. Panašus cesijos instituto teisinis reglamentavimas įtvirtintas Bendrosios principų sistemos (angl. *DCFR – The Draft Common Frame of Reference*) III knygos 5 skyriaus 1 skirsnyje, Europos sutarčių teisės principų (angl. *Principles of European Contract Law*) 11 skyriuje ir kt.“¹⁵¹ Nagrinėjamu atveju kasacinis

¹⁵¹ „LAT 2016 m. gruodžio 26 d. civilinėje byloje nutartis Nr. 3K-3-381-915/2016“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1367119>.

teismas remdamasis UNIDROIT, PECL bei DCFR nuostatomis aiškino tam tikras cesijos instituto nuostatas.

2.5. DCFR taikymas sutarties vykdymo suvaržymo institute

Teisės teorijos požiūriu kiekvienas sutarties neįvykdymas, lygiai kaip ir netinkamas įvykdymas, reiškia sutarties pažeidimą, už kurį atsakingas skolininkas¹⁵². Ši taisyklė kyla iš sutarties privalomumo principo (lot. *pacta sunt servanta*). *Pacta sunt servanta* principas reiškia, jog teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią, tačiau šis principas nėra absoliutus. CK patvirtina tarptautinėje sutarčių teisėje pripažįstamo sutarties privalomumo principo įtvirtinimą nacionalinėje teisėje (CK 6.189 straipsnis). Sutarties privalomumo ir vykdytinumo principais grindžiami sutartiniai santykiai. Šių principų esmė – bet koks sutarties netinkamas vykdymas reiškia sutarties pažeidimą, už kurį yra atsakinga ta šalis, nevykdanti iš sutarties kylančių įsipareigojimų. Kai viena iš šalių netinkamai vykdo arba neįvykdo sutarties, kita sutarties šalis įgyja teisę naudotis sutartyje ir įstatyme nustatytais teisių gynimo būdais. Tačiau tam tikrais atvejais besąlygiškas reikalavimas vykdyti sutartį gali būti nepateisinamas kaip neatitinkantis protingumo, sąžiningumo ir protingumo principų. Dėl to teisinis reglamentavimas nustato sutarties privalomumo ir vykdytinumo (lot. *pacta sunt servanda*) principo išlygas¹⁵³. Viena iš sutarties privalomumo principų išimčių – sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms (CK 6.204 straipsnis). Kasacinis teismas, esant sutarties nutraukimo ir sutarties keitimo konkurencijai, pirmenybę teikia sutarties keitimui. Jis akcentavo, kad sutarties išsaugojimas ir tęstinumas yra svarbesnis už sutarties nutraukimą, kuris turi būti naudojamas tik kaip *ultima ratio* (paskutinė priemonė)¹⁵⁴. Sutarties pakeitimo galimybė numatyta tais atvejais, kai tam tikros aplinkybės, turinčios reikšmės sutarties vykdymui (po sutarties sudarymo), pakeičia šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą ir tos aplinkybės patenka į CK 6.204 straipsnio 2 dalį. Tai gali būti aplinkybės, kai iš esmės padidėja įvykdymo kaina arba iš esmės sumažėja gaunamas įvykdymas. Nenustačius vienos iš alternatyvų, nėra pagrindo susiklosčiusią situaciją vertinti remiantis CK 6.204 straipsniu. Ji gali būti keičiama tik tai tuomet, jeigu toks pasikeitimas yra itin reikšmingas – iš esmės keičia sutartinių prievolių pusiausvyrą.

Taigi įstatyme įtvirtinta, kad jeigu įvykdyti sutartį vienai šaliai tampa sudėtingiau negu kitai šaliai (CK 6.204 straipsnio 1 dalis) ir egzistuoja tai patvirtinančios aplinkybės (CK 6.204 straipsnio

¹⁵² Konrad Zweigert ir Harold Kötz, *Lyginamosios teisės įvadas* (Vilnius: Eugrimas, 2001), 438.

¹⁵³ „LAT 2018 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-72-701/2018“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1573973>.

¹⁵⁴ „LAT 2012 m. birželio 26 d. civilinėje byloje Nr. 3K-7-306/2012“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprensimupaieska/tekstas.aspx?id=3a632370-0ab6-4e38-b210-8fcd8632bf20>.

2 dalis), ji turi teisę kreiptis į kitą šalį prašydama sutartį pakeisti, o jei šalys nesusitaria dėl sutarties pakeitimo, abi turi teisę kreiptis į teismą, kuris gali nutraukti sutartį ar pakeisti jos sąlygas (CK 6.204 straipsnio 3 dalis). Pasikeitusių aplinkybių svarba pabrėžiama tiek nacionalinėje teisėje, tiek tarptautinėje kodifikacijoje – DCFR. DCFR III. – 1: 110 straipsnis numato taisyklę, skirtą spręsti susidariusias situacijas, kai dėl pasikeitusių aplinkybių (angl. *change of circumstances*) sutarties vykdymas vienai iš šalių tampa apsunkintas. 1 straipsnio dalis nurodo, jog sutarties vykdymo apsunkinimas neatleidžia nukentėjusiosios šalies nuo sutarties vykdymo. DCFR III. – 1: 110 straipsnio 2 dalis taikoma ne tik sutartinėms prievolėms, bet ir prievolėms, atsirandančioms iš vienašalių sandorių. 2 dalies a ir b punktai nustato teismui alternatyvias galimybes: arba pakeisti sutartį, arba nutraukti sutartį nustatytais terminais ir sąlygomis. Vis dėlto DCFR III. – 1: 110 straipsnio 2 dalis taikoma tik tam tikriems dokumente įtvirtintiems atvejams, kai:

- a) kai sutarties vykdymo apsunkinimą lėmė po prievolės atsiradimo įvykusios aplinkybės;
- b) skolininkas nenumatė arba negalėjo numatyti tų aplinkybių;
- c) skolininkas nebuvo prisiėmęs tų aplinkybių atsiradimo rizikos;
- d) skolininkas mėgino protingai ir gera valia derybų būdu pasiekti protingo ir teisingo sąlygų, reguliuojančių prievolę, pakeitimo.

DCFR teisė prieš kreipiantis į teismą pradėti derybas yra nustatyta ne abiem šalims, o tik nukentėjusiajai šaliai. Taigi tiek DCFR, tiek CK nuostatos numato, jog sutarties pakeitimas įmanomas nustačius sutartinės prievolės pusiausvyros pasikeitimą, kai iš esmės padidėja įvykdymo kaina arba iš esmės sumažėja gaunamas įvykdymas.

2014 m. lapkričio 26 d. civilinėje byloje 3K-3-514/2014¹⁵⁵ LAT nagrinėjo, ar bankroto bylos iškėlimas gali būti pagrindu pakeisti sutartinių įsipareigojimų vykdymą. Ieškovas kreipėsi į teismą prašydamas pakeisti Rangos darbų sutarties 5.6 papunktį. Pasirašytos sutarties 5.6 papunktis nustatė atsiskaitymų vykdymą pagal minėtą sutartį. Nagrinėjamoje situacijoje, ieškovas prašė teismo pakeisti Rangos darbų sutarties sąlygas (pasikeitus aplinkybėms) – iškelus jam bankroto bylą. „Dėl to, siekiant užtikrinti sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, sutarties pakeitimas teismo sprendimu yra pateisinamas tik įstatyme ar sutartyje nurodytais atvejais, nes, kaip minėta, sutarties pakeitimas teismo sprendimu reiškia priverstinį įsikišimą į šalių nustatytą tarpusavio teisių ir pareigų pusiausvyrą. Taigi sutarties pakeitimas teismo sprendimu yra išimtinė priemonė. Priešingas sutarties pakeitimo sąlygų aiškinimas verstų nepasitikėti sudarytomis sutartimis ir tai kenktų civilinių teisinių santykių stabilumui.“¹⁵⁶ Taigi, tiek DCFR nuostatų turinio analizė, tiek CK nuostatos leidžia daryti išvadą, kad sutarties pakeitimas galimas tik konstatavus sutartinių

¹⁵⁵ „LAT 2014 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-514/2014“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/938355>.

¹⁵⁶ *Ibid.*

prievolių pusiausvyros pasikeitimą ir tik išimtiniais atvejais. Šalys norėdamos keisti sutarties sąlygas privalo pateikti įrodymus, kad jų nurodytos aplinkybės iš esmės pakeitė šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą. „Vien aplinkybė, kad ieškovas patirs daugiau išlaidų realizuodamas reikalavimo teisę, savaime nereiškia, kad jis turi teisę į sutarties pakeitimą, tokia teisė jam gali būti suteikiama, tik kai sutarties vykdymas būtų akivaizdžiai neteisingas. Minėta, kad analogiškos nuostatos yra įtvirtintos ir tarptautiniuose dokumentuose – DCFR Bendros principų sistemos (*The Draft Common Frame of Reference*) III. – 1: 110 straipsnis, UNIDROIT 6.2.1 straipsnis ir PECL 6: 111 straipsnis.“¹⁵⁷ Kasacinio teismo teisėjų kolegija pažymėjo, kad bankroto bylos iškėlimas nagrinėjamu atveju ieškovui iš esmės nepakeitė pusiausvyros, ieškovas nepateikė duomenų, iš kurių būtų galima nustatyti, kad iš esmės padidėjo sutarties įvykdymo kaina arba iš esmės sumažėjo gaunamas įvykdymas. Nė viena sutarties šalis neturi teisės pasinaudoti sutarties vykdymo suvaržymo institutu tik dėl to, kad sudaryta sutartis pasirodė esanti nepelninga. Taigi nagrinėjamu atveju LAT atkreipė dėmesį, jog tam tikras nacionalinės teisės straipsnis yra analogiškas įtvirtintam DCFR.

Apibendrinant tai, kas buvo išdėstyta, kasacinis teismas iki šiol DCFR nuostatas taikė tik tam tikruose civilinės teisės institutuose. Pažymėtina, jog daugeliu atvejų LAT rėmėsi privalomosios teisinės galios neturinčiais dokumentais kaip sutarčių aiškinimo šaltiniu.

¹⁵⁷ *Ibid.*

IŠVADOS

Atsižvelgiant į šiame baigiamajame darbe atlikto tyrimo rezultatus, galima teigti, kad darbo įvade išdėstyti uždaviniai išspręsti, o suformuluotas ginamasis teiginys patvirtino. Tai patvirtina žemiau išdėstytos išvados:

1. Europos Komisija sprendama, ar DCFR turi būti taikomi kaip *soft law* ar *hard law* instrumentai, pateikė svarstyti septynias galimybes. Kaip prioritetinė pasirinkta 4 galimybė, t. y. kad DCFR bus neprivalomo pobūdžio priemonė. DCFR ne tik išreiškia kompetentingų teisės srities mokslininkų nuomonę, pateikia tinkamus problemų, kylančių dėl skirtingų teisės normų, sprendimus, bet ir vienas moderniausių sutarčių teisės vienodinimo instrumentų.

2. DCFR struktūra yra panaši į kontinentinės teisės tradicijos valstybių civilinius kodeksus. DCFR fundamentalūs principai atitinka CK įtvirtintus sutarčių teisės principus. Pažymima, jog DCFR gali būti efektyvi priemonė, kuri padėtų plėtoti, aiškinti, keisti teismų praktiką – tai patvirtinto ir baigiamajame darbe nagrinėti teismų praktikos pavyzdžiai.

3. Analizuojant kasacinio teismo praktiką, matoma, jog bylų, kuriose LAT lygiagrečiai CK straipsniams naudotų ir DCFR nuostatas, nėra itin daug. Baigiamajame darbe nagrinėtos civilinės bylos, kuriose LAT, taikydamas lyginamąjį metodą, pateikė tiesiogines nuorodas į DCFR atitinkamus straipsnius. Civilinės atsakomybės institute DCFR straipsniai buvo cituojami, kai kilo klausimas dėl asmens kaltės formos nustatymo. Teismas akcentavo, jog CK nėra reglamentuojamos kaltės formos kaip tyčia ir neatsargumas, todėl tik pasiremdamas tam tikrais DCFR straipsniais atskleidė minėtų sąvokų turinį.

4. Konkurencijos įstatymo nuostatų taikymas laiko atžvilgiu bei imperatyviųjų teisės normų pažeidimo pasekmės buvo analizuojamos sutarčių negaliojimo institute. LAT, pasiremdamas DCFR nuostatomis, priėjo prie išvados, jog imperatyviųjų teisės normų pažeidimas *per se* nelemia sandorio negaliojimo.

5. Iškiriami subjektyvusis ir objektyvusis sutarčių aiškinimo metodai. CK, kaip ir DCFR, pirmenybę teikia subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui, tačiau jo neabsoliutina, o sudaro galimybę derinti jį su objektyviuoju sutarčių aiškinimo metodu. Nagrinėtose bylose sutarčių aiškinimo institute šalia CK, UNIDROIT, PECL buvo minimos ir DCFR nuostatos. Taigi kasacinis teismas DCFR straipsnius naudojo kaip papildomą argumentavimo šaltinį, o cesijos, subrogacijos institutuose, taikydamas lyginamąjį teisės aiškinimo metodą, vertino tam tikrų CK straipsnių panašumą.

6. Kasacinis teismas sutarties vykdymo suvaržymo institute pažymėjo, jog DCFR ir CK nuostatos, kurios numato, kad sutarties pakeitimas įmanomas tik nustačius sutartinės prievolės pusiausvyros pasikeitimą, kai iš esmės padidėja įvykdymo kaina arba iš esmės sumažėja gaunamas įvykdymas, yra analogiškos.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

Teisės aktai:

1. „1950 m. lapkričio 4 d. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/ta/58707>.
2. „2000 m. gegužės 29 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų (OL 2000 L 160 p.1)“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000R1346&from=lt>.
3. „2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 ir dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja Tarybos Reglamento (EB) Nr. 44/2001 („Briuselis I“ redakcija) (OL 2012 L 351, p. 1)“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012R1215&from=LT>.
4. „2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (OL 2003 L338, 1)“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32003R2201&from=LT>.
5. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, INFOLEX, <http://www.infolex.lt/ta/100228:ver1>.
6. „Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/ta/61017?ref=5>.
7. „Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/ta/37214>.
8. „Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas“, INFOLEX, žiūrėta 2018 m. lapkričio 2 d. <https://www.infolex.lt/ta/111545>.
9. „1985 m. liepos 25 d. Tarybos direktyva 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais (su pakeitimais, padarytais 1999 m. gegužės 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/34/EB)“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A31985L0374>.
10. „2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/39/EB dėl finansinių priemonių rinkų, iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 85/611/EEB, 93/6/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/12/EB bei panaikinti Tarybos direktyvą 93/22/EEB“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0039>.

Teismų praktika:

11. „1995 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl piliečių nuosavybės teisių į gyvenamuosius namus atstatymo“, LRKT, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta437/content>.
12. „LAT Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-53-684/2017“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1431654>.
13. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys civilinėse bylose: 3K-3-488/2010, e3K-3-434-686/2015, 3K-3-111/2014 ir kt.“
14. „LAT 2017 m. vasario 20 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-97-686/2017“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1429782>.
15. „LAT 2000 m. spalio 2 d. LAT nutartis civilinėje byloje, Nr. 3Kk-3-905/2000“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/18961>.
16. „LAT 2013 birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-181/2013“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/701034>.
17. „LAT 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eE3K-3-332-1075/2018“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1645811>.
18. „LAT 2015 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-276-469/2015“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1068157>.
19. „LAT 2012 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2012“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/391021>.
20. „LAT 2013 birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-181/2013“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/701034>.
21. „LAT 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192-695/2015“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1025130>.
22. „LAT 2014 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-514/2014“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/938355>.
23. „2012 m. spalio 25 d. apžvalga „Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“, LAT, <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-bylu-apzvalgos/67>.
24. „2016 m. lapkričio 23 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“, LAT, <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-bylu-apzvalgos/67>.

25. „2018 m. gegužės 23 d. apžvalga Atskiri griežtosios deliktinės atsakomybės atvejai Lietuvos kasacinėje jurisprudencijoje“, LAT, <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-bylu-apzvalgos/67>.
26. „LAT Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-340-248/2018“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1596733>.
27. „LAT 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-450/2006“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/66986>.
28. „LAT 2012 m. birželio 26 d. civilinėje byloje Nr. 3K-7-306/2012“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3a632370-0ab6-4e38-b210-8fcd8632bf20>.
29. „LAT 2017 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-114-378/2017“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1440771>.
30. „LAT 2017 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-461-378/2017“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1558246>.
31. „LAT 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-916/2015“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1025131>.
32. „LAT 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/876153>.
33. „LAT 2018 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-72-701/2018“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1573973>.
34. „LAT 2014 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-257/2014“, INFOLEX, <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=krt&typ=1&aktoid=383364>.
35. „LAT 2016 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298-701/2016“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1278852>.
36. „LAT 2018 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-340-248/2018“, INFOLEX, <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?Id=20&item=krt&typ=8&aktoid=380984>.
37. „LAT 2011 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-318/2011“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/216606>.
38. „LAT 2015 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-327-687/2015“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/ta/Default.aspx?ID=20&item=doc&aktoid=1052926>.
39. „LAT 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-486-687/2015“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1142335>.
40. „LAT 2010 m. kovo 1 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-53-2010“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/152402>“.

41. „LAT 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-378/2018“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1571971>.
42. „LAT 2012 m. kovo 7 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-90/2012“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/369422>.
43. „LAT 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-177-701/2017“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1530416>.

Specialioji literatūra:

44. „2010 m. liepos 1 d. Komisijos žaliųjų knyga dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0348&from=LT>.
45. „Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on european contract law“, EUR-lex, žiūrėta 2018 m. spalio 6 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52001DC0398>.
46. „2006 m. kovo 23 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos sutarčių teisės ir *acquis* peržiūros: tolesni veiksmai“, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2006-0109&language=LT>.
47. „Nacionalinės teisės aktų derinimo su Europos Sąjungos teise metodiniai nurodymai“ patvirtinti Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 1999 m. gruodžio 24 d. įsakymu Nr. 19“, <http://www.etd.lt/lit/NACIONALINES-TEISES-AKTU-DERINIMO-SU-EUROPOS-SAJUNGOS-TEISE-METODINIAI-NURODYMAI...-DIREKTORIAUS-1999-M-GRUODZIO-/48>.
48. „Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A MORE COHERENT EUROPEAN CONTRACT LAW. AN ACTION PLAN“, EUR-lex, žiūrėta 2018 m. spalio 12 d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0068:FIN:EN:PDF>.
49. „2004 m. spalio 11 d. Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai Europos sutarčių teisė ir *acquis* peržiūra: tolesni veiksmai“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0651&from=EN>.
50. „2004 m. spalio 11 d. Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai Europos sutarčių teisė ir *acquis* peržiūra: tolesni veiksmai“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0651&from=EN>.

51. „2004 m. spalio 11 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai Europos sutarčių teisė ir *acquis* peržiūra: tolesni veiksmai“, EUR-lex, <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2004/LT/1-2004-651-LT-F1-1.Pdf>.
52. „2011 m. balandžio 18 d. Pranešimas dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms (2011/2013(INI))“, EUROPE.EU, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0164+0+DOC+XML+V0//LT&language=lt>.
53. „2011 m. balandžio 18 d. Pranešimas dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms“, EUROPARL, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0164+0+DOC+XML+V0//LT&language=lt#title2>.
54. „European Contract Law: the Draft Common Frame of Reference“, PARLIAMENT.UK, žiūrėta 2018 m. spalio 18 d. <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200809/ldselect/ldecom/95/95.pdf>.
55. Akehurst, Michael, ir Peter Malanczuk. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas* (Vilnius: Eugrimas, 2000), 85.
56. Akkermans, Bram. „The Role of the (D)CFR in the Making of European Property Law“. *The Draft Common Frame of Reference: national and comparative perspectives* (2011): 453 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1888244.
57. Ambrasienė, Dangutė, Solveiga Cirtautienė, Asta Dambrauskaitė, Simona Selelionytė-Drukteinienė, ir Agnė Tikniūtė. *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia, 2013.
58. Arlauskas, Saulius ir Ronaldas Jokubauskas. „Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose“. *Jurisprudencija*. (2013): 1368–1390.
59. Loos B. M., Marco. „Sales Law in the DCFR“. *The Draft Common Frame of Reference: national and comparative perspectives*, (2012): 453–489. <http://www.internationallawreview.eu/fisiere/pdf/03-Marco-BM-Loos.pdf>.
60. Balčikonis, Rolandas. „Sąžiningumo principas sutarčių teisėje“. *Jurisprudencija*. (2003): 164–183.
61. Berger, Klaus Peter. *European Private Law, Lex Mercatoria and Globalisation*. In HARTKAMP, Arthur et al. *Towards a European Civil Code*, 3rd ed., Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, p. 55.
62. Bonell, Michael Joachim. „The UNIDROIT Principles in Practice – The Experience of the First Two Years“. 2018 m. spalio 20 d. <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/pr-exper.html>.

63. Budreckienė, Viktorija. „Teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės ribos“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016.
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14536/knyga%20-%20disertacija.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.
64. Larouer, Christophe. „In the Name of Sovereignty? The Battle over in Dubio Mitius Inside and Outside the Courts“, *Cornell Law School Inter-University Graduate Student Conference Papers* (2009).
https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1050&context=lps_clacp.
65. Dambrauskaitė, Asta. *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės*. Vilnius: Justitia, 2009.
66. Drazdauskas, Stasys. „Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2008.
67. „Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms“, EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52010DC0348>.
68. Garner, Bryan ir Henry Black. „Law Dictionary. – West, a Thomson business“. St. Paul: WEST GROUP, 2004.
69. Horspool, Margot, ir Matthew Humphreys. *European Union Law*. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2006.
<http://talpykla.elaba.lt/elabafedora/objects/elaba:1923683/datastreams/MAIN/content>.
70. Stripeikienė, Janina. „Europeizuotos ir internacionalizuotos privatinės teisės aiškinimas ir taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus praktikoje: lyginamojo metodo vaidmuo“, 2018 m. lapkričio 2 d.,
<http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=34063>.
71. Kalouta, Galateia. *Courts and comparative law* (Oxford: Oxford University press, 718).
72. Kausteklytė-Tunkevičienė, Sigita. „Draudimo išmokos ir žalos atlyginimo panašumai bei skirtumai: ar draudimo išmoka laikytina žalos atlyginimu?“ *Socialinių mokslų studijos* (2010): 275–294.
73. Klimas, Evaldas ir Vidmantas Jurgaitis. „Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje“. *Socialinių mokslų studijos*. (2011): 329–346.
74. Klimas, Evaldas. „Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2011.
75. Lando, Ole ir Hugh Beale. *Principles of European Contract Law*. Hague: Kluwer Law International, 2000.
76. Macgregor, Laura. „Report on the Draft Common Frame of Referenc“, žiūrėta 2018 m. spalio 13, <https://www2.gov.scot/resource/doc/262952/0078639.pdf>.

77. Mikelėnas, Valentinas. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
78. Mikelėnas, Valentinas ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas* (Vilnius: Justitia, 2003).
79. Mikelėnas, Valentinas. *Privatinės teisės harmonizavimas ir unifikuojimas: lietuviškas variantas. Lietuvos teisės Tradicijos*. Vilnius: Justitia, 1997.
80. Mikelėnas, Valentinas. *Privatinės teisės vienodinimas Europos Sąjungoje: laimėjimai ir perspektyvos* (Vilnius: Justitia, 2004).
81. Norkūnas, Algis. „Civilinės teisės atsakomybės samprata“. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
82. Norkūnas, Algis. „Sąžiningumo principo įgyvendinimas“. *Jurisprudencija*. (2003): 5–11.
83. Pakalniškis Vytautas. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt metų. Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
84. Parker, Johny. „Made Whole Doctrine: Unraveling the Enigma Wrapped in the Mystery of Insurance Subrogation“. *Missouri Law Review*. (2005): 723–775.
85. Storme, Matthias. „Editorial: Consumer Rights Proposals and Draft CFR“. *European Review of Private Law* 1, (2010): 1–3.
<https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/ConsumerRightsProposalandDraftCFR.pdf>.
86. Štareikė, Eglė ir Sigita Kausteklytė-Tunkevičienė. „Regreso ir subrogacijos atribojimas draudimo teisiniuose santykiuose“. *Mokslinių straipsnių rinkinys* (2017): 343–357,
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15099/%20tareik%20.pdf?sequence=1>.
87. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Justitia, 2009.
88. Vileita Alfonsas., Saulius Aviža, Vladas Staskonis ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*, (Vilnius: Justitia, 2009), 318.
89. Vileita, Alfonsas, Saulius Aviža, Vladas Staskonis ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009.
90. Von Bar, Christian ir kt. *Towards a European Civil Code*. Kluwer Law International, 2011, 562.
91. Von Bar, Christian, Clive, Eric, Schulte-Nölke, Hans, Beale, Hugh, Herre, Johnny, Huet, Jérôme, Storme, Matthias, Swann, Stephen, Varul, Paul, Veneziano, Anna ir Fryderyk Zoll. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Miunich, 2009.
https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf.

92. Von Bar, Christian, Eric Clive, Hans Schulte-Nölke ir kt. *DCFR Articles and Comments*. Interim Edition, 2010.
[https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN PRIVATE LAW/EN EPL 20100107 Principles definitions and model rules of European private law - Draft Common Frame of Reference DCFR.pdf](https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR.pdf).
93. Von Bar, Christian. „A Common Frame of Reference for European Private Law - Academic Efforts and Political Realities“. *Electronic Journal of Comparative law* 12.1 (2008): 1–10, <https://www.ejcl.org/121/art121-27.pdf>.
94. Zweigert, Konrad. ir Harold Kötz. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
95. „1989 m. birželio 26 d. Europos Parlamento rezoliucija Nr. A2-157/89, OJ EC 1989, C 158/400“.

ANOTACIJA

Magistro baigiamojo darbo tema „Bendrųjų principų metmenų (DCFR) taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje“. Magistro baigiamajame darbe buvo analizuojama, kokią vietą ir reikšmę DCFR užima Lietuvos sutarčių teisėje. Pirmoje baigiamojo darbo dalyje nagrinėjama *soft law* instrumentų svarba, vieno geriausių sutarčių teisės vienodinimo pavyzdžių DCFR raida, taikymo sritys. Antroje dalyje nagrinėjamas DCFR taikymas tam tikruose civilinės teisės institutuose. Nagrinėjant LAT praktiką ryškėja tendencija – taikyti DCFR nuostatas aiškinant sutarčių teisę.

Reikšminiai žodžiai: DCFR, *soft law*, sutarčių teisė, Europos privatinė teisė.

ANNOTATION

The topic of the master's thesis is 'Application of the Draft Common Frame of Reference (DCFR) in Practice of the Lithuanian Supreme Court'. The master's thesis analyses what place and significance the DCFR takes in Lithuanian contract law. The first part of the master's thesis examines the significance of soft law instruments, the development and application of the DCFR, which is one of the best examples of contract law harmonization, whilst the second part investigates DCFR application in certain civil law institutes. Finally, the analysis of the practice of Lithuanian Supreme Court reveals a tendency to apply DCFR provisions in the interpretation of contract law.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo pavadinimas „Bendrųjų principų metmenų (DCFR) taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje“. Tęsiant Europos Sąjungos valstybių narių privatinės teisės harmonizavimo darbą, 2009 m. viešai paskelbiami Europos civilinio kodekso studijų grupės (angl. *Study Group on a European Civil Code*) ir Europos Sąjungos privatinės teisės tyrimo grupės (angl. *Research Group on EC Private Lawb (Ecquis Group)*) parengti Europos privatinės teisės principai, definicijos ir modelinės taisyklės. Pagrindinis DCFR autorių tikslas – pagerinti *acquis* kokybę ir siekti Europos sutarčių teisės suderinamumo.

DCFR pripažintas vienu moderniausių sutarčių teisės vienodinimo instrumentu, todėl būtina įvertinti, kokią vietą ir reikšmę DCFR turi Lietuvos sutarčių teisėje. Minėtam tikslui pasiekti buvo keliami šie uždaviniai: 1. Išanalizuoti DCFR raidą, struktūrą, fundamentalius DCFR principus, nustatyti jų vaidmenį sutarčių teisėje; 2. Atskleisti ir įvertinti skirtumus bei panašumus, nustatytus lyginant DCFR su tuos pačius santykius reguliuojančiomis Lietuvos civilinės teisės nuostatomis sutarčių teisės srityje; 3. Nustatyti DCFR vaidmenį teismų praktikoje, atliekant teismų praktikos analizę. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, du dėstomosios dalies skyriai, kurie suskirstyti į poskyrius. Pirmoje magistro baigiamajame darbo dalyje analizuojami pagrindiniai *soft law* šaltiniai, daugiausia dėmesio skiriant vienam iš sutarčių teisės vienodinimo pavyzdžių – DCFR. Taip pat pirmoje dalyje nagrinėjama DCFR raida, fundamentalūs principai, taikymo sritys. Antroje baigiamojo darbo dalyje analizuojama LAT praktika civilinės atsakomybės, subrogacijos, cesijos, sutarčių aiškinimo, sandorių negaliojimo, sutarties vykdymo suvaržymo civilinės teisės institutuose. Magistro darbo pabaigoje formuluojamos išvados bei pasiūlymai. DCFR gali būti puiki priemonė tobulinti esamus arba kurti naujus Europos teisės aktus, priemonė nacionaliniams teismams aiškinti sutarčių teisę, priemonė sukurti standartinių sutarčių sąlygų sąvadą, kuris būtų naudingas praktikuojantiems teisininkams.

SUMMARY

The title of this master's thesis is 'Application of the Draft Common Frame of Reference (DCFR) in Practice of the Lithuanian Supreme Court'. To continue the work of harmonising the private law of member states of the European Union, principles, definitions and model rules of the European private law prepared by the Study Group on a European Civil Code (Study Group) and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), were publicly announced in 2009. The main aim of the DCFR authors is to improve the quality of Acquis and to pursue the compatibility of European contract law.

The DCFR is recognised as one of the most modern instruments for the harmonization of contract law, therefore, it is necessary to assess the place and significance of the DCFR in Lithuanian contract law. To pursue the aforementioned aim, the following objectives have been set: 1. to review the development of the DCFR, its structure and the fundamental principles determined by it, and to identify its role in contract law, 2. to disclose and evaluate the differences and similarities identified by comparing the DCFR with the same provisions of Lithuanian civil law regulating the same relations in the area of contract law, 3. to determine the role of the DCFR in the case-law, by carrying out an analysis of the case-law. The final work consists of an introduction, and two main sections, which are divided into subsections. The first part of the master's thesis will discuss the major soft law resources; the focus will be on one of the contract law equalisation examples, i.e. the DCFR. Furthermore, the first part will also examine DCFR development, its fundamental principles and areas of application. The second part of the final work analyses Lithuanian Supreme Court practice in civil liability, subrogation, cession, interpretation of contracts, invalidity of transactions, and restraint of performance of a contract in civil law institutes. At the end of the master's thesis, conclusions and suggestions are formulated. The DCFR can be a great tool for improving existing, or developing new, European legislation: a tool for national courts to interpret contract law. Also, it can be a measure for creating a set of standard contract terms that would be useful for practicing lawyers.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ
2018-11-22
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),
Privatinės teisės instituto, civilinės ir verslo teisės

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) _____ Jelena Uždavinienė _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Bendrujų principų metmenų (DCFR) taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.